

TİTO DÖNEMİ TÜRKİYE-YUGOSLAVYA İLİŞKİLERİ

**2022
YÜKSEK LİSANS TEZİ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER**

Mehmet ÖZTÜRK

**Danışman
Doç. Dr. Ersin MÜEZZİNOĞLU**

TİTO DÖNEMİ TÜRKİYE-YUGOSLAVYA İLİŞKİLERİ

Mehmet ÖZTÜRK

Doç. Dr. Ersin MÜEZZİNOĞLU

T.C.

Karabük Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında

Yüksek Lisans Tezi

Olarak Hazırlanmıştır

KARABÜK

Ağustos 2022

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	1
TEZ ONAY SAYFASI.....	3
DOĞRULUK BEYANI	4
ÖNSÖZ	5
ÖZ.....	6
ABSTRACT.....	7
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	8
ARCHIVE RECORD INFORMATION	9
KISALTMALAR	10
ARAŞTIRMANIN KONUSU	11
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	11
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	11
ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEM	11
KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER	11
GİRİŞ	12
1. BİRİNCİ BÖLÜM	16
İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SIRASINDA YUGOSLAVYA VE TÜRKİYE	16
1.1. İkinci Dünya Savaşı ve Yugoslavya'nın İşgali.....	16
1.1.1. Direniş Hareketleri	17
1.1.2. Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti'nin Kuruluşu.....	20
1.1.3. Josip Broz Tito	23
1.2. Türkiye'nin Denge Siyaseti	26
2. İKİNCİ BÖLÜM.....	35
1945-1960 YILLARI ARASINDA İKİLİ İLİŞKİLER.....	35
2.1. CHP İktidarı Dönemi İkili İlişkiler 1945-1950.....	35
2.2. Demokrat Parti Dönemi İkili İlişkiler 1950-1960.....	40

2.2.1. Balkan Paktı ve İttifakı	43
2.2.2. Ticari İlişkiler.....	53
2.2.3. Göçe Dair İkili İlişkiler.....	56
3. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	62
1960-1980 YILLARI ARASINDA İKİLİ İLİŞKİLER.....	62
3.1. 1960-1980 Yılları Arasında Türkiye.....	62
3.1.1. Türkiye İç Siyasetinde Yaşananlar	62
3.1.2. Türk Dış Politikasında Yaşanan Değişim	66
3.2. Türkiye-Yugoslavya İlişkileri	71
3.2.1. Diplomatik İlişkiler	74
3.2.2. Ticari ve Ekonomik İlişkiler	99
SONUÇ	108
KAYNAKÇA.....	112
ÖZGEÇMİŞ	123

TEZ ONAY SAYFASI

Mehmet ÖZTÜRK tarafından hazırlanan “TİTO DÖNEMİ TÜRKİYE-YUGOSLAVYA İLİŞKİLERİ” başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Doç. Dr. Ersin MÜEZZİNOĞLU

.....

Tez Danışmanı, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği ile Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. 23.08.2022

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Prof. Dr. Ali ASKER (KBÜ)

.....

Üye : Doç. Dr. Ersin MÜEZZİNOĞLU (KBÜ)

.....

Üye : Doç. Dr. Yakup KAYA (NEÜ)

.....Online.....

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile, Yüksek Lisans Tezi derecesini onamıştır.

Prof. Dr. Hasan SOLMAZ

.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntıların intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu ve bu eserlere metin iãeresinde uygun şekilde atıf yapıldığını beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı: Mehmet ÖZTÜRK

İmza :

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın hazırlanması aşamalarında daima arkamda durup desteğini her fırsatta gösteren aileme, ilkokuldan lisansüstü eğitimime kadar bilgi birikimimin oluşmasında katkı sunan hocalarıma, değerli bilgileri ile bana ufuk kaynağı olan, örnek aldığım ve bu çalışma esnasında yönlendirmeleriyle bana katkıda bulunan kıymetli danışman hocam Doç. Dr. Ersin Müezzinoğlu'na sonsuz teşekkür ederim.

Mehmet ÖZTÜRK

ÖZ

Türkiye, Atatürk döneminde Yugoslavya ile ikili ilişkiler kurmuş, iki ülke arasında zaman zaman ortaya çıkan sorunlar çatışmalara varmadan barışçıl şekilde çözülmüş, 1934’de imzalanan Balkan Antantı ilişkilerin zirve noktasını teşkil etmiştir. İkinci Dünya Savaşına doğru Yugoslavya Balkan Antantı ruhundan uzaklaşmaya başlamış, Türkiye’nin Ekim 1939’da üçlü ittifak içinde yer almasını olumlu karşılamamıştır.

İkinci Dünya Savaşı başladıktan bir süre sonra savaş Balkanlara da inmiş ve Yugoslavya da Mihver tarafından işgal edilmiştir. Ayrıca bu ülke bir iç savaş ortamına sürüklenmiştir. Türkiye ise savaş karşısında kendi güvenliğini sağlamak amacıyla aktif tarafsızlık olarak isimlendirilen bir politika izlemiştir.

Savaşın bitmesi ve Soğuk Savaş Dönemin başlamasıyla birlikte Yugoslavya Doğu, Türkiye ise Batı Blokunda konumlanmıştır. Yugoslavya 1948’e geldiğinde Sovyetlerle ilişkilerinin bozulması üzerine Batı Bloku ile ilişkiler geliştirme yoluna girmiş, iç politikasında sosyalist modeli uygularken dış politikasında ise bağlantısız bir siyaset takip etmeye başlamıştır. Batı Bloku ile en önemli yakınlaşma göstergelerinden biri Türkiye’nin de içinde yer aldığı Balkan Paktının üyelerinden biri olmasıdır. Türkiye ise 1960’lı yılların ortalarına kadar Batı Blokunun sıkı bir müttefiki olmuş, bu tarihlerde yaşanan gelişmelerin etkisiyle dış politikasında Batı ittifakına bağlı kalmakla birlikte blok dışı ülkelerle de ilişkiler kurmaya çaba göstermiştir. 1948-1980 yılları arasında ikili ilişkiler, Balkan Paktı, Yugoslavya’dan Türkiye’ye yapılan göçler, ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi, Kıbrıs konusundaki anlaşmazlığın giderilmesi konuları etrafında şekillenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yugoslavya; Türkiye; Balkan Paktı; Tito; Türkiye-Yugoslavya İlişkileri; Türk Dış Politikası

ABSTRACT

Turkey established bilateral relations with Yugoslavia during the Atatürk period, the problems that arose from time to time between the two countries were resolved peacefully without conflicts, and the Balkan Entente signed in 1934 constituted the pinnacle of relations. Towards the Second World War, Yugoslavia started to move away from the spirit of the Balkan Entente and did not welcome Turkey's participation in the triple alliance in October 1939.

Shortly after the Second World War started, the war also descended to the Balkans and Yugoslavia was occupied by the Axis. In addition, this country was dragged into a civil war environment. Turkey, on the other hand, followed a policy called active neutrality in order to ensure its own security in the face of war.

With the end of the war and the beginning of the Cold War Period, Yugoslavia was situated in the East and Turkey in the West. In 1948, Yugoslavia started to develop relations with the Western Bloc upon the deterioration of its relations with the Soviets. While applying the socialist model in its domestic policy, it began to follow a non-aligned policy in its foreign policy. One of the most important indicators of rapprochement with the Western Bloc is that it is one of the members of the Balkan Pact, which includes Turkey. Turkey, on the other hand, was a close ally of the Western Bloc until the mid-1960s, and with the influence of the developments in those days, it tried to establish relations with non-bloc countries, while remaining loyal to the Western alliance in its foreign policy. Between 1948-1980, bilateral relations were shaped around the Balkan Pact, migrations from Yugoslavia to Turkey, development of economic relations, and settlement of the dispute over Cyprus.

Keywords: Yugoslavia; Turkey; Balkan Pact; Tito; Turkey-Yugoslavia Relations; Turkish Foreign Policy

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Tito Dönemi Türkiye-Yugoslavya İlişkileri
Tezin Yazarı	Mehmet ÖZTÜRK
Tezin Danışmanı	Doç. Dr. Ersin MÜEZZİNOĞLU
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans Tezi
Tezin Tarihi	23.08.2022
Tezin Alanı	Uluslararası İlişkiler
Tezin Yeri	KBÜ/LEE
Tezin Sayfa Sayısı	124
Anahtar Kelimeler	Yugoslavya; Türkiye; Balkan Paktı; Tito; Türkiye-Yugoslavya İlişkileri; Türk Dış Politikası

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	Turkey-Yugoslavia Relations in the Tito Period
Author of the Thesis	Mehmet ÖZTÜRK
Advisor of the Thesis	Doç. Dr. Ersin MÜEZZİNOĞLU
Status of the Thesis	Master Thesis
Date of the Thesis	23.08.2022
Field of the Thesis	International Relations
Place of the Thesis	KBU/LEE
Total Page Number	124
Keywords	Yugoslavia; Turkey; Balkan Pact; Tito; Turkey-Yugoslavia Relations; Turkish Foreign Policy

KISALTMALAR

- A.g.b.** : Adı Geçen Belge
A.g.e. : Adı Geçen Eser
A.g.m. : Adı Geçen Makale
ABD : Amerika Birleşik Devletleri
Bkz. : Bakınız
BM : Birleşmiş Milletler
CHP : Cumhuriyet Halk Partisi
DP : Demokrat Parti
MKP : Milli Kalkınma Partisi
NATO : Kuzey Atlantik Antlaşması
s. : Sayfa
SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Bu çalışma Tito döneminde Türkiye-Yugoslavya ilişkilerini konu edinmektedir.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bu araştırma Tito döneminde Türkiye ile Yugoslavya arasındaki ilişkileri, siyasi, ekonomik ve ticari boyutlarıyla ve her iki taraf bakımından bu ilişkilere etki eden iç ve dış dinamiklerle anlatmayı amaçlamaktadır.

Münhasıran Tito dönemi Türkiye-Yugoslavya ilişkilerini kapsamlı şekilde ele alan bir çalışmanın Türkçe literatürde henüz bulunmaması, bu çalışmayı literatürdeki söz konusu boşluğu doldurmaya aday yapması yönüyle önem taşımaktadır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışma nitel bir araştırma olup, araştırmayla ilgili veriler doküman inceleme yöntemiyle elde edilmiştir. Bu çerçevede kitap ve makale gibi araştırma eserleri T.C. devlet arşivleri, ağırlıklı olarak Türkçe olmak üzere gazeteler, Dışişleri Bakanlığı arşiv belgeleri araştırmanın başlıca veri kaynaklarını oluşturmaktadır.

ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEM

Tito dönemi boyunca Türkiye ile Yugoslavya arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkiler nasıl bir seyir izlemiştir? İki devletin ilişkilerinde gerileme ya da yakınlaşmanın sebepleri nelerdir? Yugoslavya Kıbrıs konusunda nasıl bir tavır izlemiştir? Gibi sorulara yanıt aranmaktadır.

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

Tito'nun Yugoslavya devlet başkanlığına geldiği 1945 yılından itibaren ölümüne kadar olan dönemde ikili ilişkiler ele alınacaktır. İki taraf arasındaki ilişkiler sadece siyasi, ekonomik ve askeri boyutlarıyla ele alınacaktır. Kültürel ilişkilerde kayda değer veri olmadığı için yer almamıştır. Araştırmacının Sırpça bilmemesi sebebiyle Yugoslavya kaynaklarına müracaat edilememiştir. Bu eksiklik dolaylı olarak Türkçeye aktarılan kaynaklar ve İngilizce kaynaklarla kapatılmaya çalışılmıştır.

GİRİŞ

İçerisinde Türkiye ve Yugoslavya'yı da barındırmış olan Balkanlar için Osmanlı Dönemi'nde Rumeli sözcüğü kullanılırken 19. Yüzyılda Balkan terimi yaygınlık kazanmıştır. 20. yüzyıl başlarında Güneydoğu Avrupa ismi öne çıkmış, Soğuk Savaş döneminde Doğu-Batı ayırımından dolayı Doğu Avrupa adlandırılması kullanılmış ve Soğuk Savaş sonrasında ise günümüzde yine Güneydoğu Avrupa tabiri yaygınlaşmıştır.

Coğrafi özelliklerine bakıldığında bölge, dağ, yarımada ve nehirleri ile ön plana çıkmaktadır. Balkanlar bölgesinin “*güney ucu Adriyatik ve Ege Denizi ile beraber Türk Trakya'sını içine alarak Karadeniz'e*” uzanmakta, üzerinde uzlaşılamayan kuzey sınırı ise¹ Tuna Nehri ile kollarına dek uzanmaktadır. Bölgede yaşayan topluluklar coğrafi özelliklerin de etkisiyle birbirlerinden kopuk ve farklı yaşamışlardır. Ayrıca Avrupa'ya giriş kapısı olduğu için sürekli rekabet ve paylaşım alanı olmuştur. Balkan terimine tarihsel olarak sürekli yaşanan iç karışıklıklar, etnik bölünme ve toprak kavgalarından ötürü olumsuz bir anlam yüklenmiş, nitekim Balkan Savaşları buna örnek olurken Birinci Dünya Savaşı da burada çıkmıştır.

Dünyada o döneme kadar ki en büyük yıkıma neden olan Birinci Dünya Savaşı sonrasında imparatorluklar tarihe karışmış, bölgede varlığını sürdüren Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve Osmanlı İmparatorluğu ortadan kalkmıştır. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nda yaşamını sürdürmüş olan Güney Slav halkları savaş galipleri devletler tarafından Sırbistan ve Karadağ ile birleştirilmiş ve Karayorgiyeviç hanedanından I. Peter önderliğinde Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı kurulmuştur. 1929 yılında devletin ismi Güney Slavların yurdu anlamına gelen Yugoslavya Krallığına dönüşmüştür.

Türkiye Cumhuriyeti ise yabancı işgaline karşı Atatürk önderliğinde verilen Milli Mücadele'nin ardından 1923 yılında kurulmuştur. Yeni Türk devletinin temel gayesi savaşlardan yıpranan topraklarda Lozan Antlaşması sonrasında Batılı reformlara, ulus inşasına, silahlanma arzusundan ziyade tarım ve sanayisini geliştirmeye ve kendi kendine yetmeye dönük olmuştur.

¹ Oral Sander, *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye 1945-1965*, (Ankara: İmge Kitabevi), 2018, s. 13.

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından devletler revizyonist ve statükocu olarak ayrılmakta, özellikle Almanya ve İtalya yayılmacı bir siyaset gütmektedir. Türkiye ve Yugoslavya ise mevcut statükonun korunmasından taraf olmaktadır. Yugoslavya'nın statükocu olmasında Birinci Dünya Savaşı sonrasında geniş topraklara sahip olması ile bölge devletlerinin bu devletten toprak iddiaları etkili olmuştur. Yugoslavya, statükonun korunması amacıyla Fransa önderliğinde Alman yayılmacılığına karşı çevreleme politikası olan Küçük Antanta dâhil olmuştur.

Türkiye ve Yugoslavya ilişkilerine bakıldığında Lozan Barış Konferansı'nda bulunan Yugoslavya'nın bu konferansta izlediği tutum Osmanlı Devleti'nden kalan borçları Osmanlı Devleti'nden ayrılan devletlere kalan kısmını üstlenmeyi kabul etmemek şeklinde olmuştur.² Bu nedenle ikili ilişkiler tutuk başlasa da 1925 yılında Türkiye ile Yugoslavya arasında Dostluk Antlaşması imzalanmıştır. Diplomatik ilişkiler için ise 1924 ile 1925 döneminde Türkiye'yi temsilen "*Tahir Lütfü Bey*" ile "*Yusuf Hikmet Bey*" Yugoslavya'da Türk konsolosu adı altında hizmet vermiştir.³

Savaşın getirdiği yıkımı tekrar yaşamamak ve barışın daimî olması için iki devlet de oluşturulan Balkan Konferanslarına katılmışlardır. Bu konferanslar 1934 yılında oluşacak olan Balkan Antantı için önem teşkil etmiştir. İtalya ile Bulgaristan'ın yayılmacı politikalarının sonucunda özellikle Bulgaristan'ın revizyonizmi neticesinde Balkanlarda istikrar ve güvenin teminini sağlamak amacıyla 9 Şubat 1934'te Balkan Antantı Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya'nın imzasıyla onaylanmıştır.

Balkan Antantı için iki devlet arasında çeşitli ziyaretler yapılmış, ilave olarak yakınlaşma neticesinde antant öncesi ve sonrasında da çeşitli ziyaretlerde bulunulmuştur. 1932 Yılında Kral Aleksander'in eşi Maria İstanbul'a ziyarette bulunmuştur.⁴ İstanbul'da güzel şekilde karşılanan kraliçe şehri çok beğenmiş, gösterilen ilgiden de memnun kalmıştır. 1933 yılının ekim ayında ise Kral Aleksander eşi ile beraber İstanbul'a gelmiştir.⁵ Aynı yıl 26 Kasım tarihinde Yunanistan'da bulunan Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras Yugoslavya'ya hareket etmiştir.⁶ Yapılan

² Muharrem Turp, "Türkiye-Yugoslavya İlişkileri (1923-1950)", (Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi, Tarih Anabilim Dalı, 2013), s.20.

³ Ayrıntılı Bilgi İçin Bkz. Gülşah Kurt Güvenoğlu, "Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı Dönemi'nde Yugoslavya'nın Siyasi Hayatı ve Türkiye ile Diplomatik İlişkiler (1918-1941)", (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Tarih (Türkiye Cumhuriyeti Tarihi) Anabilim Dalı, 2009), s.189-191.

⁴ Güvenoğlu, **a.g.e.** s.214.

⁵ Turp, **a.g.e.** s.25; Güvenoğlu, **a.g.e.** s.221.

⁶ "Atina'dan Belgrad'a", *Cumhuriyet Gazetesi*, 26 Kasım 1933, s.1.

ziyaret neticesinde iki devlet arasında “*Dostluk, Saldırmazlık, Hukuki Çözüm, Hakemlik ve Uzlaştırma Antlaşması*” yapılmıştır.⁷ İki devletin ilişkilerinin iyi seyirde gittiğinin bir kanıtı da Montrö Boğazlar Sözleşmesi’nde Yugoslavya’nın tavrı olmaktadır. 1936 yılının şubat ayında Belgrad’a giden Hariciye Vekâleti Kâtibi Umumisi Numan Menemencioğlu ile yapılan görüşmede boğazlar meselesinde Yugoslavya Türkiye’yi desteklediğini açıklamıştır.⁸

İki devletin ilişkileri İkinci Dünya Savaşı öncesinde gerek ikili gerekse Balkan Antantı neticesinde devam etmiştir. Ancak Yugoslavya’nın 1937’de Bulgaristan ile dostluk paktı imzalaması, mahiyetiyle çeliştiği için antanta zarar vermiştir.⁹ Çünkü antant, topraklarını genişletmeyi arzulayan Bulgar tehdidine karşı yapılmıştır. Buna ilaveten 1935 yılında Yugoslavya’da iktidara gelen Stojadinoviç’in revizyonist devletlere sempati duymasının da etkisi ile İtalya ile de bir dostluk antlaşması yapılmıştır. 1938 yılının şubat ayında Balkan Antantı 6. konferansı Türkiye’de bir araya gelmiş ve burada Türkiye ile Yunanistan Yugoslavya’yı yaptığı dostluk anlaşmaları nedeniyle antanta zarar verdiğini söyleyerek uyarılmışlardır.¹⁰ Savaşın başladığı tarihlerde Arnavutluk’un Mihver Devletlerce ele geçirilmesi Türkiye’yi endişelendirmiş, bu nedenle Fransa ile İngiltere’ye yaklaşarak bu devletlerle “*Üçlü İttifak*” imzalamıştır.¹¹ Çünkü Türkiye Balkanların güvenliği konusunda bu devletlere yaklaşmanın gerektiği inancını taşımıştır. Savaşın başladığı sene olan 1939’da Dışişleri Bakanı Şükrü Saracoğlu, antantı eskisinden daha kuvvetli hale getirmeyi amaçlamıştır.¹² Türkiye’nin İngiltere ile yaklaşarak Londra hükümetiyle beraber bildirge yayınlaması sonrasında Balkan Antantına üye devletler tepki göstererek bölgede İngiltere’nin amaçları olduğuna inanmışlardır.¹³ Yugoslavya bununla sınırlı kalmamış antanttan çıkmak fikrini öne sürmüş ve daha da ileri giderek Türkiye’nin dışarda kalacağı başarısız, yansız bir Balkan birliği oluşturma denemesi yapmıştır.¹⁴

⁷ Salih Işık, “Balkan Antantı, Balkan Paketi ve Türkiye”, (Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Tarih Anabilim Dalı, 2011), s.44.

⁸ “Türk-Yugoslav Dostluğu”, *Akşam Gazetesi*, 25 Nisan 1936, s. 1.

⁹ Sander, **a.g.e.** s.27.

¹⁰ Gürhan Yellice, “İtalyan-Bulgar Revizyonist Politikaları Karşısında Türkiye’nin Balkan Antantı’nı “Ayakta Tutma” Çabası ve Türk-Yunan İttifak Arayışı”, *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 16, Sayı: 1, 2018, s. 568-569.

¹¹ Turp, **a.g.e.** s.37.

¹² Cemil Koçak, *Türkiye’de Milli Şef Dönemi (1939-1945) Cilt 1*, (İstanbul: İletişim Yayınları), 1.Baskı, 1996, s.295.

¹³ Koçak, **a.g.e.** s.297.

¹⁴ Bu blok Yugoslavya, Macaristan, Romanya ve Bulgaristan arasında oluşturulacaktı. Koçak, **a.g.e.**, s.297-298.

Bununla beraber Balkan Antantı Konseyi'nin 1940 yılındaki toplantısında Dışişleri Bakanı Şükrü Saracoğlu Mihver Devletlerinin Balkanlar için giderek ciddi bir sorun olmaya başlayacağı inancı ile antant üyesi devletlerin Genelkurmaylarının beraberce bir müdafaa planı oluşturmalarını önermişse de üye devletler Almanya'dan duyulan endişe ile onu tahrik etmemek adına bu fikre yaklaşmamışlardır.¹⁵ Böylece Türkiye'nin çağrısı Yugoslavya tarafından dikkate alınamamıştır. Antantın eski gücünü kaybetmesi, Yugoslavya'nın Mihver Devletlerin ekonomik olarak etkisinde kalması ve Türkiye'nin savaş dışında kalma amacı ile iki devlet ilişkilerinde bir gerileme meydana gelmiştir.¹⁶ Sonrasında ise Türkiye dışında tüm Balkan Antantı üyelerinin savaşa katılması antantı işlevsiz kılmış, Türkiye ve Yugoslavya arasındaki ilişki kesilmiştir.

Bu çalışma Balkanların önemli iki devleti Türkiye ve Yugoslavya'nın İkinci Dünya Savaşı'nda yaşadığı gelişmelere değinirken, savaş sonrasında Tito önderliğindeki Yugoslavya'nın Türkiye ile olan siyasi ve ekonomik ilişkilerinin ele alınması ve literatürdeki boşluğun doldurulması için yapılmaktadır.

¹⁵ Ahmet Şükrü Esmel, Oral Sander, "İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası (1939-1945)", *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, (Ankara: Siyasal Kitabevi), 10.Baskı, 2014, s.145.

¹⁶ Güvenoğlu, **a.g.e.**, s.270-271.

1. BİRİNCİ BÖLÜM

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SIRASINDA YUGOSLAVYA VE TÜRKİYE

1.1. İkinci Dünya Savaşı ve Yugoslavya'nın İşgali

İkinci Dünya Savaşı Almanya'nın yayılcı siyaseti neticesinde 1 Eylül 1939'da Polonya işgali ile başlamıştır. Hemen ardından İngiltere ile Fransa Almanya'ya savaş ilan etmiştir. SSCB ile hareket eden Hitler Fransa'ya diz çöktürdükten sonra SSCB'yi olabildiğince erken şekilde işgal ederek İngiltere ile olacak savaşa odaklanmak istemiştir. Hitler, SSCB'yi işgal planının bir parçası olarak Balkanlardan gelebilecek saldırı ihtimaline karşı kendisini güven altına almak istemiştir. Zaten savaş öncesi dönemde de Balkan devletleri üzerinde ekonomik etkilerini göstermiş ve bölgeyi nüfuzu altına almaya çalışmıştır. Balkanlarda ilk olarak Balkan Antantına üye olan Romanya'yı yanına çekmiştir.¹⁷ Almanya'nın Yıldırım Harekâtı şeklinde süren ilerleyişi Bulgaristan'ın Mihvere katılması ile devam etmiştir. Ardından Yugoslavya'yı savaşmadan ikna etmeyi denemiş ve Üçlü Pakta¹⁸ sokmaya çalışmıştır. Almanya için Yugoslavya'nın savaşta hiçbir tarafta yer almaması da yeterli görülürdü ama gerek İngiltere'nin zor durumda olması gerekse Türkiye ile Yunanistan'ın çekinceleri yüzünden desteğe gelemeyecek olması Yugoslavya'yı Alman işgali konusunda ürktürmüş, bunun sonucunda hükümet Mart 1941'de Üçlü Pakta katılmayı kabul etmiştir.¹⁹ Antlaşmaya göre Mihver Devletler Yugoslavya'dan geçiş yapmayacak, onu savaşa katılması için zorlamayacak ve Yugoslavya savaş sonu bir miktar toprak elde edecektir.²⁰

Üçlü Pakta katıldığı haberleri Yugoslavya'da halkın ve ordunun büyük tepkisini çekmiştir. Her ne kadar fiili olarak savaşta yer almayacak olsa da ülkede faşist bloğa karşı bir duruş söz konusu olmuştur. Antlaşma yapılabildiği iki gün olmuştu ki bazı ordu mensubu kişiler görevli generallerden biri olan Simoviç liderliğinde darbe

¹⁷ Romanya Almanya ile iyi ilişkiler kurarak kaybettiği toprakları geri almayı düşünmüştür. Ayrıntılı Bilgi İçin Bkz. Sander, **a.g.e.** s.30-31.

¹⁸ Üçlü pakt içinde Almanya, İtalya ve Japonya bulunmaktaydı. Daha sonra Romanya, Macaristan ve Bulgaristan'da dâhil olmuştur.

¹⁹ Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi 2*, (İstanbul: Küre yayınları), 2006, s.247-248.

²⁰ Jelavich, **a.g.e.**, s.248.

yaparak hükümeti ele geçirmiştir.²¹ Başbakan Cvetkovic hapse gönderilirken naip Prens Paul²² ise sürgün edilmiştir.²³ General Simoviç darbe öncesi hükümetin imzalamış olduğu antlaşmanın uygulanamayacağını belirtmiş ve tarafsızlıktan yana bir tavır sergilemiştir.²⁴ Bunun sonucunda Almanya Yugoslavya'yı işgale başlamıştır. Yugoslavya'nın iç siyasetindeki ayrımların ciddi olarak belirgin olması Mihverin bu devleti işgalini kolay hale getirmiştir.²⁵ Yugoslavya 6 Nisan 1941'de başlayan saldırı sonucu Almanların da şaşacağı bir süre zarfında, 11 günde teslim olmuştur.

Başkente yerleşen Almanya burayı idare etmeye başlarken “*Sırbistan'ın Güneyindeki Kosova İtalya'nın işgalindeki Arnavutluk'a; Makedonya Bulgaristan'a; Slovenya'nın bir bölümü Macaristan'a; Slovenya'nın Güney bölümü ile Dalmaçya İtalya'ya verilmiş*” ve barış antlaşmaları sonrasında Karadağ Devleti kurulması planlanmıştır.²⁶ 1918 yılında Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı ismi ile kurulan ve 1929'da Yugoslavya Krallığı ismini alan Birinci Yugoslavya böylece tarihe karışmıştır.

1.1.1. Direniş Hareketleri

Mihver devletlerce işgal altına alınan Yugoslavya'da kral ve ülke yöneticileri ülkeden kaçarak Mısır ve ardından İngiltere'ye gitmiş, İngiltere'de İvan Subasiç²⁷ önderliğinde bir sürgün yönetimi oluşturmuşlardır.²⁸ Almanlar Sırbistan'da kendi yönetimlerine bağlı bir kukla yönetim oluşturmak istemiştir. Bu görev için General Milan Nediç seçilmiş ve kendisine ait ufak bir silahlı kuvvet bulundurma hakkı kazandırılmıştır.²⁹ Almanlar bunu yaparken arkasında güçlü bir ordu bırakmamayı uygun görmüşlerdir. Kosova ile Makedonya topraklarında nüfusunun çoğunluğu Arnavut olan yerleri Arnavutluk ele geçirilmiş ve İtalya himayesi altında Büyük Arnavutluk kurulmuştur.³⁰ Öte yandan savaş öncesinde Yugoslavya'da var olan Sırp-

²¹ Jelavich, **a.g.e.** s.248; Işık, **a.g.e.** s.79.

²² 1934 yılında Marsilya'da “*Ustaşa*” tarafından suikast sonucu öldürülen Kral Aleksander'in yerine oğlu II. Peter reşit olana kadar yeğeni olarak refakat etmekle görevlendirilmiştir.

²³ Hasan Samani, “Yugoslavya'da Etnik Yapı ve Politika (1918-1992)”, (Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Tarih Anabilim Dalı, 1997), s.35.

²⁴ “New Yugoslav Regime Refuses To Ratify Allianca With Axis; Berlin Demands Definite Reply”, *The Evening Star*, 28 March 1941, s. 2.

²⁵ Bu ayrıma en büyük örnek Sırplarla Hırvatların Üniter-Federe yönetim çekişmesi örnek gösterilebilir.

²⁶ Tanıl Bora, *Milliyetçiliğin Provokasyonu*, (İstanbul: Birikim yayınları), 1991, s.49.

²⁷ “*Subasiç*” 1944 yılında Başbakan olmuştur. Önce “*Bozidar Puriç*” bu görevi yapmıştır.

²⁸ Mevlit Özçelik, “Yugoslavya'da Sırp ve Hırvat Milliyetçiliği”, (Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, 2018), s.135.

²⁹ Jelavich, **a.g.e.** s.277.

³⁰ Turp, **a.g.e.** s.11-12.

Hırvat çekişmesini göz önüne alan Almanlar bu çekişmeyi Yugoslavya'daki asayişli sağlamada kullanmışlardır.

Savaştan kısa süre önce Yugoslavya'da Prens Paul ülke içinde özerk bir Hırvatistan kurulması ile yaşanan olumsuz gelişmelerin önünü kesmek istemiştir. Fakat kısa süre sonra İkinci Dünya Savaşı çıkmış ve bu deneme başarısızlıkla sonuçlanmıştır. İşgal altına alınan Yugoslavya topraklarında Bağımsız Hırvatistan devleti kurmak ve yönetmek için Hırvat Köylü Partisi lideri olan Vladko Macek düşünülmüş, ona teklifte bulunulmuş olsa da Macek, Mihver Devletlerle iş birliğinde bulunmamıştır. Bunun ardından faşist “Ustaşa”³¹ önderi Ante Paveliç'e ilgi çevrilmiş ve oda bu teklifi onaylamıştır.³² Zaten Paveliç Yugoslavya'daki Hırvat ayrılıkçı hareketlerde İtalya tarafından desteklenen bir lider olmuştur. Bu devlet “*Hırvatistan, Slavonya, Bosna-Hersek ile Dalmaçya'nın*” bir kısmından meydana gelmiştir.³³ Kurulan devlet ilk sıralarda Hırvat halkının belli bölümü tarafından olumlu karşılanmış ama bu algı Dalmaçya'nın Roma yönetiminin idaresi altına alınması sonucu tersine dönmüştür.³⁴ Kurulan devletin sınırlarının geniş alana yayılmasının bir sonucu olarak 6,5 milyon insanı barındıran Hırvatistan'ın yalnızca yarısı kadarını Hırvat nüfus oluşturmuştur.³⁵ Devletin kralı olması için ise Dük Aimone İtalya tarafından uygun bulunmuştur.³⁶ Kurulan Ustaşa devleti Almanlar için güvenilir görülmüş çünkü en az onlar kadar zulüm yaparak ırkçı saldırıları olmuştur. Öyle ki Sırpları mezhep değiştirmeye zorlama, devletin dışına göç ettirme ve kalanları da öldürme projesi geliştirmiş, ayrıca bu konuda araştırma yapan Vladimir Dediye bu devletin neredeyse “800 bin Müslüman, Sırp, Yahudi ve Çingeneyi” katlettiğini ileri sürmüştür.³⁷ Bunlara ek olarak Boşnaklardan da Alman saflarına katılanlar olmuş ve “*fesli Boşnak SS*” kuvvetlerini oluşturmuşlardır.³⁸ Faşist olan bu devlet Boşnaklara karşı başlarda katliam eylemlerinde bulunmamış, onlara çeşitli dini haklar dahi tanınmış fakat devlet içinde Müslümanların ikinci sınıf vatandaş olarak görülmesinin ardından Boşnaklar Ustaşalara arka çıkmaktan vazgeçmeye başlamışlardır.³⁹

³¹ “Ustaşa” Hırvat dilinde “*ayaklanan, asi*” manasına gelir. Bora, **a.g.e.**, s.49.

³² Samani, **a.g.e.** s.37.

³³ Samani, **a.g.e.**, s.37.

³⁴ Bora, **a.g.e.** s.50-51.

³⁵ Jelavich, **a.g.e.** s.278.

³⁶ Samani, **a.g.e.** s.37.

³⁷ Bora, **a.g.e.** s.51-52.

³⁸ Bora, **a.g.e.** s.55.

³⁹ Özçelik, **a.g.e.** s.141-142.

Ülke bu karmaşa içerisindeyken Sırlar Draja Mihailoviç önderliğinde birleşerek Mihver ile Faşist Ustaşa'ya karşı “Çetnik”⁴⁰ adında bir direniş hareketi başlatmıştır. Yugoslavya'nın işgalinin ardından bazı ordu üyeleri Sırbistan, Karadağ ve Bosna-Hersek dağları ile ormanlarına sığınmışlar⁴¹ ve düşmana karşı direnişe başlamışlardır. Bu direniş örgütünün gayesi Yugoslavya'yı savaş öncesi durumuna getirmek ve sadece Sırların yaşadığı bir devlet yani Büyük Sırbistan yaratmak olmuştur.⁴² Çetnikler İngiltere'de sürgünde bulunan Kral Peter'e bağlı olmuş ve Mihailoviç'te kral tarafından direnişin lideri seçilmiştir. Yugoslavya'da çok fazla etnik grubun yaşadığı göz önüne alındığında sadece Sırların yaşayacağı bir devlet kurma amacıyla olan bu hareket diğer etnik gruplardan destek alamamış ve Sırp yapılı bir görüntü çizmiştir. Mihailoviç'in amacı Mihver Devletlerin yenilmeye başlaması ile saldırıların yoğunluğunu arttırmak ve bu sayede kurmayı planladıkları devleti Müttefiklerin⁴³ mümessil olarak tanınmasını sağlamak olmuştur.⁴⁴ Bu nedenle savaşın kızgın olduğu yıllarda yok olmama gayesiyle düzenli bir ordu gibi savaşmamış küçük birliklere saldırılar düzenlemişlerdir. Mihailoviç ve takipçileri net olmamakla birlikte yaklaşık 30 ile 50 bin civarında Hırvat, Boşnak ve komünisti öldürmüştür.⁴⁵

İşgal altındaki ülkede kurulan diğer direniş örgütü ise Partizanlar olmuştur. Almanya'nın SSCB'ye karşı savaş başlatması sonucunda Komintern komünist partileri Mihverle mücadeleye çağırılmış ve Yugoslavya'da bu yanıt bulmuştur.⁴⁶ Yugoslavya Komünist Partisi tarafından örgütlenen bu direnişin önderi Komünist Partinin de Genel Sekreteri görevinde bulunan Josip Broz Tito⁴⁷ olmuştur. Bu direniş hareketini Çetniklerin hareketinden ayıran temel nokta sadece Sırları ya da başka bir milleti temsil etmemesinden gelmektedir. Partizanlara göre Yugoslavya her milletin eşit haklarının olduğu, bir milletin ötekisine üstünlük kurmayacağı şekilde kurularak yönetilmeliydi. Tito'nun direniş hareketi esas ortaya çıktığı “Doğu Bosna ve Karadağ” bölgelerinden genişleyerek tüm ülkeyi mukavemette bulunmaya teşvik

⁴⁰ “Çetnik” Sırp dilinde “çete” ya da “gerilla” manasına denk düşmektedir ve Osmanlı Devleti'ne karşı savaşan Sırp çetecilerin etkisi ile alınan bir addır. Samani, **a.g.e.**, s.41.

⁴¹ Özçelik, **a.g.e.** s.145.

⁴² Hakan Demir, “II. Dünya Savaşı'nda Yugoslavya (1939-1945): “Hırvat Ustaşalar, Sırp Çetnikler ve Komünist Partizanlar””, *Karadeniz Araştırmaları Merkezi*, Sayı: 55, Güz 2017, s. 157.

⁴³ Başlıca Müttefik Devletler ABD, İngiltere, SSCB, Fransa ve Çin'dir.

⁴⁴ Samani, **a.g.e.** s.41.

⁴⁵ İlkin Başar Özal, *Kısa II. Dünya Savaşı Tarihi*, (İstanbul: Timaş Yayınları), 2.Baskı 2019, s.169.

⁴⁶ Demir, **a.g.m.** s.161.

⁴⁷ Sonraki başlıklarda “Tito” olarak devam edilecektir.

etmiştir.⁴⁸ İşgalci güçlerle mücadele ederken Balkanların tarihinde tesiri güçlü olan gerilla stratejilerini uygulayarak üstünlük elde etmeyi denemişlerdir.⁴⁹

Her ne kadar iki direniş hareketi oluşturulsa da amaçları bakımından farklı hedeflerinin olması işgalle ve Ustaşalarla mücadelenin yanında Çetnikler ile Partizanların arasında bir iç savaşın çıkmasına yol açmıştır. Bu iki hareket başlarda Mihvere karşı beraber mücadele etse de birliktelikleri çok uzun sürmemiş ve kendi aralarında da mücadele etmeye başlamışlardır.⁵⁰ Bu iç savaşın sebebi savaş sonrası düzende kurulacak olan yeni Yugoslavya'nın kendi arzuları dâhilinde bir yönetim şeklinde kurulması amacıyla yaşanmıştır. Ancak Partizanların hareketi eşitlikçi fikirleri nedeniyle zaman geçtikçe daha çok taraf toplamayı başarmıştır.

İngiltere direniş hareketlerine destek vermiştir. Bu desteği verirken Mihvere karşı el birliği ile düşmandan kurtulmasını istemiştir.⁵¹ Tito, Mihailoviç ile görüşerek direniş örgütlerini bir araya getirmek istemiş fakat bu istek Mihailoviç tarafından olumsuz yanıt bulmuştur.⁵² Çetnik ve Partizanların rekabeti öyle bir noktaya gelmiş ki Çetnikler Partizanlara karşı Mihver Devletlerle ve Almanların kukla devletinin lideri Nediç ile iş birliği yapmış ve Tito'nun direniş hareketi ile mücadele etmiştir.⁵³ İngiltere ise Almanlarla iş birliği yaptıkları gerekçesiyle bazı çetelerin düşman sayılacaklarını söylemiştir.⁵⁴ Bunun sonucunda İngiltere Çetniklere sağladığı desteği çekerek yardımların tümünü Partizanlara vermiştir.

1.1.2. Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti'nin Kuruluşu

İşgal ile iç savaş durumunun aynı anda yaşandığı ülkede Partizanlar Müttefik Devletler ile beraberken karşısında Mihverin yanı sıra Ustaşa ve sonrasında Çetnikler de bulunmuş, Tito ve direnişçileri onlarla zorlu bir mücadeleye girişmiştir. Çetniklerin Mihverle mücadeleye aykırı şekilde iş birliğinde bulunması Partizanlar için mücadelede zorluk yaratsa da İngiltere'nin desteğini alma konusunda olumlu bir sonuç doğurmuştur. Bununla beraber Partizan hareketine katılım da zamanla büyük artış göstermiştir. Bu hareketin üye sayıları 1941 senesinde 80.000 dolaylarında iken 1944

⁴⁸ Bora, **a.g.e.** s.52.

⁴⁹ Jelavich, **a.g.e.** s.282.

⁵⁰ Özçelik, **a.g.e.** s.148.

⁵¹ Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, (Ankara: İmge Kitabevi), 30.Baskı 2020, s.175.

⁵² Bora, **a.g.e.**, s.53; Özçelik, **a.g.e.**, s.148; Samani, **a.g.e.**, s.44; Demir, **a.g.m.**, 159-160.

⁵³ Jelavich, **a.g.e.**; s.285., Bora, **a.g.e.**, s.58; Demir, **a.g.m.**, s.159,

⁵⁴ "Yugoslavya'da çeteler", *Akşam Gazetesi*, 9 Kasım 1943, s.1.

yılına gelindiğinde ise yüz binlere varmış fakat üyelerin bir kısmı dışında temel amaçları savaşı kazanmak olmuş, komünist yönetim hedefi içine girmemişlerdir.⁵⁵

Tito ve yoldaşları bir bölgeyi ele geçirdikten sonra yerel birtakım görevleri yerine getirecek, hukuki ve sosyal gereksinimleri karşılayacak bölge komiteleri oluşturmuşlardır.⁵⁶ Bu Tito'nun kurmayı planladığı devlet için ihtiyacı olan yönetme gücünü oluşturmada katkı sağlamıştır. 1942 yılında Partizan önderleri bir araya gelerek ülkenin hürriyeti adına “*Anti Faşist Konseyi (AVNOJ)*” ismini koydukları merkezi bir yönetim oluşturmuşlar ve her ne kadar farklı bölgelerden gelmiş bulunan 54 delege olsa da komünistler burada etkin olmuştur.⁵⁷ Bu toplantıda savaşın ardından hür olarak bir yönetimin oluşturulması ile bunun federal olması adına çağrı yapılmıştır.⁵⁸ 1943'te yapılan ikinci toplantı ile “*AVNOJ*” Yugoslavya'nın yasal temsilcisi ilan edilirken Londra'da bulunan kralın liderliği onay almamış, seçimlerle ülkeye geri geliş reddedilmiştir.⁵⁹ 1943 yılı içinde İtalya Balkanlardan çıkmaya başlamış, bu Almanya için sonun başlangıcı olurken Yugoslavya için ise kurtuluşun ilk ayak sesleri olmuştur. Almanya Müttefiklerin Balkanlardan bir cephe açma durumuna karşı bölgedeki mukavemeti kırmak için girişimlerde bulunsa da Tito ve takipçileri çok iyi savunma yaparak ilerlemeyi başarmıştır.⁶⁰

İngiltere ise Tito ile İngiltere'de sürgün durumunda bulunan Petar II. hükümeti arasında buzları eritecek girişimlere başlamış, bu konuda İngiltere Başbakanı Churchill, Petar II'yi zorlayarak Almanlarla iş birliğinde bulunan Mihailoviç etkisindeki iktidarı feshettirmiştir.⁶¹ Kral Londra'daki iktidarın Başvekili Bozidar Puriç yerine İvan Subasiç'i getirmiştir.⁶² Petar II'nin üzerinde süren İngiltere etkisi neticesinde Başbakan Subasiç Alman saldırısından kurtulan ve ardından Vis adasına geçen Tito ile buluşarak 1944 Haziranında bir antlaşmada bulunmuş, bunun neticesinde sürgün iktidarı AVNOJ'u Yugoslavya'daki tek politik yetkili ve Partizan güçlerini de muntazam askeri güç görerek tanımıştır.⁶³ Ülke yönetiminin nasıl olacağı

⁵⁵ Samani, **a.g.e.** s.45.

⁵⁶ Jelavich, **a.g.e.** s.285.

⁵⁷ Jelavich, **a.g.e.** s.286.

⁵⁸ Jelavich, **a.g.e.** s.286.

⁵⁹ Jelavich, **a.g.e.** s.286.

⁶⁰ Mustafa Kahramanyol, Fahriye Emgili, “Tito ve Balkan Siyaseti”, *Avrasya Etütleri*, Cilt: 50, Sayı: 2, 2016, s.325.

⁶¹ Demir, **a.g.m.** s.165.

⁶² Özçelik, **a.g.e.** s.157.

⁶³ Jelavich, **a.g.e.** s.286.

tartışmasına da barış antlaşması imzalandığında karar verilmesi planlanmıştır.⁶⁴ Böylelikle Tito her ne kadar komünist fikirlere sahip olsa da İngiltere'nin sayesinde kral tarafından tanınmayı başararak kurmayı hedeflediği devlet yönetimi için bir adım daha atmıştır.

İngiltere ile iletişimi sürdüren Tito 1944'te Moskova'ya giderek Stalin ile bir görüşme gerçekleştirmiş, başkent Belgrad'ı Sovyet ordusu ile Partizanların beraberce işgalden kurtarması konusunda ikili arasında anlaşma sağlanmıştır.⁶⁵ Şunu belirtmekte fayda var ki Yugoslavya'nın Mihver işgalinden kurtulmasında SSCB etkin bir rol oynamamış ve Yugoslavya kendi direnişi ile kurtulmuştur.⁶⁶ Ardından Partizanlar iç hesaplaşmaya gitmiş, Ustaşa ile Çetnik saflarında bulunmuş olup savaşın sonunda başka ülkelere teslim olmaya çalışanlardan intikam almışlardır.

Tito ile Subasiç arasında yapılan ilk uzlaşmanın ardından Kasım 1944'te yeni bir uyuşmada karar kılınmış, buna göre kral ülkeye dönmeden önce onun dönüşünü ya da dönmeyişini belirleyecek olan bir oylama yapılacak ve bu yapılan kadar kral ülkede vekillikte temsil edilecektir.⁶⁷ Ayrıca AVNOJ düşmanla beraber hareket etmeyen son tertipli parlamento üyelerinin de katılımıyla büyütülmesi gerekli görülmüştür.⁶⁸ Bu durum hükümete Partizan dışı isimler gelecek olması nedeniyle Partizan tarafından hoş karşılanmasa da onları kısıtlayacak kadar önemli olmamıştır. Petar II bu antlaşmaya özellikle vekillikle temsil edilmesi meselesi nedeniyle karşı durmuş ancak Müttefikler bunu Yalta Konferansı sırasında uygun bulmuş ve krala baskı yaparak onaylatmış, bunun yanında vekillik yapacak olan “*Sırp, Hırvat ve Sloven*” üç kişiyi⁶⁹ de Tito belirlemiştir.⁷⁰ Hükümetin Başbakanı aynı zamanda krallığın son hükümetinin de Başbakanı Tito olmuştur.⁷¹ Hükümette 28 bakanlık olmasına rağmen bunların 25'i Tito ve destekçilerinin hâkimiyetinde olmuş; Yeni hükümet Müttefikler tarafından tanınmış ve ulusal geçici anayasa meydana getirilerek

⁶⁴ a.g.e. s.286.

⁶⁵ Yılmaz, a.g.e. s.24.

⁶⁶ Yasin Şafak, “Bosna Savaşı ve Yugoslavya'nın Parçalanması”, (Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler ve Küreselleşme Bölümü, 2010), s. 57; Oral Sander, *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye 1945-1965*, a.g.e., s.46; Oral Sander, *Siyasi tarih 1918-1994*, a.g.e., s.238; Jelavich, a.g.e., s.304.

⁶⁷ Jelavich, a.g.e. s.313.

⁶⁸ a.g.e. s.312.

⁶⁹ Bunlar Subasiç, Sırp Demokrat Partisi'nin lideri Milan Grol ve Hırvat İşçi Partisi Üyesi Juraj Sutej olmuştur. Jelavich, a.g.e. s.313.

⁷⁰ Özçelik, a.g.e. s.158.

⁷¹ Havva Karayuluk, “Yugoslavya'nın Dağılıma Süreci ile Sonrasında Kosova Sorunu ve Türkiye”, (Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Tarih Anabilim Dalı, 2019), s.19.

seçimler adına çalışmalar başlatılmıştır.⁷² Tüm bunlar olurken Tito yerini sağlamlaştırmak adına kendisine rakip olabilecek muhalefetin önünü kesmiştir. Bunu yaparken düşmanla iş birliği yaptıkları gerekçesini de kullanmayı ihmal etmemiştir. Savaş sonrasında Partizanlar 800 bin civarında silahlı bir güce sahip olmuştur.⁷³ Bunların içinde bulunan komünist yanlıları ülkenin her yerinde aktif şekilde bulunmuş ve muhalefetin oluşmamasında etkin güç olmuştur. AVNOJ yalnızca merkezi idareyi ele geçirmiş değildi; ayrıca savaş esnasında meydana getirilmiş güçlü bir yönetim tüm ülkeyi ele geçirmiş haldeydi.⁷⁴ Tüm bunlar göz önüne alındığında yapılacak seçimlerde pek fazla seçenek bulunmamıştır. Çünkü Partizanların görevlendirdiği bir de polis gücü bulunmuş ve muhalifler bu sayede kolayca cezalandırılabilir hale gelmiştir. Subasiç ve diğer siyasiler “11 Kasım 1945’de” yapılan seçimlere bu baskın ortam nedeniyle dâhil olamamışlardır.⁷⁵ Aynı zamanda 1944 yılında Churchill ile Stalin arasında Doğu Avrupa’da etki alanı için yapılan Yüzdeler Anlaşması’nda her ne kadar Yugoslavya için %50 SSCB, %50 İngiltere etkisinin oluşacağı kabul edilse de Tito bunun oluşacağı bir ortama izin vermemiştir. Baskın ortamda yapılan seçimler sonucunda “*Halk Cephesi*” olarak adlandırılan Tito’nun partisi neticede kazanmış ve Yugoslavya Demokratik Federal Cumhuriyeti ilan edilerek krallık idaresi son bulmuştur. 1963 yılında devletin adı Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti olmuştur. Seçim sonucunda Tito’nun partisinin oy oranı %90 olmuştur.⁷⁶ Kurulan devlet “*Sırbistan, Hırvatistan, Slovenya, Makedonya, Karadağ ve Bosna-Hersek*” olmak üzere 6 cumhuriyetten ve “*Voyvodina ile Kosova*” olmak üzere de iki özerk bölgeden meydana gelmiş, ülkede “*Yahudi, Çingene, Macar, Vlah, Yunan, Türk, Torbeş ve Arnavut azınlıklar*” yaşamıştır.⁷⁷

1.1.3. Josip Broz Tito

Böylece 1980 yılına kadar sürecek olan Tito dönemi Yugoslavya’da başlamıştır. Tito’nun yaşamına bakıldığında 1892 yılının Mayıs ayında “*Sloven bir anne ile Hırvat bir babanın*” çocuğu olarak kırsal bir köyde; “*Hırvatistan-*

⁷² Jelavich, a.g.e. s.313.

⁷³ Caner Sancaktar, “Yugoslavya’da Sosyalizmden Kapitalizme Geçiş: Özyönetim uygulaması”, (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, 2009), s.87.

⁷⁴ Jelavich, a.g.e. s.312.

⁷⁵ Bora, a.g.e., s.59.

⁷⁶ Samani, a.g.e. s.47; Jelavich, a.g.e., s.314.

⁷⁷ Murat Belge, *Başka Kentler, Başka Denizler 3*, (İstanbul: İletişim Yayınları), 2011, s.348.

Kumrovec'te” dünyaya gelmiştir.⁷⁸ Ailenin on dört çocuğundan sadece altısı hayatta kalabilmiştir. Bölge bu dönemde Avusturya-Macaristan'a bağlı olmuştur. Tito eğitim hayatında başarısız olduğu için ilkokul sonrasında eğitimine devam etmemiş ve çeşitli işlerde çırak olarak çalışmıştır. Ailesinin yaşadığı geçim sıkıntısı nedeniyle henüz on beş yaşında tecrübesiz bir demir işçisi olarak çalışmaya başlamıştır.⁷⁹ Bu dönemde Sosyal Demokratlara ilgisi doğmuş fakat siyasi açıdan henüz bir girişimde bulunmamıştır.⁸⁰ 1913 senesine gelindiğinde Avusturya-Macaristan Tito'yu askerlik görevine çağırarak, ordudaki görevi sırasında yazılmış olduğu astsubay mektebinde askeriyenin en küçük başçavuşu konumuna gelmiştir.⁸¹ Askerdeyken Birinci Dünya Savaşı'nın çıkması nedeniyle o da Sırbistan'a karşı mücadele etmek için savaşa yollanmıştır. “*Galiçya Cephesinde*” de görev yapmış, burada cesaret nişanı almaya hak kazanmıştır.⁸² Gönderildiği “*Bukovina Cephesinde*” süngü darbesiyle yara almış ve sonrasında Rus askerleri tarafından tutsak edilmiştir.⁸³ Esirlik durumu sürerken Rusya'da yapılan Bolşevik Devrimi'ne o da destek olmuş ve aynı sene içinde Rusya'da aile kurarak Yugoslavya'ya gelmiş ve Komünist Parti'nin esas üyelerinden biri olmuştur.⁸⁴ Ülkesinden ayrılırken doğduğu yer Avusturya-Macaristan topraklarına dâhilken 1920 yılında dönüşünde artık Sırp-Hırvat-Sloven Devleti'nin topraklarına dâhil olmuştur.⁸⁵ Sırp-Hırvat-Sloven Devleti'nde aynı sene içinde bir seçim yapılmış ve yapılan seçim sonuçlarına göre Tito'nun partisi üçüncü sırada yer almıştır.⁸⁶ Komünizmin henüz çok yaygın olmadığı ve devletlerde desteğinin çok az olduğu ortamda Yugoslavya'da bu oldukça başarılı bir sonuç olmuştur. Fakat 1921 yılında Kral Aleksander'e düzenlenen ve İçişleri Bakanının hayatını kaybettiği olay sebebiyle parti illegal kabul edilmiş ve kaldırılmıştır.⁸⁷ Bu nedenle Tito parti için çalışmalarına gizli olarak devam etmiştir. Sene 1927'yi gösterdiğinde Zagreb parti komitesinin

⁷⁸ Burhan Abazi, “Yugoslavya Siyasal Sistemin Yıkılışı”, (Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, 2007), s.24.

⁷⁹ Kahramanyol, Emgili, **a.g.m.** s.318.

⁸⁰ İbrahim Fevzi Güven, “Yugoslavya'nın Dağılması Bağlamında Josip Broz Tito ve Slobodan Miloseviç'in Söylem ve Politikalarının İncelenmesi”, *Uluslararası Suçlar ve Tarih*, Sayı: 17, 2016, s.110.

⁸¹ Kahramanyol, Emgili, **a.g.m.** s.319.

⁸² **a.g.m.** s.319.

⁸³ Cemile Tekin, “Bosna-Hersek Kaynaklarına göre Yugoslavya'nın Dağılmasından Sonra Bosna-Hersek Federasyonu'nun Kurulması”, (Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Tarih Anabilim Dalı, 2011), s.4.

⁸⁴ Tekin, **a.g.e.** s.4.

⁸⁵ Güven, **a.g.m.** s.110.

⁸⁶ Özçelik, **a.g.e.** s.111.

⁸⁷ Özçelik, **a.g.e.** s.112.

sekreterliğine layık görülmüştür.⁸⁸ Ancak Komünist Parti'nin yasaklı olması nedeniyle cezaevine gönderilmiş ve bir zaman burada kalmıştır.⁸⁹ Sendika hareketlerinde de bulunmuş ve Komünist Enternasyonal için Avrupa'nın farklı devletlerine casus olarak gönderilmiş, Türkiye'de de bulunmuştur. Güzel kıyafetler giymekten her zaman zevk alan Tito 1937 yılında Yugoslavya Komünist Partisi'nin genel sekreterliğine uygun görülmüştür. Partizan direniş hareketinin öncüsü olan Tito 1943 yılında Mareşallik rütbesi almıştır.⁹⁰ Komünist inancı ve Monarşi karşıtlığı ile İkinci Dünya Savaşı ona bir açıdan fırsat vermiş ve o da bu fırsatı kullanmıştır. İstedığı yönetim şeklini oluşturarak 1980'de ölümüne dek ülkesinin başında bulunmuştur. Soğuk Savaş ortamında ABD ile SSCB çekişmesini ülkesi lehine kullanmayı bilmiştir. Ayrıca Soğuk Savaş döneminde bağlantısız devletlerin liderlerinden olmuştur. Dünya barışı için giriştiği gayretler sayesinde Nobel Barış Ödülü'nü almaya çok yaklaşmıştır.⁹¹ Soğuk Savaş döneminde hem Doğu hem de Batı tarafından kendisine saygı duyulan bir lider olmuştur. Nitekim Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil'de anılarında Tito'dan böyle bahsetmiştir.⁹² Ülkesini kristal bir küreye benzetmiş ve yaşadığı dönem boyunca milliyetçi düşüncelerin önüne geçmeyi başarmış, ülkesinin birleştirici aktörü olmuştur. Fakat ölümü sonrasında artan ekonomik sorunlar ve milliyetçi fikirler onun kristal küresinin dağılmasına neden olmuştur. 20 Ocak 1980 tarihinde damar tıkanıklığı nedeniyle sol bacağı kesilmiş, böbrek ve kalp yetmezliği sebebiyle yüz günü aşkın bir süre Ljubljana hastanesinde kalmıştır. Ardından 4 Mayıs 1980'de dünyaya gözlerini kapatmıştır.⁹³ Hastanede kaldığı sürede dünya devletlerine çağrıda bulunarak Soğuk Savaşta yumuşama ve barış için gayret edilmesini istemiştir. Cenazesine 115 devletten 175 heyet katılmış, 32 Devlet Başkanı, 7 Kral, 1 Kraliçe ve 24 Başbakan hazır bulunmuştur.⁹⁴

⁸⁸ Güven, **a.g.m.** s.110.

⁸⁹ Kahramanyol, Emgili, **a.g.m.** s.320.

⁹⁰ Giray Saynur Bozkurt, "Tito Sonrası Dönemde Eski Yugoslavya Bölgesindeki Türkler ve Müslümanlar", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 2, Kış 2010, s.53.

⁹¹ Andrzej Purat, Pawel Bielicki, "An Analysis of Diplomatic Relations Between Yugoslavia and The Near East Counties In 1955-1970", *Istorija 20.veka*, Sayı: 1, 2021, s. 125.

⁹² İhsan Sabri Çağlayangil, *Anılarım*, (İstanbul: Yılmaz Yayınları), 3.Baskı, 1990, s. 82.

⁹³ Bora, **a.g.e.** s.96.

⁹⁴ "Tito'nun Cenaze Töreni 20. Yüzyılın En Büyük Törenlerinden Biri olacak", *Cumhuriyet Gazetesi*, 8 Mayıs 1980, s. 1.

1.2. Türkiye'nin Denge Siyaseti

Lozan Antlaşmasının ardından Türkiye “*Komşularla iyi dostluk*” siyaseti yürütürken statükocu devletler arasında yer almış⁹⁵, Atatürk’ün “Yurtta Sulh Cihanda Sulh” politikası ile Türkiye askeri harcamalardan ziyade ülkeyi kalkındırmak adına girişimlerde bulunmuştur. Bölgesel paktlarda yer alarak düzeni savunucu olan Türkiye herhangi bir büyük savaşa daha hazır hissetmemiştir.

Atatürk’ün ölümünün hemen ertesinde yerine Cumhurbaşkanı olarak İsmet İnönü seçilmiş, sonrasında Milli Şef ilan edilmiştir. Dönemin Başbakanı kısa süreli olarak Celal Bayar olurken sonrasında Refik Saydam bu göreve gelmiş, Dışişleri Bakanı Şükrü Saracoğlu olmuş, 1942’de Refik Saydam’ın vefatı üzerine Başbakan Şükrü Saracoğlu olurken Dışişleri Bakanlığına Numan Menemencioğlu getirilmiştir. İnönü’nün seçilmesinden kısa süre sonra patlak veren İkinci Dünya Savaşı’nı çoğu devlet gibi Türkiye de endişe ile takip etmiştir. Savaş sırasında taraflar Türkiye’nin jeopolitik konumu nedeniyle kendi safında yer almasını istemiş, İnönü ise Türkiye’nin ekonomik ve askeri olarak yetersiz kalabileceğini görmüş ve elinden geldiğince devletin savaş dışı kalmasını yeğlemiştir.⁹⁶ Türkiye iki taraf arasında denge siyaseti yürüterek tarafların isteklerini tam da reddetmeden ilişkileri sürdürmeyi başarmıştır. Türkiye özellikle Akdeniz’de hedeflerinin olduğu bilinen ve Birinci Dünya Savaşı’nda istediklerini alamayan İtalya’dan çekinmiştir. İtalyan lider Mussolini’nin Akdeniz için “bizim deniz” olarak bahsetmesi bu çekincelerin nedenlerinden biridir. Balkan Antantının da Türkiye için kurulma amacı Sofya ile beraber Roma’dan gelen tehdit olmuştur.⁹⁷

Savaşın başlamasına az kala Almanya ile İtalya’nın saldırgan davranışları Türkiye’yi İngiltere ile Hatay sorununu yeni çözdüğü Fransa’yla yakınlaşmaya itmiştir. İsmet İnönü, Atatürk’ün izlediği gibi bir dış politika yürütmeye çalışmış ve çıkan savaşta tarafsız kalmaya gayret göstermiştir. Bu amaçla Londra ve Paris hükümetleriyle 19 Ekim 1939’da Türkiye’de bir ittifak antlaşması yapmış; antlaşmaya göre Türkiye’ye yönelik bir saldırı halinde Londra ve Paris Ankara’ya destek sağlayacak, eğer savaş Akdeniz Bölgesi’ne bulaşırsa Ankara’da bölgedeki bu savaşa

⁹⁵ Bu politikaya istinaden Musul meselesi ile Hatay sorununda revizyonist politika takip edilmiştir. Fakat genel olarak statükocu bir devlettir.

⁹⁶ Ahmet İlyas, Orhan Turan, “İnönü Dönemi Türk Dış Politikası”, *Atatürk Dergisi*, Cilt: 1, Sayı:1, 2012, s.320.

⁹⁷ Sander, *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye 1945-1965*, a.g.e. s.24.

askeri kuvvetiyle destekte bulunacaktır.⁹⁸ Türkiye aslında antlaşmaya SSCB'nin de katılmasını istemiştir. SSCB Batı ile irtibat halinde olmuş ve bunun da etkisiyle Türkiye Londra hükümetiyle Mayıs 1939'da askeri bir ittifakta uzlaşmış, bir ay sonra ise Paris hükümetiyle ortak bir beyanname yayınlamış ve SSCB ile de anlaşmak üzere iletişim halinde kalmıştır.⁹⁹ Fakat Stalin Batılı devletlere karşı yaşadığı itimatsızlık sebebiyle 1939 yılının Ağustos'unda Hitler ile Saldırmazlık Paktı yaptı ki bu bilgi hem Paris ve Londra'da hem de Türkiye'de şaşkıncı olsa da Türkiye, SSCB'yi ikna etmek için eylülde Dışişleri Bakanı Şükrü Saracoğlu'nu SSCB'ye yollamıştır.¹⁰⁰ Türkiye'nin amacı Moskova'yı da Üçlü Pakta davet etmektir, ama SSCB de Ankara'yı Almanya'ya meyilli bir uzlaşmaya ikna etmeye çalışmıştır.¹⁰¹ Ayrıca SSCB Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nde yararı için bazı değişiklikler yapma konusunda baskılar uygulamış ve bu konudaki anlaşmazlık sonucunda Saracoğlu ve beraberindekiler anlaşmadan ülkeye geri dönmüş; dönüş yolundayken Türkiye, İngiltere ile Fransa'yla Üçlü İttifaka imza atmıştır.¹⁰² İki devlet ilişkileri bunun da etkisiyle olumsuz bir havaya bürünmüş, hatta Türkiye, Hitler ve Stalin'in el altından anlaşarak ülkeyi işgali hedeflemesinden şüphe duymuştur.¹⁰³ İmzalanan Üçlü İttifak'a Türkiye, SSCB özelinde bir madde koydurmuştur. Bu Sovyet Çekincesi de denilen madde “...antlaşmadan doğan yükümlülükler, Türkiye'yi Sovyetler Birliği ile bir çatışma ya da anlaşmazlığa asla sürüklemeyecektir.”¹⁰⁴ Koydurulan bu madde Türkiye'nin 1941'e değin savaş dışı kalmasında başlıca ileri süreceği gerekçelerden biri olmuştur. Yapılan İttifak antlaşmasındaki maddeye rağmen SSCB, Türkiye'ye tepkisini göstermiş, akaryakıt satışını kesmiştir.¹⁰⁵

Paris ve Londra savaş sırasında Balkan Antantı üyelerini ortak tavır alması konusunda faaliyete geçirme çabasında bulunmuş, Londra hükümeti Nisan 1940'ta, Türkiye'nin Dışişleri Bakanlığı'na, İtalyan ordusunun Yugoslavya'ya saldırması halinde izleyeceği siyaseti öğrenmek amacıyla toplantı yapmak isteğini bildirmiştir.¹⁰⁶

⁹⁸ Kahraman Gürbüz, “İkinci Dünya Savaşı'nda Balkanlardaki Gelişmeler ve Türkiye'nin Tutumu”, *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 13, 2007/2, s.372.

⁹⁹ Süleyman Seydi, “İnönü Dönemi Türk Dış Politikası (1938-1950)”, *Türk Dış Politikası Cumhuriyet Dönemi I*, Editör: Mustafa Bıyıklı, (İstanbul: Gökkuşbu Yayınları), 2. Baskıya Ek Makale, 2015, s.543.

¹⁰⁰ Seydi, “İnönü Dönemi Türk Dış Politikası (1938-1950)”, **a.g.m.** s.543-544.

¹⁰¹ Koçak, **a.g.e.**, s.269; Seydi, “İnönü Dönemi Türk Dış Politikası (1938-1950)”, **a.g.m.**, s.545.

¹⁰² Seydi, “İnönü Dönemi Türk Dış Politikası (1938-1950)”, **a.g.m.** s.545.

¹⁰³ Koçak, **a.g.e.**, s.269.

¹⁰⁴ **a.g.e.**, s.281.

¹⁰⁵ **a.g.e.**, s.281.

¹⁰⁶ Gürbüz, **a.g.m.** s.365.

Ankara cevap olarak işgale göz yumamayacağını; fakat Almanya'nın bu durumda İtalya'ya destek çıkabileceği için endişelendiğini iletmiştir.¹⁰⁷ Bu nedenle pasif tavır takındığını söylemek yanlış olmayacaktır. Almanya'nın Benelux Devletleri¹⁰⁸ ile Paris'i almasının ve Balkanlara sarkmasının ardından Türkiye'de işgal korkusu daha fazla artmıştır. Balkan Paktı üyelerini işgal ihtimaline karşı bölgeyi beraber korumak için harekete geçirmeye çalışsa da üyelerin Almanya korkusu nedeniyle başarısız olmuştur.¹⁰⁹ Balkanlara Yıldırım Harekâtıyla inmiş olan Almanya, Romanya ve Bulgaristan'ı Mihver kuvvetlere katmış, Yugoslavya'yı işgal etmiş, Arnavutluk ise İtalya tarafından ele geçirilmiştir. Belgrad hükümetinin Ankara elçisi Türk yönetimine müracaat ederek Balkan Paktı'ndan kaynaklanan sorumluluklarını karşılama istemiş, fakat Türkiye bu talebe sıcak bir dönüş yapmamıştır.¹¹⁰ Sözü edilen yükümlülük bir Balkan devletinin, Balkan Antantına üye devletlerden birine saldırması sonucunda harekete geçilmesini öngörüyordu ve Bulgaristan da bir Balkan devleti olarak Yugoslavya'ya saldırmıştır. Ancak Türkiye savaş dışı kalma arzusu nedeniyle bu yükümlülüğü yerine getirmemiştir. Savaşın Akdeniz Bölgesi'ne yayılmasının ardından Üçlü İttifak'a göre savaşa katılması beklenen Türkiye, Sovyetler Birliği ile ilgili maddeyi ön plana atarak savaşa dâhil olmamıştır.¹¹¹ Fransa'nın İttifakın üyelerinden biri olarak savaşta mağlup olmasını bir diğer gerekçe olarak ileri sürmüş, Londra hükümeti de Türkiye'ye yönelik aşırı baskının Ankara'yı düşman saflarına iteceği gerekçesiyle baskıyı arttırmamıştır,¹¹² Türkiye'nin hiçbir bloğa dâhil olmamasını pozisyonu gereği o gün için uygun bulmuştur. Müttefiklerin Mihvere karşı savaşa sokmaya çalıştığı Türkiye ayrıca gerekli askeri teçhizatın olmayışını da savaş boyunca zaman zaman savaş dışı kalma nedeni olarak açıklamıştır.

Türkiye'nin Bulgaristan sınır hattına Nazi askeri güçlerinin konumlanması sonrasında Londra hükümeti Ankara'nın Hitler ve Stalin tarafından tıpkı Varşova'nın işgalinde olduğu gibi ele geçirileceğini söylemiş,¹¹³ fakat Berlin bu konuda Türkiye'ye

¹⁰⁷ a.g.m. s.365.

¹⁰⁸ Belçika, Hollanda ve Lüksemburg.

¹⁰⁹ Gürbüz, a.g.m. s.364.

¹¹⁰ Koçak, a.g.e., s.552.

¹¹¹ Mücahit Özçelik, "İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası", *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 29, 2010/2, s.257.

¹¹² a.g.m., s. 257.

¹¹³ Bu Türkiye'de "Polonya Sendromu" adı verilen "SSCB ile Almanya arasında paylaşılma" endişesini ortaya çıkarmıştır.

karşı bir durum olmadığını iletmiş ve garanti sunmuştur.¹¹⁴ Buna ek olarak bir diğer güvence de Yunanistan sınırı için verilmiştir. Alman Dışişleri Bakanı Ribbentrop 1941 yılı nisan ayının başlarında Almanya'nın Türkiye Elçisi Van Papan aracılığı ile Alman ordusunun Belgrad ile Atina topraklarına gireceğini ve Ankara yönetimine bağlı topraklar ile Atina'ya dâhil olan bölgelerin sınır hattına özen göstereceğini iletmiştir.¹¹⁵ Führer'in, Cumhurbaşkanı İnönü'ye yolladığı şahsi mektubunda, Nazi güçlerinin Türkiye topraklarına 85 kilometreye kadar uzak kalacağını güvencesini sunduğu açıklanmıştır.¹¹⁶

Hitler'in sözüne güvenmek pek doğru olmadığı için Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak'ın soyadından esinlenerek Trakya'da Çakmak Hattı oluşturulmuştur. Önlem olarak "*Türkiye'yi Avrupa'ya bağlayan ve Meriç nehri üzerindeki tüm köprüler patlatılmış, savunma hattı oluşturularak havaalanları inşasına başlanmış, sivil halk Trakya ile İstanbul'dan boşaltılmaya çalışılmıştır.*"¹¹⁷ Mihver bloğunun Balkanlarda üstünlük kurması neticesinde Müttefik kuvvetlerin bölgede etkisi çok sınırlı kalmış ve buna bağlı olarak Londra hükümeti için Ankara hükümetinin Mihver grubuna dâhil olmaması yeterli görülürken bu defa Berlin, Ankara'nın kendisine dâhil olması gerektiği düşüncesine girmiştir.¹¹⁸ Fakat Türkiye denge siyasetini sürdürüp savaş dışında kalmayı başarmıştır. Hatta savaş gücü sağlamada çok önemli olan krom madenini iki bloktaki devletlere de satmıştır.

Almanya'nın Türkiye üzerinde ayrıca ekonomik olarak da etkisi olmuştur. Türkiye'nin harici alışverişinde 1942'den itibaren iki yıl boyunca ilk sırada yer alan devlet olmuştur.¹¹⁹ Almanya, Türkiye yanında savaşa dâhil olmasa da en azından güney bölgesini bütünüyle korumaya almak adına Türkiye ile bir anlaşma imzalamak istemiş ve iki devlet Saldırmazlık Paktı imzalamıştır. Almanya Büyük Elçisi "*Von Papan*" ile Ankara hükümeti 1941 yılı haziran ayının ilk haftalarında anlaşma esaslarını tartışmış ve sonucunda anlaşılmıştır.¹²⁰ Anlaşmanın imzalanmasının ardından İngiltere, Türkiye'ye savaş ürünleri gönderilmesine devam edilip edilmemesi

¹¹⁴ Özçelik, "İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası", **a.g.m.** s.259.

¹¹⁵ Koçak, **a.g.e.** s.548.

¹¹⁶ Gürbüz, **a.g.m.** s.372.

¹¹⁷ Koçak, **a.g.e.** s.548-549.

¹¹⁸ **a.g.e.** s.556.

¹¹⁹ Mahmut Arslan, "2. Dünya Savaşı ve Türkiye'de Savaş Ekonomisi", *Aydın Toplum ve İnsan Dergisi*, Sayı: 2, 2016, s.8.

¹²⁰ Kamuran Gürün, *Dış İlişkiler ve Türk Politikası (1939'dan Günümüze Kadar)*, (Ankara: A.Ü Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları), 1983, s.31. Anlaşma Maddeleri İçin Bkz. s. 32.

arasında kalmış, ancak İngiltere Dışişleri Türkiye'nin Mihver grubuna dâhil olmaması ve onların isteklerine direnebilmesi için malzeme sevkiyatının sürdürülmesinden yana tavır almıştır.¹²¹

Türkiye'den yana garanti sağlamış olan Hitler doğuda hedeflediği SSCB'ye dikkatini verebilmiştir. 22 Haziran 1941 tarihinde SSCB'ye karşı saldırısını başlatmıştır.¹²² İki devlet tarafından da işgal endişesi duyan Türkiye için bu olumlu bir hareket olmuştur. Bu iki devletin savaşında Ankara'nın arzusu "*Almanlar yatağa, Ruslar mezara*" gibi tanımlanabilir.¹²³ Bunun nedeni Türkiye'nin iki devletin de güçsüz durumda kalmasını istemesinden kaynaklanmaktadır.

Almanya'nın Türkiye ile sınır komşusu olması ve başlangıçta başarıyla sürdürdüğü "*Barbarossa Harekâtı*" Türkiye'de Turancı fikirlerin etkinliğine neden olmuştur. Hitler Sovyetlere saldırısının hemen ardından Ankara'yı kendi bloğuna dâhil etmek amacıyla Türkiye'de Panturancı bir siyaset kullanmış, bu etkiyle de propaganda uygulamıştır.¹²⁴ 1941 itibarıyla Turancı neşriyatlarla Türk gazetelerinde Panturancı fikirlerin kaleme alınmasında dikkat çekici düzeyde yükseliş kaydedilmiş, ayrıca bu düşüncelere yönelik önceden gösterilen sert tedbirlerde gevşeme meydana gelmiştir.¹²⁵

Bununla beraber Türkiye'nin Almanya ile arasında ister istemez oluşan yakınlaşma nedeniyle İngiltere'de endişe ortaya çıkmıştır. Paris hükümetine ait bir gemiye Antalya limanında Londra'ya ait gemiler ateş açmış, vurulan gemide ölü ve yaralılar bulunurken limanda da zarar meydana gelmiş ve Ankara, Londra yönetimini kınamıştır.¹²⁶ Geminin vurulma sebebi Londra hükümetinin Türkiye'nin Fransız filosunu Nazilere bırakacağından kaygılanması olmuştur.¹²⁷ Benzer bir durum Fransa'da, Alman işgali sonrası kurulan kukla Vichy hükümetine ait gemilerin İngiltere tarafından vurulması ile de yaşanmıştır.

Hitler ve Stalin'in savaşa tutuşması her ne kadar Türkiye'ye derin bir nefes aldırsa da bu kısa sürmüştür. Şöyle ki Türkiye'nin Müttefiklere karşı koz olarak kullandığı Sovyet çekincesi ortadan kalkmıştır. Ayrıca İngiltere artık SSCB ile

¹²¹ Koçak, **a.g.e.** s.593.

¹²² Özçelik, "İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası", **a.g.m.** s.259.

¹²³ Seydi, "İnönü Dönemi Türk Dış Politikası (1938-1950)", **a.g.m.** s.554.

¹²⁴ Koçak, **a.g.e.** s.660.

¹²⁵ **a.g.e.** s.664-665.

¹²⁶ "Antalya limanında İngiliz tayyareleri bir Fransız vapurunu batırdılar", *Cumhuriyet Gazetesi*, 8 Temmuz 1941, s.1.

¹²⁷ *Ulus Gazetesi*, 8 Temmuz 1941, Akt. Koçak, **a.g.e.** s.697.

müttefik olmuş, bu da Türkiye için yeni kaygılar doğurmuştur. İngiltere Başbakanı Churchill, Moskova yönetiminin Birinci Dünya Savaşı'nda hayata geçirmek isteyip yapamadığı isteklerden bahsederken boğazlardan söz etmiştir.¹²⁸ Londra, Moskova ile beraber Türkiye'nin endişelerini yok etmek için garanti sunmuştur.¹²⁹ Fakat bu Türkiye'nin korkularını gidermemiştir.

Denge siyaseti yürütmekte olan Türkiye'nin Almanya'ya savaş ilan etmeyeceği anlaşıldığında savaşın içine de çekilmek istenmiştir. İki blok da Türkiye'yi kendi saflarında görmeyi arzularken 1942 yılının Şubatında Almanya'nın Ankara Büyük Elçisi Von Papen'e Türkiye topraklarında suikast düzenlenmiş, Ankara ile Berlin'i karşı karşıya getirmek amacıyla Sovyetler tarafından tertip edilen bu plan Türk İstihbaratı tarafından çözmüştür.¹³⁰

SSCB'nin Almanya karşısında Stalingrad'ı savunmayı başarması ve sonrasında üstünlük kurması ile beraber bu defa Müttefikler Türkiye'ye yanlarında savaşması için baskı kurmuş, Berlin ise Ankara'nın tarafsızlığından yana olmuştur. Müttefikler yapılan bazı konferanslarla Türkiye'den çeşitli isteklerde bulunmuştur. Kazablanka Konferansı esnasında verilen karar neticesinde İngiltere Başvekili Adana'da İnönü ile bir görüşme gerçekleştirmiş ve Ankara yönetimini de saflarına dâhil etmek istemiş, İnönü ise buna olumsuz cevap almıştır.¹³¹ Bu görüşmelerde sadece savaşa sokma denemesinde bulunmamıştır. İngiltere'nin gayesi Türkiye'nin Batı sınırlarına yakın alanlarda bulunan askeri bölgeler ve havalimanlarından kendi hava kuvvetlerinin faydalanmasını sağlamak olmuştur.¹³² Fakat bu durum Türkiye'yi yine de Almanya'ya karşı savaşa çekme ihtimalini doğurmuş, Bundan dolayı talep Türkiye tarafından kabul edilmemiştir.

1943 yılının ekim ayında düzenlenen "*Moskova Konferansı'nda*" SSCB Ankara'nın savaşa dâhil olmasını, böylece Doğu Cephesi'nde kendisini rahatlatmayı düşünmüş, Türk tarafı karşı çıkarsa hâlihazırda sağlanmakta olan mühimmat yardımlarının kesilmesini uygun görmüştür.¹³³ Washington ve Londra buna karşı

¹²⁸ Özçelik, "İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası", **a.g.m.** s.260.

¹²⁹ **a.g.m.** s.260.

¹³⁰ Seydi, "İnönü Dönemi Türk Dış Politikası (1938-1950)", **a.g.m.** s.558.

¹³¹ Özçelik, "İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası", **a.g.m.** s.261.

¹³² Ayzin Ergüç, "1939-1945 Yılları Arasında İzlenen Türk Dış Politikası Ekseninde Türk-Yunan İlişkileri", (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Tarih (Türkiye Cumhuriyeti Tarihi) Anabilim Dalı, 2015), s.28.

¹³³ Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, **a.g.e.** s.189-190.

“hava üsleri vermesi ve ulaşım kolaylıkları” konusunda faydalı olacağını düşünmüşler, neticede varılan kararlar ilk olarak havalimanlarından yararlanılması ve sene bitmeden de Mihver Devletlere karşı savaşa girişini düşünmüşlerse de Churchill’in Dışişleri Bakanı Anthony Eden ile Numan Menemencioğlu arasındaki görüşmeler neticesinde sonuç çıkmamıştır.¹³⁴ Ayrıca 1943 yılının son aylarında On İki Ada’yı Churchill’in alma denemelerinde başarısız olması Türkiye’nin savaş dışı kalma inancını daha da arttırmıştır.¹³⁵ Düzenlenen İki Kahire Konferansında eğer Ankara Müttefiklerin arzularını yerine getirmezse savaşın sonrasında yer alacağı dünyada yalnız kalacağı yönünde uyarılınca Milli Şef ilke olarak savaşa katılmayı onaylamıştır.¹³⁶ Fakat Türkiye askeri açıdan henüz yeterli görülmemiş ve yardımların devamını beklemiştir. Benzer istekler İkinci Kahire Konferansı sonrası Tahran Konferansı’nda da ortaya çıkmıştır. Türkiye’yi rahatsız edecek olan bir de gelişme yaşanmıştır. Sovyetler Birliği Tahran’da düzenlenen görüşmelerde Londra hükümetinden Montreux’da alınan kararların tekrar gündeme getirilmesi konusunda destek aramıştır.¹³⁷

Müttefik zaferinin ufukta görünmeye başlamasıyla beraber Türkiye’nin savaş dışı kalma durumu giderek Müttefik Devletleri rahatsız etmeye başlamıştır. Bunda yaşanan bazı gelişmeler de etkili olmuştur. 1944 yılının ortalarında Türk Boğazlarından Nazi firkateynlerinin yararlanması Ankara yönetimiyle Müttefik devletleri arasındaki gerilimin yükselmesine yol açmıştır.¹³⁸ Neticede Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu Berlin yanlısı olarak görülmüş ve görevinden ayrılması sağlanırken baskıların sürdürülmesi sonucunda hâlihazırda devam eden Nazi rejimine krom satışı durdurulmuştur.¹³⁹ Bununla birlikte SSCB’nin tepkisini azaltmak adına da Van Popen’i öldürmeye teşebbüs nedeniyle hapse atılan kişiler SSCB’ye teslim edilmiştir. Ayrıca Türkiye, Almanya’nın başta başarıyla Doğu Cephesi’nde sürdürdüğü ilerleme nedeniyle ülkede yükselen Panturancı ve milliyetçi oluşumları artık ciddi manada önlenmeye başlamıştır.¹⁴⁰

¹³⁴ **a.g.e.** s.189-191.

¹³⁵ Seydi, “İnönü Dönemi Türk Dış Politikası (1938-1950)”, **a.g.m.** s.561.

¹³⁶ **a.g.m.** s.561.

¹³⁷ Haluk Ülman, “Türk Dış Politikasına Yön Veren Etkenler (1923-1968)”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 23, Sayı: 3, 1968, s. 265.

¹³⁸ Özçelik, “İkinci Dünya Savaşı’nda Türk Dış Politikası”, **a.g.m.** s.264; Seydi, “İnönü Dönemi Türk Dış Politikası (1938-1950)”, **a.g.m.** s.562.

¹³⁹ İlyas, Turan, **a.g.m.**, s.332.

¹⁴⁰ Seydi, “İnönü Dönemi Türk Dış Politikası (1938-1950)”, **a.g.m.** s.561.

Türkiye'nin savaş esnasında gütmüş olduğu denge siyaseti Sovyetlerin de içinde olduğu Müttefikler lehine neticelenmeye başlamasıyla Ankara'nın tek kalmasına neden olarak Moskova tehlikesi ile arzuları önünde zor duruma girmesine yol açmıştır.¹⁴¹ İngiltere Başvekili Churchill 1944 senesinin sonlarında Moskova'da Stalin ile bir araya gelmiş ve 1936'da boğazlar konusunda varılan kararların yenilenebileceğini söylemiştir.¹⁴² 1945 yılının başlarında düzenlenen "Yalta Konferansı'na" İngiltere, ABD ve SSCB önderleri katılmış, burada Nazilere savaş ilanında bulunan devletlerin Birleşmiş Milletler kurucusu olarak kabul edileceği kararı alınırken SSCB, Ankara'nın bu kapsama alınmaması gerektiğini belirtmiştir.¹⁴³ Türkiye'nin gereken zamanda Müttefiklere destek vermediğini düşünmüş ve ayrıca herhangi bir devletin de ona destek olmasını istememiş, cezalandırılmasını arzulamıştır. Fakat ABD ve İngiltere Sovyet fikirlerine katılmamış, Türkiye şubat ayında Mihver Devletlere savaş ilan ederek BM kurucu üyelerinden biri ola imkânı kazanmıştır.

SSCB'nin Boğazlar konusundaki hedefleri Yalta Konferansı'nda da Türkiye aleyhine devam etmiştir. Ancak İngiltere ile ABD meselenin görüşülmesine yeşil ışık yaksa da görüşmelerden Yalta'da sonuç alınamamış ve "Potsdam Konferansı'na" sarkmıştır.¹⁴⁴ SSCB Dışişleri Bakanı Molotov 1945 Mart ayında Türkiye'nin Moskova Büyük Elçisi Selim Sarper ile görüşme gerçekleştirerek SSCB ile Türkiye arasında 1925 yılında yapılan Dostluk Antlaşması'nın uzatılmasının Türkiye'den taleplerinin yerine getirilmesiyle mümkün olabileceğini bildirmiştir.¹⁴⁵ Yeni bir antlaşma yapılabileceğini de iletirken ikili arasındaki ikinci görüşme 1945'in ortalarında yapılmış ve bu görüşmede SSCB Montreux'de kendisi için ayarlamalarda bulunulması ve Türk boğazlarından üs taleplerini iletmiştir.¹⁴⁶

Yapılması planlanan Potsdam Konferansı 1945 yılının yaz aylarında düzenlenmiştir.¹⁴⁷ ABD Başkanı Truman, SSCB'nin Ankara üzerindeki arzularını

¹⁴¹ Özçelik, "İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası", **a.g.m.** s.265.

¹⁴² Seydi, "İnönü Dönemi Türk Dış Politikası (1938-1950)", **a.g.m.** s.562.

¹⁴³ Tuğrul Otaç, "İkinci Dünya Savaşı'nda Müttefik Konferansları ve Türkiye İçin Önemi", *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, 2019, s. 114-115.

¹⁴⁴ İsmail Köse, "Yalta ve Potsdam Konferansları: Sovyetler Birliği'nin Türk Boğazlarında Egemenlik Paylaşım Talepleri", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 19, 2015, s. 250.

¹⁴⁵ Seydi, "İnönü Dönemi Türk Dış Politikası (1938-1950)", **a.g.m.** s.565.

¹⁴⁶ **a.g.m.** s.565.

¹⁴⁷ İlyas, Turan, **a.g.m.**, s.336.

reddetmemekle beraber olumlu da karşılamamıştır.¹⁴⁸ İngiltere Dışişleri Bakanı Eden'e göre ise Boğazlar Sözleşmesi'nin değiştirilmesi SSCB'nin yayılmacı politikasına destek olacaktır.¹⁴⁹ Bu sırada İngiltere'de hükümet değişmiş ve görüşmelere yeni hükümet devam etmiştir.¹⁵⁰ İngiltere'de düşen iktidarın ardından gelen kabine SSCB'nin taleplerine Anthony Eden'in görüşleri çerçevesinde bakmıştır.¹⁵¹ Londra ve Washington kuvvetini arttırmaya başlayan Moskova yönetimine karşı Türk Boğazları konusunu uzatmaya başlamışlardır.¹⁵² Konferansta SSCB'nin üs isteklerine olumsuz bir tavır sergilemişlerdir.¹⁵³ SSCB ise bu devletlerin ikna olmayacağını sezdiği için meseleyi Ankara'ya gözdağı vererek halletmek istemiştir.¹⁵⁴ Böylece SSCB konferanstan net bir sonuç çıkarmayı başaramamıştır.

Soğuk Savaş rüzgârlarının yavaş yavaş hissedilmeye başlanması Türkiye'nin yalnızlığının ortadan kalkmasını sağlamıştır. Savaşın bitişinden bir sene sonraya varıldığında ABD artık SSCB'nin genişlemeci amaçlarına taviz vermemesi gerektiği inancını taşımaya başlarken Ortadoğu ile Atina hükümetinin emniyetini sağlamak ve Ortadoğu bölgesindeki menfaatlerini güvende tutmak için harici politikasında Ankara yönetimine dönük bir siyasete dönmüştür.¹⁵⁵ ABD'de bundan sonra SSCB'nin Ankara ile Atina'ya tehdit olduğu görüşü yükselirken ağırdan ağıra Soğuk Savaş siyasetini bu coğrafyada uygulamaya koymuş, ayrıca Washington'da Türk elçiliğini sürdürdüğü sırada yaşamını yitiren "*Münir Erteğün'ün*" na'sının "*Missouri*" isimli bir firkateynle Türkiye'ye gönderilmesi aslında SSCB'ye verilen bir mesaj olmuştur.¹⁵⁶

¹⁴⁸ Köse, **a.g.m.** s.268.

¹⁴⁹ Köse, **a.g.m.** s.265.

¹⁵⁰ Ufuk Erdem, "İkinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Sovyetler Birliği'nin Türkiye'den İstekleri ve İngiltere (1945-1946)", *Tarih Okulu Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 32, 2017, s. 184.

¹⁵¹ Seydi, "İnönü Dönemi Türk Dış Politikası (1938-1950)", **a.g.m.** s.566.

¹⁵² İlyas, Turan, **a.g.m.**, s.336.

¹⁵³ Erdem, **a.g.m.** s. 184.

¹⁵⁴ Köse, **a.g.m.** s.267.

¹⁵⁵ **a.g.m.** s.270-171.

¹⁵⁶ Seydi, "İnönü Dönemi Türk Dış Politikası (1938-1950)", **a.g.m.** s.567.

2. İKİNCİ BÖLÜM

1945-1960 YILLARI ARASINDA İKİLİ İLİŞKİLER

2.1. CHP İktidarı Dönemi İkili İlişkiler 1945-1950

Batı yıllardır süren tek parti yönetimindeki Türkiye’den demokrasi adına savaş sonunda adımlar atmasını beklemiştir. Batı ile yakınlaşma arzusundaki Türkiye ise bu istek üzerine çok partili yaşama girmek için kollarını sıvamıştır. Bu kararın alınmasında başta SSCB’nin Türkiye’ye tehditleri önemli ölçüde yer kaplamakta iken ayrıca totaliter devletlerin savaşı kaybetmesi de etkenler arasındadır.¹⁵⁷ Bununla beraber İkinci Dünya Savaşı sırasında ülkede CHP iktidarına karşı artan memnuniyetsizlikler de muhalif partilerin ortaya çıkışında etken olmuştur.¹⁵⁸ Kurulan ilk muhalefet partisi Nuri Demirağ’ın 1945’de kurmuş olduğu Milli Kalkınma Partisi olmuştur. Ana muhalefet partisi ise CHP’den ayrılan isimlerin 1946 yılında kurmuş olduğu Demokrat Parti¹⁵⁹’dir. Bu partinin kuruluşunda bazı gelişmeler etkili olmuştur. “Çiftçiye Topraklandırma Kanun Tasarısı” geniş arazilere sahip kişileri rahatsız ederken parlamentoda ciddi gerilimlere sebep olmuştur.¹⁶⁰ Bu isimler arasında CHP içinde olan bazı isimlerle beraber Adnan Menderes de vardır. Buna ek olarak 1945 yılındaki bütçe müzakereleri sırasında ortaya çıkan görüş ayrılıkları etkilidir.¹⁶¹ Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan bütçe görüşmelerinde muhalefet sergilemişlerdir. Muhalif partinin kurulması için son gelişme ise adı verilen dört milletvekilinin sunduğu “Dörtlü Takrir”¹⁶² olmuştur. Önerge parti içinde kabul edilmemiş ve bunu sunanlardan Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat köprülü partiden ihraç edilmiş, Celal Bayar ise kendi arzusu ile partiden istifa ile ayrılmıştır.¹⁶³ Bunun sonucunda dört isim önderliğinde Demokrat Parti kurulması kararı alınmıştır.

¹⁵⁷ Vahap Uluç, “Türkiye’de Çok Partili Sisteme Geçiş: İç ve Dış Dinamiklerin Etkisi”, *KSÜSBD*, Cilt: 7, Sayı: 1, 2020, s. 477-478.

¹⁵⁸ Ayrıntılı Bilgi İçin Bkz. Abdul Vahap Akıncı, Sefa Usta, “Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçişte Etkili Olan İç Faktörlerin Analizi”, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik araştırmalar Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 29, 2015.

¹⁵⁹ 7 Ocak 1946’da kurulmuştur.

¹⁶⁰ Uluç, **a.g.m.** s. 476.

¹⁶¹ Enis Şahin, Bilal Tunç, “Demokrat Parti’nin Kuruluş Süreci ve DP-CHP Siyasi Mücadelesi (1945-1947)”, *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 2, 2015, s. 33.

¹⁶² “Çoğulcu demokratik bir sisteme geçilmesini öneren bir önerge” Uluç, **a.g.m.**, s. 477.

¹⁶³ Cemil Koçak, “(Siyasi Tarih 1923-1950)”, *Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980*, Editör: Sina Akşin, (İstanbul: Cem Yayınevi), 1995, s.140-141.

SSCB baskısına karşı yönünü Batı'ya doğru çevirmiş olan Türkiye, Batı'nın çeşitli yardımlarından faydalanırken Batılı kurumlara da dâhil olmayı amaç edinmiştir. ABD, Sovyet tehdidine karşı ise Ankara ile Atina yönetimlerinin ordudaki ihtiyaçlarını çözmek maksadıyla “*Truman Doktrinini*” ilan etmiştir.¹⁶⁴ Bu yardım ekonomik olduğu kadar bir açıdan bakıldığında Türkiye'nin Sovyet etkisi altına girmesini de önleme amacını taşımıştır. Bunun yanı sıra Türkiye İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Avrupa'nın tamirâtı maksadıyla ortaya atılan “*Marshall Planı*” kapsamına girmeyi arzulamış ve 1948 yılında bu plana dâhil edilmiştir.¹⁶⁵ Bir sene sonra NATO ve Avrupa Konseyi oluşturulurken Türkiye aynı yıl Avrupa Konseyi'ne alınmış fakat NATO'ya üyelik geç gelmiştir.¹⁶⁶ NATO'ya dâhil olarak savunma ihtiyacını gidermek istese de ilk denemesini Cumhuriyet Halk Partisi yönetimi sırasında yapmış ama başarılı olamamıştır.¹⁶⁷

Yugoslavya'ya bakıldığında ise Tito önderliğinde komünist bir yönetim hüküm sürmüştür. Doğu ve Batı olarak bölünmüş olan dünyada Yugoslavya, Türkiye'nin aksine Doğu bloğunda yerini almıştır.¹⁶⁸ Savaşın ardından 1948'deki görüş ayrılığına dek Yugoslavya, SSCB çizgisinde Sosyalizm düzeni yerleştirilmeye çalışılmış, ayrıca ülkede dini oluşumlarla din görevlilerine karşı politikalar yürütülmüş, yönetim karşıtı insanlara karşı aşırı önlemler alınmış ve şahıslara ait mallar kamulaştırılmıştır.¹⁶⁹ Yani bu dönemde devlet yönetimi SSCB taklidi şeklinde geçmiştir. 1946 yılında oluşturulan Anayasa 1936 yılında Moskova yönetiminin yapmış olduğu anayasaya yakınlık göstermiştir.¹⁷⁰

Bunlara ek olarak Yugoslavya'nın Batı ile mesafeli durmasının farklı nedenleri de bulunmaktadır. Bu sebepler savaş sonrasında kazanılan topraklar konusunda olmuştur. Burada “*İstria yarımadası, Zadar, Riyeka (Rijeka), Tıriyeste (Triyeste)*” bölgelerini elde etme mücadelesi yeni bir savaşın çıkmasına sebep olmaya

¹⁶⁴ İlyas, Turan, **a.g.m.**, s.336.

¹⁶⁵ Cihat Göktepe, Süleyman Seydi, “Soğuk Savaş Başlangıcında Türk Dış Politikası”, *Bilig*, Sayı: 72, Kış 2015, s. 204-205.

¹⁶⁶ Koçak, “(Siyasi Tarih 1923-1950)”, **a.g.e.** s.173.

¹⁶⁷ Göktepe, Seydi, **a.g.m.** s.205.

¹⁶⁸ Vladimir Petroviç, “Josip Borz Tito's Summit Diplomacy In The International Relations of Socialist Yugoslavia 1944-1961”, *Annales.Ser.Hist.Sociol*, Cilt: 24, Sayı: 4, 2014, s. 580.

¹⁶⁹ Kahramanyol, Emgili, **a.g.m.** s. 328.

¹⁷⁰ Sancaktar, **a.g.e.** s. 92.

yaklaşmıştır.¹⁷¹ Buna ilaveten ABD'ye ait 2 uçak Yugoslavya hava sahasını ihlal ettiği gerekçesiyle düşürülmüş ve ortam gerginleşmiştir.¹⁷²

Savaşın henüz bitmek üzere olduğu dönemde Yugoslavya'da Josip Broz liderliğinde gerçekleşen politik ve ordudaki yapılanma Türkiye'deki gazeteciler tarafından kaygı ve güvensiz bir anlayışla takip edilmiştir.¹⁷³ Türkiye'nin Mihver devletlere savaş ilan etmesinin ardından Tito'nun yakın çevresinden biri Borba gazetesine vermiş olduğu beyanatta Ankara'nın savaşa çatışmalar bölgeden çok uzaklaştığı zaman girdiğini, bu nedenle Balkanlar ve dünya barışı ile ilgili söz söylemeye hakkı olmadığını ileri sürmüştür.¹⁷⁴ Bu açıdan SSCB ile Tito'nun Türkiye hakkında benzer fikirlere sahip olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Diğer mesele ise SSCB'nin Montrö'de değişiklik isteğine Yugoslavya'nın yeşil ışık yakması olmuştur.¹⁷⁵ Makedonya'da yayın yapan Nova gazetesinde boğazlar hakkında bir yazı yayınlanmış, içeriğinde SSCB'nin boğazlarda kontrol hakkına sahip olduğu ve diğer büyük devletlerin buna engel olma haklarının olmadığı belirtilmiştir.¹⁷⁶ Yugoslavya'nın Bükreş sefiri de SSCB ile iyi ilişkiler geliştirilebilmesi için Türkiye'nin fedakârlıkta bulunması gerektiğini söylemiştir.¹⁷⁷

Yugoslavya 1946 ve 1947 yılları içinde Doğu Avrupa'nın komünist devletleri ile¹⁷⁸ çeşitli ittifaklar imzalamıştır.¹⁷⁹ Balkanlarda Belgrad ile Sofya arasında SSCB'nin de arka çıktığı Slav Federal Devleti oluşturma hedefi oluşmuştur.¹⁸⁰ Bu gelişmeler Türkiye ile Yugoslavya ilişkileri açısından oldukça önemli olmuştur. Hem Bulgaristan ile Yugoslavya'nın birleşik devlet denemesi hem de imzalanan ikili paktlar Ankara tarafından kaygı ile takip edilmiş, hatta Türkiye'nin Batı sınırına yakın alanlarında sıkıyönetim uygulanmıştır.¹⁸¹ Ayrıca savaş esnasında başlayan ve 1949'a dek süren Yunan İç Savaşı'nda da Yugoslavya etkili olmuştur. İç Savaş sırasında

¹⁷¹ Kahramanyol, Emgili, **a.g.m.** s. 328.

¹⁷² "Senator Stiles Bridges Advocates U.S. Use Military Force Against Yugoslavia Downing Our Airplane", *The Key West Citizen*, 22 August 1946, s. 1,

¹⁷³ Cemil Koçak, *İkinci Parti Türkiye'de İki Partili Siyasal Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950)*, (İstanbul: İletişim Yayınları), Cilt1, 2010, s. 49.

¹⁷⁴ Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, Yer No: 571-34975-138212-3.

¹⁷⁵ Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, Yer No:571-68140-298449-9; 571-68068-297628-19.

¹⁷⁶ Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, Yer No: 571-34999-138177-1.

¹⁷⁷ Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, Yer No: 571-35230-138604-1.

¹⁷⁸ Bu devletler, Polonya, Çekoslovakya, Arnavutluk, Romanya ve Bulgaristan'dır. Jelavich, **a.g.e.** s. 343.

¹⁷⁹ Jelavich, **a.g.e.** s. 343.

¹⁸⁰ Sander, *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye 1945-1965*, **a.g.e.** s. 50.

¹⁸¹ **a.g.e.** s. 63.

Belgrad, Tiran ve Sofya yönetimleri komünist taraftan yana olan gruba fayda sağlayacak girişimlerde bulunmuşlardır.¹⁸² Bu durumun Balkanlarda Türkiye dışında komünist olmayan tek devlet olan Yunanistan'ın da kaybedilmesine neden olabileceği için Türkiye oldukça kaygılanmıştır. Bunlara ilave olarak 1947 yılında ilan edilen Truman Doktrini Yugoslavya'yı rahatsız etmiştir. Tito doktrin hakkında sorulan soruya cevap vererek bu sadece “*Balkan Devletleri arasındaki iş birliğini daha fazla sıklaştırmak neticesini vermiştir*” diyerek Sofya ve Tiran ile gelişmekte olan ilişkilere değinmiştir.¹⁸³ Ayrıca SSCB, Bulgaristan, Romanya ve Yugoslavya basınlarında Türkiye aleyhine yazılar çıkmış, bu neşriyatlarda ABD yardımları sonrasında Türk gazetelerinde Moskova ve uydu devletlerine karşı düşmanca yazılarda artış olduğuna yer verilmiştir.¹⁸⁴

Türkiye ile Yugoslavya arasındaki ideolojik farklılık Yugoslavya'da yaşayan Türk nüfusu için de sorun teşkil etmiştir. 1941 senesinde Makedonya'da “*Yücel Teşkilatı*” adı ile anılan, “*Makedonya Türklerinin milli ve dini varlıklarını korumak ve yaşatmak üzere faaliyetler*” düzenlemek amacıyla bir teşkilatlanma kurulmuştur.¹⁸⁵ Fakat üyeleri 1947 yılında hapse atılmış, Türkler susturulmaya ve baskı altına sokulmaya başlanmış, üyelerden bazılarına ölüm cezası verilirken kalanlar çareyi anavatana ya da farklı ülkelere gitmekte bulmuştur.¹⁸⁶ Bu teşkilat Ankara'nın Belgrad'a karşı azınlıkları kullanarak tedirgin etme ve iç dengelerini bozma denemesi olarak görülürken devlet yöneticilerine göre karşıt blokta olan Türkiye, bölgedeki azınlıkları fırsat bilerek iç karışıklık ve sığınmacı yığınları oluşturmaya gayret etmiştir.¹⁸⁷ Bu dönemde Çekoslovakya ve Yugoslavya'da bulunan komünist teşkilatların bazı yayınlarını Türk yükseköğretim öğrenci birliklerine gönderip propaganda çalışmalarında bulunduğu ve bu nedenle de Ankara'nın önlem alması gerektiği belirtilmiştir.¹⁸⁸

¹⁸² Jelavich, **a.g.e.** s. 331; Sander, *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye 1945-1960*, **a.g.e.** s. 59.

¹⁸³ “Yugoslavya, Türkiye ve Yunanistan”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 27 Nisan 1947, s. 1,3.

¹⁸⁴ Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, Yer No: 540-44575-213998.

¹⁸⁵ Berrin Çalışkan, “1953 Göçü Sonrası Yücelcilerin Memleket/Yugoslavya ve Anavatan/Türkiye Algıları”, *İnsan ve Toplum*, Cilt:4, Sayı: 8, 2014, s. 141.

¹⁸⁶ Neslihan Bozkurt, “Cumhuriyet Dönemi'nde Yugoslavya'dan Marmara Bölgesi'ne Göçler ve Mekânsal Etkileri”, (Yüksek Lisans, Marmara Üniversitesi, Türk Dünyası Coğrafyası Anabilim Dalı, 2012), s. 44.

¹⁸⁷ Nurcan Özgür Baklacıoğlu, *Dış Politika ve Göç Yugoslavya'dan Türkiye'ye Göçlerde Arnavutlar [1920-1990]*, (İstanbul: Derin Yayınları), 2010, s. 505-506.

¹⁸⁸ Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, Yer No: 571-35723-141018-27.

İdeolojik ve blok ayrımlarına rağmen iki devlet arasında Ticaret ve Ödeme Anlaşması yapılmıştır. Bu anlaşma şöyle geçmiştir: 20 Ekim 1947 tarihinde yürürlüğe girmek üzere Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti ile aramızda Belgrad'da 18 Eylül 1947 gününde birer Ticaret ve Ödeme Anlaşması imzalanmıştır.¹⁸⁹ Bu anlaşmanın yürürlükteki süresi bittiği için 1949 yılında yeniden görüşülene dek iki devletin onayı ile uzatılmıştır.¹⁹⁰

Bu gelişmeler yaşanırken Doğu bloğu içinde Moskova ile Belgrad arasında esasında geçmişe de dayanan çeşitli nedenlerle bir ayrışma meydana gelmiştir.¹⁹¹ Bağımsızlığını kendi mücadelesi ile kazanmış olan Tito önderliğindeki Yugoslavya Stalin'in çizdiği rotalarda hareket etmek istememiştir. Bunun bir sonucu olarak Yugoslavya 1948 yılında Cominform¹⁹² adlı oluşumdan atılmıştır.¹⁹³ İki devlet arasında yaşanan gerilmenin ana sebeplerinden biri Belgrad idaresindeki yöneticilerin bizzat çabaları ile yönetime gelmesi ve Alman işgalinden kurtulmaları olurken diğer yandan Balkanlarda kurulması planlanan "*Balkan Federasyonu*" ile Belgrad, Moskova'nın Doğu Avrupa'da süren liderliğine rakip bir konumda görülmüştür.¹⁹⁴ Stalin, Tito'nun bölgede güçlenme amacının olduğunu görmüş, projeye olan desteğini çekmiş ve bu Belgrad'ın Cominform'dan atılmasında bir diğer etken olmuştur.¹⁹⁵ Ayrıca Cominform'da Yugoslavya'nın komünizme ihanet ettiği derecesine varan suçlamalarda bulunulmuştur.¹⁹⁶

Yaşanan bu gelişmeler sonucunda Balkanlarda kurulması planlanan Balkan Federasyonu planı rafa kaldırılmış¹⁹⁷ Tiran üzerinde bulunan Belgrad etkisi yok olmuş ve Tito Yunanistan'daki komünistlere sağladığı desteği çekmiştir.¹⁹⁸ Diğer yandan SSCB ve uydusu devletler Yugoslavya'ya karşı tavır alarak tehditkâr davranışlar sergilemiş ve bu devlete karşı ambargo uygulamışlardır.

¹⁸⁹ T.C. Resmî Gazete, 26 Kasım 1947, Sayı: 6764.

¹⁹⁰ T.C. Resmî Gazete, 24 Aralık 1949, Sayı: 7388.

¹⁹¹ Ayrıntılı Bilgi İçin Bkz. Jelavich, **a.g.e.** s.344-345; Sander, *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye 1945-1965*, **a.g.e.** s. 86-87; Gürün, **a.g.e.** s. 221.

¹⁹² SSCB koordinasyon sağlamak amacıyla "*Komintern yerine Avrupa Komünist partilerini kapsamak üzere inşa etti ve 5 Ekim 1947'de Belgrad'da kuruldu.*" Sina Akşin, *Kısa 20. Yüzyıl Tarihi*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları), 6. Baskı 2018, s. 285.

¹⁹³ "Moskova Titoyu aforoz etti", *Yeni Sabah Gazetesi*, 29 Haziran 1948, s. 1, 5.

¹⁹⁴ Sander, *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye 1945-1965*, **a.g.e.**, s. 85.

¹⁹⁵ **a.g.e.** s. 85-86.

¹⁹⁶ "Yugoslavya Rusya aleyhine vaziyet almış", *Akşam Gazetesi*, 29 Haziran 1948, s. 1.

¹⁹⁷ Sander, *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye 1945-1965*, **a.g.e.**, s. 87.

¹⁹⁸ **a.g.e.** s. 90-91.

Oluşan ortamda bloğundan kopan ve yalnız kalan Yugoslavya'ya destek bu ayrılığı fırsata çevirmek isteyen ABD'den gelmiştir. Washington, Belgrad yönetimine 1949'da 20 milyon dolar ödünç vermiş ve buna ilaveten ilerleyen yıllarda bu miktarı kat ve kat arttırmıştır.¹⁹⁹ ABD'nin kazancı ise Balkanlardaki konumu itibariyle çok iyi bir yerde bulunan ve bloğundan dışlanmış Tito ile yakınlaşma imkânı bulmuştur.²⁰⁰ Yapılan yardımlar sadece borç vermekle sınırlı kalmamış, ABD Yugoslavya sivil havacılığına destek olurken²⁰¹ iç ya da dış destekle darbe planlanırsa da hükümete destek olunacağını bildirmiştir.²⁰² Ayrıca komünist komşuları tarafından ambargo kararı alınan Yugoslavya'ya gıda sorununu çözmek için ABD çeşitli gıdalar göndererek destek olmuştur.²⁰³

Yaşanan gelişmeler Türkiye ile Yugoslavya ilişkileri açısından da son derece önemli olmuş ve Balkanlarda tasarlanacak olan ittifakın da önü açılmıştır. Ayrıca Yunanistan ve Türkiye'nin Yugoslavya ile yakınlık kurması ABD'nin istediği ve desteklediği bir durum olmuştur. Gerek Yunanistan'daki komünistlere olan desteğin çekilmesi ve gerekse bölgede tasarlanmakta olan komünist birliğin zarar görmesi Ankara açısından çok iyi bir gelişme olarak görülmüş ve buna arka çıkılmasını savunmuştur.²⁰⁴ İki devletin ilişkileri bu vesile ile 1948'e dek olan ilişkilerin aksine iyi bir seyirde gitmeye başlamıştır. 5 Ocak 1950 tarihinde Ankara'da bir ticaret anlaşması ile Yugoslavya'da millileştirilen Türk emlakine dair bir protokol imzalanmış, bu anlaşma neticesinde iki devlet arasında dostluk sağlanacağı dile getirilerek bunun öneminden bahsedilmiştir.²⁰⁵ Anlaşma ve ekleri Türkiye'de 20 Mart tarihinde kabul edilip onanmıştır.²⁰⁶ Böylece CHP, iktidarının son dönemlerinde DP iktidarına ikili ilişkilerde yakınlaşma havasını miras bırakmıştır.

2.2. Demokrat Parti Dönemi İkili İlişkiler 1950-1960

Türkiye'nin siyasi hayatında önemli bir yer tutan Demokrat Parti 1946 yılında henüz yeni kurulduğu için aynı yıl içinde yapılan seçimlere istediği ölçüde hazırlanamamış ve bu etkenle de iktidar olma isteğini gerçekleştirememiştir. CHP

¹⁹⁹ Jelavich, **a.g.e.** s. 350.

²⁰⁰ **a.g.e.** s. 350.

²⁰¹ "Yugoslav sivil havacılığına Amerika yardım edecek", *Yeni İstanbul Gazetesi*, 2 Ocak 1950, s. 1.

²⁰² "Amerika, Yugoslavya'ya fiili yardıma geçiyor", *Yeni İstanbul Gazetesi*, 16 Ocak 1950, s. 1.

²⁰³ "Yiyecek yüklü Amerikan gemileri Yugoslavya yolunda", *Akşam Gazetesi*, 14 Kasım 1950, s. 3.

²⁰⁴ Sander, *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye 1945-1965*, **a.g.e.**, s. 96.

²⁰⁵ "Türk-Yugoslav anlaşmaları", *Yeni İstanbul Gazetesi*, 6 Ocak 1950, s. 1.

²⁰⁶ T.C. Resmî Gazete, 25 Mart 1950, Sayı: 7466.

tarafından halkın sandıklara gideceği tarihin erken bir tarihe konulması planlanarak onaylanmış ve bu onay muhalefetten eleştirilmiştir.²⁰⁷ Belediye seçimlerinin yanında ayrıca bir yıl sonra yapılacak olan genel seçimlerin de erken tarihe alınması kararlaştırılmıştır. DP belediye seçimlerine boykot kararı alarak katılmasa da genel seçimlere dâhil olmuştur.²⁰⁸ Her ne kadar genel seçimleri kazanamamış olsa da bu seçim dönemi 1950 seçimleri için iyi bir merdiven niteliği taşımıştır. Temmuz ayında gerçekleştirilen oy kazanma yarışına Cumhuriyet Halk Partisi, Demokrat Parti ve Milli Kalkınma Partisi'nin yanı sıra ayrıca küçük çaplı olanlar da dâhil olmuş ve sonuç olarak “465 sandalyeden CHP 395, DP 66 ve Bağımsızlar da 4 üyelik” elde etmeyi başarmıştır.²⁰⁹ Demokrat Parti yapılan oylamada CHP'nin yasa dışı faaliyetler yaptığını ileri sürmüş ve yapılan bu oylamalar tarihte ihtilafli seçimler olarak anılmıştır.²¹⁰ Ayrıca bu seçim tek dereceli açık oy kapalı sayım yöntemine göre düzenlenmiştir.

Türkiye tarihinde meclis içinde ilk muhalefet partisi konumunda bulunmuş olan DP bir sonraki seçim dönemine kadar faaliyetlerini arttırmış, halkın CHP iktidarından uzaklaşmasını kullanabilmiş ve hükümete yönelik eleştirilerini arttırmıştır. Halk da bu partiye olan desteğini gün geçtikçe arttırmıştır. Seçimler yaklaştıkça iki partinin de kampanyaları halka duyurulmuş ve oy almak için yarışa girişilmiştir. Demokrat Parti'nin oylamada ki beyannamesine göz atıldığında evvela Cumhuriyet Halk Partisi iktidarının aksaklıkları dile getirilmiş, ekonomik olarak rahatlık sağlanacağı, halkı zor duruma sokan rüsumun azaltılacağı, ülke dışından yatırımların çekileceği, halkın problemlerinin tıpkı Avrupa Devletlerindeki gibi yok edileceği, halk egemenliği adına yeni hükümler getirileceği iletilmiştir.²¹¹ Ayrıca Batı dünyası ile yaşanan sıkı bağın devam edeceği mesajı yer almıştır. Cumhuriyet Halk Partisi ise bildirisinde Anayasaya Avrupa Devletlerinde olduğu gibi yönetimde halkın etkisinin artacağı hükümler konulacağı, tek olan meclise ek yeni bir meclisin oluşturulacağı, “*altı okun anayasadan çıkarılacağı*”, ülkenin ücra köşelerinin gelişmişliklerinin öncelikle okul

²⁰⁷ Koçak, “(Siyasi Tarih 1923-1950)”, **a.g.e.** s. 142.

²⁰⁸ Yusuf Tekin, İrşat Sarıalioğlu, “1946 Seçimleri ve Uluslararası Politikadaki Yansımaları: Soğuk Savaşın Eşiğinde Çok Partili Siyasal Hayata Geçiş”, *Bilig*, Sayı: 96, Kış 2021, s. 8.

²⁰⁹ Koçak, “(Siyasi Tarih 1923-1950)”, **a.g.e.** s. 143.

²¹⁰ Şahin, Tunç, **a.g.m.** s. 48.

²¹¹ Çağatay Benhür, “14 Mayıs 1950 Genel Seçimlerinde CHP ve DP'nin Seçim Kampanyalarının Ana Hatları”, *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi*, Sayı: 17, 2007, s. 67.

ile arttırılacağı, temel tüketim maddelerinde uygun fiyat sağlanacağı şeklinde çeşitli vaatlerde bulunmuştur.²¹²

Nihayet 1950 yılı mayıs ayının ortasında halk oy sandıklarına gitmiş ve DP hükümet olmayı başarmıştır.²¹³ Yapılan seçimlerde ve gizli oy açık sayım yöntemi uygulanmıştır. Oy sonuçlarına bakıldığında DP %55-55,3 dolaylarındaki miktarla 416 vekil, CHP %39-40 civarlarındaki oranıyla 69 vekil ve MP %4-5 arasındaki sayı ile 1 vekil elde ederek meclise dâhil olmuştur.²¹⁴ DP'nin hükümeti CHP'nin elinden alarak yönetime gelmesi “*Beyaz Devrim*” şeklinde nitelendirilmiştir.²¹⁵ Bununla birlikte parlamento kararı sonucunda “*Celal Bayar Cumhurbaşkanı*”, “*Refik Koraltan Meclis Başkanı*” ilan edilmiş ve Başbakanlık görevine “*Adnan Menderes*” getirilmiştir.²¹⁶ Yirmi yedi senelik tek parti ve CHP iktidarı böylece sona ererken on sene sürecek olan DP yönetimi Türkiye'nin demokrasi tarihi adına çok önemli bir adım olmuştur.

Demokrat Parti'nin on yıllık yönetiminde 1945-1950 tarihlerinde iktidarda bulunan CHP yönetiminde kesin olarak resmileşmeyen Batı ile sıkı iş birliği değişerek ABD ve Batı dünyası ile sıkı şekilde bağ kurulduğu dönem olmuştur. Bu dönemde ABD'nin menfaatleri Türkiye'ninkiler ile birebir görülmüştür.²¹⁷ Aynı zamanda 1948 ile başlayan Yugoslavya'nın değişen politikası ile Türkiye'nin komünizm endişesi iki devletin SSCB'den gelebilecek tehdit unsuru nedeniyle yaklaşmasına olanak sağlamıştır. ABD'nin de desteklediği bu yaklaşma DP iktidarı döneminde üst seviyeye çıkmıştır.

SSCB ve komşu komünist devletler tarafından işgal edilme korkusu Yugoslavya'yı sarmışken Haziran 1950'de başlayan Kore Savaşı ve SSCB'nin bu savaşa olan etkisi Yugoslavya'nın kaygılarını bir kat daha arttırmış ve sırada kendisinin olabileceğini düşünmüştür. Bununla birlikte Türkiye, CHP iktidarı döneminde deneyip başaramadığı NATO üyeliğini Kore'ye asker göndererek başarmaya çalışmıştır. Demokrat Parti Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü, BM genel

²¹² Benhür, **a.g.m.** s. 71-72.

²¹³ Olcay Özkaya Duman, Haktan Birsal, “Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası ve Bu Politikanın Dinamiklerine Etki Eden Dış Gelişmeler”, *Atatürk Dergisi*, Cilt: 1, Sayı:1, 2012, s. 303.

²¹⁴ Yeşim Karadeniz, “Çok Partili Siyasal Hayatın Dönüm Noktası: 1950 Seçimleri”, *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 16, 2018, s. 644.

²¹⁵ Karadeniz, **a.g.m.** s. 645.

²¹⁶ Özkaya Duman, Birsal, **a.g.e.** s. 303.

²¹⁷ Levent Ürer, “Rethinking Turkish-American Relations as a Component of The Turkish Foreign Policy Towards The USSR From The Cold War Until Today”, *İstanbul Üniversitesi Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 3, 2003, s. 270.

sekreterine Türkiye'nin savaşa askeri destek vereceğini bildirmiştir. Asker gönderme kararı meclis içinde tartışmaya açılmadan alınmış ve neticesinde 1952 yılında üyelik başvurusu kabul edilerek zaten Batı bloğunun yardımlarını alan Türkiye resmi olarak Batı müttefiki olmuştur.

2.2.1. Balkan Paktı ve İttifakı

Balkan Paktı'nın tasarlanma süreci Soğuk Savaş'ın henüz hissedilmeye başlandığı döneme dayanmaktadır. Atina, Truman yardımlarının alınacağı haberi sonrasında ilk girişimini 1947 yılında Roma yönetimine sunmuş, Ankara'ya da bu teklifi götürdüğünde pozitif bir yanıt almış, hatta Ankara bunu bütün Akdeniz coğrafyasında yaymayı arzulamıştır.²¹⁸ Zaten bu dönemde Yugoslavya hala komünist bloğa sadık olmuş ve ancak 1948 sonrasında pakta alımı düşünülebilmştir. Roma yönetimi Kuzey Atlantik Paktı'na üyeliğini elde ettiği zaman böyle bir oluşuma ihtiyacı kalmamış ve ayrıca “*Trieste*” sorunu yaşadığı Belgrad'ın da oluşumda yer alma ihtimalinin belirmesi sonrasında bu devletle iletişim gerilemiştir.²¹⁹ Sonrasında ise ilgi Yugoslavya'ya kaymıştır.

Türkiye'nin Batı ile müttefikliğini resmileştirdiği dönemde ABD, SSCB'nin etki alanını azaltmak için çevreleme politikası uygulamıştır. Bu politika neticesinde NATO ile yetinmeyerek çeşitli bölgesel ittifaklar da oluşturmak için destek sağlamış ve bu bölgelerden biri de Yunanistan'ın girişimde bulunduğu Balkanlar olmuştur. Hatta henüz 1951 yılında New York Times gazetesinde görev yapan bir muhabir ABD'nin Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya askeri güçlerinin birleştirilmesini düşündüğünü ileri sürmüştür.²²⁰ Balkanlarda böyle bir ittifakı oluşturacak devletler arasında pek fazla seçenek olmamıştır. Bölge devletlerinden Romanya, Arnavutluk ve Bulgaristan'ın SSCB'ye bağlı oldukları göz önüne alındığında Batı ile ittifak halinde bulunan Türkiye ile Yunanistan böyle bir oluşumda bulunabilirdi, Yugoslavya'nın durumu ise belirsiz olmuştur.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında yaşanan azınlıklar ve Patrikhane gibi sorunların Türkiye ile Yunanistan arasında çözülmesi 1930'lar ile beraber ikili ilişkilerde yakınlaşma havasını doğurmuştur. Hatta bu yakınlaşma neticesinde iki devlet Balkan Antantının etkin üyeleri olmuşlardır. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından

²¹⁸ Sander *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye 1945-1965*, a.g.e. s. 124-125.

²¹⁹ a.g.e. s. 125.

²²⁰ Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, Yer No: 571-35880-141688-56.

Yunanistan'da yaşanan iç savaş sonrasında komünistlerin alt edilmesi yine iki devletin ilişkilerinde aynı yakınlığın devam etmesini sağlamıştır. İki devletin de 1952 yılında NATO üyesi olması bu yakınlığı peçinlemiştir. Öyle ki taraflar arasında çeşitli ziyaretler yaşanmış, Balkan Paketi'na giden sürecin ilk basamaklarını bunlar oluşturmuştur. Yunanistan Dışişleri Bakanı Venizelos Ocak 1952'de Türkiye'yi ziyaret etmiş, bu ziyaretinin sebebini ise iki devletin dostluk bağlarını pekiştirmek için yaptığını dile getirirken iki devletin de NATO üyeliğine alınmasından duyduğu memnuniyeti belirtmiştir.²²¹ Ülkesine dönüş yolunda ise iki devletin yakın bir dönemde tek bir çatı altında dahi olabileceğini sözlerine eklemiştir.²²² Bu ziyaret karşısında nisan ayında Başbakan Adnan Menderes heyeti ile Yunanistan'ı ziyaret etmiştir.²²³ Aynı yıl haziran ayında ise daha önce yaşanmayan bir gelişme yaşanmış ve Yunan Kralı Pavlos ve eşi Türkiye'ye gelmiştir.²²⁴ Kasım ve aralık ayları arasında da bu defa Cumhurbaşkanı Celal Bayar komşu devlete misafir olmuştur.²²⁵

Yugoslavya'nın Cominform'dan atılışı ile Yunanistan'daki komünistlere sağladığı yardımları çekmesi sonrasında iki devletin ilişkilerinde yumuşama yaşanmıştır. Türkiye ile Yugoslavya ilişkilerinin de iyi bir seyirde devam etmesi ABD desteği ile Yugoslavya'nın da oluşturulması planlanan bölgesel oluşumda yer alması fikrini doğurmuştur. Öyle ki Adnan Menderes ile heyetinin 26 Nisan 1952 tarihinde gerçekleştirdiği Yunanistan ziyareti esnasında askeri meseleler görüşülmüş, aynı zamanda İngiltere'nin de ilgi duyduğu görüşmelerde konuşulanlar arasında Yugoslavya'nın da Türkiye ile Yunanistan arasında meydana gelen birlikteliğe dâhil olması yer almıştır.²²⁶ Fakat Yugoslavya önceleri pakt için pek yapıcı olmamıştır. Türkiye ile Yunanistan arasında görüşmeler devam ettiği sırada Yugoslavya herhangi bir bölgesel yapı içine dâhil olmayacağını açıklamıştır.²²⁷ Ayrıca 1952 senesinin ilk aylarında Belgrad diğer iki devletin sürdürdüğü müzakerelere dâhil olmamıştır.²²⁸ Türkiye, Yugoslavya'nın bu tavrına karşı tepkisiz kalmamıştır. Yunanistan'daki görüşmelerini sürdüren Menderes yaşanabilecek tehlikeli bir durum karşısında beraber

²²¹ "Yunan Dış Bakanı bu sabah Ankara'da hararetle karşılandı", *Akşam Gazetesi*, 30 Ocak 1952, s.1-2.

²²² "Venizelos dün gitti", *Akşam Gazetesi*, 6 Şubat 1952, s.1-2.

²²³ "Türk heyeti Pire'ye vardı", *Akşam Gazetesi*, 26 Nisan 1952, s. 1-2.

²²⁴ Melek Fırat, "Yunanistan'la İlişkiler", İçinde: *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt I*, Editör: Baskın Oran, (İstanbul: İletişim Yayınları), 22. Baskı, 2018, s. 587.

²²⁵ **a.g.e.** s. 587.

²²⁶ "Heyetimiz Selanik'te", *Akşam Gazetesi*, 29 Nisan 1952, s. 1-2.

²²⁷ "Müzakereler yarın akşam sona eriyor", *Akşam Gazetesi*, 30 Nisan 1952, s. 2.

²²⁸ Sander *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye 1945-1965*, **a.g.e.** s. 126.

hareket etmenin önemini vurgulayarak Yugoslavya'nın da gerekli görülen önlemleri kavrayacağı inancını paylaşmıştır.²²⁹ Aynı yılın devam eden aylarında ise Tito yapılması planlanan pakta dönük olumlu eğilimler göstermeye başlamıştır. Buna etki eden şeyler Stalin'in dozu yoğunlaşan tehditleri, ekonomik destek arayışı ve İtalya ile yaşanan toprak sorunu olmuştur.²³⁰ Bunlarla birlikte Times gazetesi üç devletin pakt meselesinin gündemde olduğunu ve Belgrad'da tarafların askeri temsilcilerinin görüşmelerde bulunduğunu iletmiştir.²³¹ Ayrıca Yugoslavya'ya gelmiş bulunan Türk gazetecilerin sorularına yanıt veren Tito Türkiye ile Yugoslavya'nın yakınlaşmasına uluslararası politikadaki denge değişimlerinin etkili olduğunu dile getirmiştir. Yazılı olarak imza edilen anlaşmalardan ziyade sözlü olanlara sıcak baktığını sözlerine eklerken ayrıca iki devletin politik ve ekonomik ilişkilerinin yanında artık askeri bir iş birliğinin de gerektiği kanısını iletmiştir.²³² Aradan geçen bir ay gibi bir sürenin ardından Yugoslav askeri heyeti Türkiye'ye görüşmelerde bulunmak üzere gelmiştir.²³³

Taraflar arasında ciddi çıkar mücadelesinin olmaması ve iletişimin güçlendirilmesi bu üç devletin yakınlaşmasına olanak sağlamıştır. Ankara, Atina ve Belgrad güvenliklerinin temini için yönetim farklılıklarını bir kenara itmiştir.²³⁴ Paktın oluşmasının ana sebepleri ve bu devletlerin yakınlaşmasının en temel sebebi benzer endişeler taşımalarından kaynaklanmıştır. Paktın kurulmasında SSCB baskısı önemli etken olmuştur. Ancak kurulma nedeni sadece SSCB etkisine dayanmamaktadır. SSCB bloğunda yer alan bölge devletlerin etkisi de söz konusu olmuştur.²³⁵ Balkanlarda Belgrad için tehdit oluşturan devletlerin askeri hazırlıkları, Sofya'nın Ankara'ya yönelik bölgede kurabileceği taktiksel üstünlükle beraber göç politikası önemli olmuştur.²³⁶ Atina için Sofya'dan istediği savaş tazminatı, bu devletle yaşanan toprak kavgaları, ekalliyet meselesi, bölgedeki diğer komünist devletlerle beraber Yunan iç

²²⁹ "Her sahada Türk-Yunan işbirliğine karar verildi", *Akşam Gazetesi*, 3 Mayıs 1952, s. 2.

²³⁰ Sander *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye 1945-1965*, a.g.e. s. 129-130.

²³¹ "Balkan müdafaası", *Akşam Gazetesi*, 21 Haziran 1952, s. 2.

²³² "Türk-Yugoslav münasebetleri", *Akşam Gazetesi*, 21 Ağustos 1952, s. 1-2.

²³³ "Yugoslav heyeti bu sabah geldi", *Akşam Gazetesi*, 24 Eylül 1952, s. 2.

²³⁴ David R. Stone, "The Balkan Pact and American Policy", *East European Quarterly*, Cilt: 28, Sayı: 3, 1994, s. 393.

²³⁵ Melek Fırat, "Yunanistan'la İlişkiler", a.g.e. s. 589.

²³⁶ Sander *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye 1945-1965*, a.g.e. s. 116-117.

savaşı sırasında komünistlere arka çıkışı²³⁷ paktın kurulmasında etkenler arasında sayılabilir.

Diğer etkenlere bakacak olursak Kuzey Atlantik Paktı'nın Sovyetler Birliği'nin etrafını sarma hedefi için var olan açığı kapatmada Tito'nun devletinin önemli bir mihenk taşı olması ve Washington'un böyle bir oluşuma arka çıkması önemlidir. Ayrıca yine Washington'dan maddi olarak gelebilecek fayda üç devlet tarafından göz önüne alınırken Belgrad için ek olarak bir sebebi de Roma yönetimiyle yaşadığı Trieste sorununda iyi bir konum kazanmak istemesi paktın oluşması için nedenlerdendir.²³⁸

Türkiye ile Yunanistan'ın Batı ittifakına dâhil olarak NATO'da yer alması fakat Yugoslavya'nın komünist bir devlet olması gelişmelere etki etmiştir. Tito'nun devleti sahip olduğu yönetim anlayışı nedeniyle Kuzey Atlantik Paktı üyesi olarak kabul edilemezdi ve bu nedenle güvenliğini sağlamanın yolu olarak Balkanlarda oluşturulması planlanan ittifaka alınması makul görülmüştür.²³⁹ Ayrıca Pakt adına yaşanan gelişmeler hem ABD hem de NATO tarafından yakından takip edilmiştir. Amerika Birleşik Devletleri Ordu Bakanı Frank Pace 1952 yılının yaz aylarında üç devletin de başkentlerine, aynı yıl İngiltere Dışişleri Bakanı Anthony Eden Belgrad'a gelmiştir.²⁴⁰

Artık Tito'dan gelen olumlu dönüşler ve askeri olarak heyetlerin görüşmeler gerçekleştirmesi paktın kurulacağını gün yüzüne çıkarmaya başlamıştır. Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü'nün 1953 yılının ocak ayında gerçekleştirdiği Yugoslavya seyahati yapılacak olan üçlü anlaşmanın ciddi girişimlerinin başlangıcını oluşturmuş, yine Bakanın aynı ay içerisinde Yunanistan'da yaptığı görüşmeler sonrasında anlaşmanın yapılacağı kamuoyuna bildirilmiştir.²⁴¹ Atina yönetiminin Dışişleri Bakanı "Stephanopoulos'un" şubat ayının başında Yugoslavya'ya gidişi sonrasında artık çift taraflı süren müzakereler bitmiş ve üçlü müzakereler ortaya çıkarak antlaşma imza edilmiştir.²⁴² Paktın hızlı şekilde imzalanması konusunda Tito'nun isteği dikkat çekmiştir.

²³⁷ a.g.e. s. 119.

²³⁸ Melek Fırat, "Yunanistan'la İlişkiler", a.g.e. s. 588-589.

²³⁹ a.g.e. s. 588.

²⁴⁰ Sander Balkan Gelişmeleri ve Türkiye 1945-1965, a.g.e. s. 130.

²⁴¹ a.g.e. s. 132-133.

²⁴² a.g.e. s. 133.

Yapılması planlanan pakt “25 Şubat 1953” tarihinde Yunanistan’da parafe edilmiş, ardından devletlerin Dışişleri Bakanları antlaşmayı “28 Şubat 1953’te” Türkiye’de onaylamıştır.²⁴³ Yapılan Dostluk ve İş birliği Antlaşması²⁴⁴ 18 Mayıs 1953 tarihinde Türkiye’de tasdik edilmiştir.²⁴⁵

Antlaşma maddelerine göre üç devlet ortak çıkarlarla ilgili meselelerde birbirlerine danışacak, tarafların Dışişleri Bakanları yılda en az bir kere bir araya gelecek, üç devletten birine yabancı bir devletten gelebilecek müdahalelere karşı hep beraber harekete geçerek güvenlik problemini çözmeye çabalayacak, taraflar ekonomik, kültürel ve teknik olarak birbirleriyle olan iletişimlerini arttıracaktır.²⁴⁶ Yine bu üç devletten biri, bir diğèrinin çıkarlarına aykırı şekilde herhangi bir ittifakta bulunmayacaktır.²⁴⁷ Bunun yanı sıra paktın genişletilme ihtimali de öngörölmüştür. Pakt bu üç devletten ibaret görölmemiş ve katılmayı isteyebilecek olan devletler için açık bir kapı bırakılmıştır.

Tahmin edileceği üzere pakt Batı dünyası tarafından oldukça iyi karşılanmıştır. Dışişleri Bakanlarının muhabirler ile bir araya geldiği konferansta ise muhabirlerin Köprölü’ye İtalya’nın pakta alınıp alınmama ihtimalini sormasına karşılık pakta alınmaması için bir gerekçe olmadığını dillendirmiş, ayrıca ABD Dışişleri Bakanı imzalanan pakt için memnuniyetlerini iletmiştir.²⁴⁸ Türkiye iç siyasetinde de ana muhalefet partisi CHP izlenen Batı yönlü dış politikadan ve paktın imzalanmasından gayet memnun kalmıştır.

Paktın imzalanmasından çok kısa süre sonra komünist lider Stalin hayatını kaybetmiştir.²⁴⁹ Bununla beraber Moskova dış politikasında değişimler meydana gelmiştir. SSCB Yugoslavya’ya karşı izlediği tehditkâr davranışlarından vazgeçmiş

²⁴³ Melek Fırat, “Yunanistan’la İlişkiler”, **a.g.e.** s. 589; Baklacıoğlu, **a.g.e.** s.508; Mete Tuncay, “Siyasi Tarih (1950-1960)”, **a.g.e.** s. 180.

²⁴⁴ Antlaşma maddeleri için Bkz. T.C. Resmî Gazete, 23 Mayıs 1953, Sayı: 8415; Sander *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye 1945-1965*, **a.g.e.** s. 135; Melek Fırat, “Yunanistan’la İlişkiler”, **a.g.e.** s. 589-590.

²⁴⁵ T.C. Resmî Gazete, 23 Mayıs 1953, Sayı: 8415.

²⁴⁶ İsmail Soysal, *Türkiye’nin Uluslararası Siyasal Bağlıları Cilt II (1945-1990)*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi), 2.Baskı, 2000, s. 476.

²⁴⁷ **a.g.e.** s. 477.

²⁴⁸ “Türkiye-Yunanistan ve Yugoslavya Dışişleri Bakanları bir Basın Konferansı Tertip ettiler”, *Bozkurt Gazetesi*, 2 Mart 1953, s. 1.

²⁴⁹ Jelavich, **a.g.e.** s. 379;

hatta 1955'te bu ülkeye Başbakanlık düzeyinde ziyarette dahi bulunmuştur.²⁵⁰ Yugoslavya'nın yanı sıra aynı şekilde Türkiye ve Yunanistan'a karşı da bu politika uygulanmış fakat 1955 yılına dek pakt geliştirilmeye devam etmiştir. SSCB Türkiye'ye Mayıs 1953'te bir nota vererek arzulamış olduğu stratejik isteklerinden dönmüş ve iki devletin yakınlaşmasını ummuştur.²⁵¹

Paktın ardından imzacı devletlerin Dışişleri Bakanları Temmuz ayı başlarında Yunanistan'da bir araya gelmişler ve bölgedeki diğer ülkelerle teşriki mesai çalışmaları, “*daimî sekreterlik*” ve ortak güvenlik oluşturma gibi kararlar almışlardır.²⁵² Alınan karar neticesinde Kasım ayında Balkan Paktına ek bir anlaşma ile Daimî Sekreterlik kurulmuştur.²⁵³ Bununla beraber Belgrad Moskova'nın değişen siyasetine 1955 yılına dek kulak asmamış ve Roma ile halen sürmekte olan “*Triteste*” problemi Tito'yu ittifakın oluşturulması için yüksek bir çabaya itmiştir.²⁵⁴

12 Nisan 1954'te Tito Türkiye'ye bir ziyarette bulunmuştur.²⁵⁵ Gelmesinin ana nedeni imzalanması planlanan ittifak antlaşması hakkında görüşmeler yapmaktı ki nitekim haber başlığı görüşmenin ittifak için olduğunu, Mareşal'in Haziran ayında Yunanistan'a da bir ziyarette bulunacağına yer vermiştir.²⁵⁶ Gerçekleştirilen iki ziyaret sonucunda paktı ittifaka dönüştürme girişimleri için imzacı devletler nezdinde üç devletten de yetkililerin olduğu bir komisyon oluşturulmuş ve bunlar Yunanistan'da bir araya gelmiştir.²⁵⁷ Bunun ardından Dışişleri Bakanlarının bir araya gelişi ile İttifak metni oluşturulmuş, Temmuz ayının sonu Atina ile Ankara Antlaşma maddelerini “*NATO Konseyine*” getirmiş ve orada metin onaylanmıştır.²⁵⁸ Böylece NATO'ya uyumu da sağlanmıştır. 9 Ağustos 1954 tarihinde ise bir yıl önce pakt olarak oluşturulan antlaşma ittifaka dönüştürülerek Bled şehrinde imzalanmış ve “*İttifak, Siyasi İşbirliği ve Karşılıklı Yardım Antlaşması*” adı altında Balkan İttifakı meydana

²⁵⁰ Ali Balcı, *Türkiye Dış Politikası İlkeler, Aktörler ve Uygulamalar*, (İstanbul: Alfa), Cilt 3, 2018, s. 115.

²⁵¹ **a.g.e.** s. 121.

²⁵² Sander *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye 1945-1965*, **a.g.e.** s. 142; “Atina görüşmelerinin neticesi açıklandı”, *Milliyet Gazetesi*, 12 Temmuz 1953, s. 1.

²⁵³ Soysal, **a.g.e.** s. 478; Daimî Sekreterliğin görevleri için Bkz. T.C. Resmî Gazete, 14 Mart 1954, Sayı: 8661.

²⁵⁴ Sander *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye 1945-1965*, **a.g.e.** s. 143-144.

²⁵⁵ “Mareşal Tito Ankara'ya gitti”, *Akşam Gazetesi*, 12 Nisan 1954, s. 1.

²⁵⁶ Yulug Tekin Kurat, “Elli Yıllık Cumhuriyetin Dış Politikası 1923-1973”, *Bellekten*, Cilt: 39, Sayı: 154, 1975, s. 189; “Üçlü İttifak Müzakereleri”, *Akşam Gazetesi*, 17 Nisan 1954, s. 1.

²⁵⁷ Işık, **a.g.e.** s. 122.

²⁵⁸ Sander *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye 1945-1965*, **a.g.e.** s. 147.

gelmiştir.²⁵⁹ İttifak antlaşması Şubat 1955'te Türkiye'de tasdik edilmiştir.²⁶⁰ Antlaşma imzalanalı bir ay olmamışken Celal Bayar, Mareşal'in Türkiye ziyaretine iade ziyareti için Yugoslavya'ya seyahat etmiştir.²⁶¹ İki devletin yakınlığı karşılıklı olarak dillendirilirken dostluklar pekiştirilmiş ve temel öge olarak yapılan antlaşmanın geniş alanları kapsamı ele alınmıştır.²⁶² Bayar, On günü aşkın süren ziyaretinde şehir ve Federe Cumhuriyetleri gezmiş ve buralarda halk tarafından sevgi ile karşılanmıştır. 13 Eylül 1954'te ise Yugoslavya'dan İstanbul'a dönmüştür.

İttifak antlaşmasının maddelerine bakıldığında üç devletten herhangi birine karşı yapılan tecavüzün tümünü kapsamı, tecavüze uğrayan devlete silahlı destek de dâhil tüm alanlarda destek olunması, ayrıca bu üç devletin Dışişleri Bakanlarını senede iki defa bir araya getirecek olan bir konsey oluşturulması kararı alınmıştır.²⁶³ Yine taraflardan birinin, bir diğer taraf devletin çıkarlarına aykırı düşen oluşumlara katılmaması ve antlaşmanın 20 sene için imzalanması genel özellikleri içinde yer almıştır.²⁶⁴ İttifak bunlarla sınırlı kalmayarak devletlerin daha yakın iş birliği içine girmesi için yeni girişimlerde de bulunulmuştur. 2 Mart 1955'te Ankara'da gerçekleştirilen Dışişleri Bakanları toplantısı sonrasında alınan kararlara göre dostluğun ve iş birliğinin ilerletilmesi için "*İstişare Meclisi*"²⁶⁵ oluşturulması, ekonomik, teknik ve kültür alanı için İktisadi Konferans oluşturulması ve Balkan Etütleri kurulma kararları alınmıştır.²⁶⁶

İttifakın kurulduğu haberleri NATO onayı almasından anlaşılacağı üzere Batıda oldukça hoş karşılanmıştır. SSCB, Belgrad'ın Batı ile daha fazla iş birliğine yönelmesini önlemek istemiş, bu devlete karşı tehdit unsuru olmaktan vazgeçmiş ve bölgedeki komünist devletlerin de aynı tavrı almasını sağlamıştır.²⁶⁷ Böylece SSCB ve etkisi altındaki bölge devletlerde ittifaka karşı sert bir tavır konulmamıştır. Roma'da ise Washington'un etkisi, Türkiye ile Yunanistan'ın güvenceleri ve Yugoslavya ile

²⁵⁹ Balcı, **a.g.e.** s. 114-115; Gürün, **a.g.e.** s. 353; Baklacioğlu, **a.g.e.** s. 508; Jelavich, **a.g.e.** s. 350; "Balkan askeri ittifakı", *Akşam Gazetesi*, 9 Ağustos 1954, s. 1.

²⁶⁰ Antlaşma maddeleri için Bkz. T.C. Resmî Gazete, 23 Şubat 1955, Sayı: 8938.

²⁶¹ "Celal Bayar bugün törenle uğurlanıyor", *Akşam Gazetesi*, 28 Ağustos 1954, s. 1.

²⁶² Kahramanyol, Emgili, **a.g.m.** s. 341.

²⁶³ Soysal, **a.g.e.** s. 482; Gürün, **a.g.e.** s. 353;

²⁶⁴ Soysal, **a.g.e.** s. 484.

²⁶⁵ "*İstişare Meclisinin*" görevleri: uluslararası arenada üye devletlerin huzurunu sağlamak, devletlerin çıkarlarını savunmak, barışın sağlanması için problemlerin çözümünde yardımcı olmak. Sander *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye 1945-1965*, **a.g.e.** s. 151.

²⁶⁶ "Balkan paktı toplantıları sonunda çıkarılan tebliğ", *Akşam Gazetesi*, 3 Mart 1955, s. 1.

²⁶⁷ Melek Fırat, "Yunanistan'la İlişkiler", **a.g.e.** s. 591.

yaşadığı toprak problemi ile ilgili çözüm olasılığının artması dolayısıyla pek problem olmamıştır.²⁶⁸

İttifak antlaşması 20 yıl geçerli olmak üzere tasarlanırsa da gerek Yugoslavya'nın dış politikasında oluşan değişim ve gerekse Türkiye ile Yunanistan arasında alevlenen Kıbrıs sorunu ittifakın işlevini kısa sürede yitirmesine neden olmuştur. 1955 Mayıs ayında SSCB Başbakanı Bulganin ile Devlet Başkanı Kruşçev'in Yugoslavya'ya gelmesinden birkaç hafta önce Başbakan Adnan Menderes, Belgrad'ı ziyaret etmiştir.²⁶⁹ Bu ziyarette iki devlet arasında dış politikadaki algı değişimleri göze çarpmıştır. Yapılan ziyarette iki devlet arasında görüş ayrılıklarının olduğu meydana çıkmıştır.²⁷⁰ Görüşmelerde Tito'nun yardımcısı Edward Kardelj dünyada barışa dair güven verici gelişmelerin ortaya çıktığını dile getirmiş ve karşılığında Menderes ise bunun somut olarak görülmediğini ve hissiyata dayandığına vurgu yapmıştır.²⁷¹ Ardından SSCB yöneticileri özür mahiyetinde Belgrad'a ziyarette bulunmuş ve yapılan görüşmeler neticesinde devletlerin iç işlerine müdahale edilmeyeceği ve saygı duyulacağı, devletlerin eşitliğine vurgu ve ideolojik ayrımlara bakılmaması gibi prensip kararları alınmıştır.²⁷² Böylece Yugoslavya, SSCB tehdidinin ortadan kalktığı inancını benimsemiş, İtalya ile yaşanan problemin de çözülmeye başlamasıyla esasında Yugoslavya için Balkan İttifakının askeri varlığına ihtiyacı kalmamıştır. Türkiye'nin Ortadoğu'da üyesi olduğu Bağdat Paketi'ne İngiltere'nin de dâhil olması ve bölgesel ittifakların farklı emellere alet edilmesi görüşü Tito'yu Balkanlardaki ittifaktan soğutan diğer bir gelişme olmuştur. Yugoslavya'nın 1954-1955 arasında Hindistan ve Birmanya gibi devletlere gerçekleştirdiği ziyaretlerinde ortaya sürülen bildirimlerde iki bloğa da üye olmadığı vurgusu yapılırken Yugoslavya Dışişleri Bakanı "Popoviç" 1955 yılının ortalarında ittifakın savunmaya yönelik değerinin yok olduğunu söylemiştir.²⁷³ Tito bu saatten sonra yaşanan gelişmelerden ders çıkararak SSCB'ye güvenmemeyi seçmiştir. Ayrıca Batı ile de iş birliğine dâhil olmamayı seçerek üçüncü dünya ülkeleri ile beraber "Bağlantısızlar" hareketine kendisini odaklamış, hatta Nasr ve Nehru ile beraber Tito Bağlantısızların liderlerinden

²⁶⁸ Sander *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye 1945-1965*, a.g.e. s. 149.

²⁶⁹ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, (İstanbul: Kronik Kitap), 28. Baskı, 2020, s. 399.

²⁷⁰ "Belgrad Müzakereleri", *Akşam Gazetesi*, 7 Mayıs 1955, s. 1-2.

²⁷¹ "Belgrad tebliği etrafında tefsirler", *Akşam Gazetesi*, 9 Mayıs 1955, s. 1-2.

²⁷² "Tito Bars Reds' Neutrality, But Sees Gain in Talks", *The Sunday Star*, 29 May 1955, s. 1; "Rus Heyeti Belgraddan eli boş olarak dönüyor", *Akşam Gazetesi* 2 Haziran 1955, s. 1-2.

²⁷³ Sander *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye 1945-1965*, a.g.e. s. 158.

biri olmuştur. Bağlantısızlar ilk toplantısını 1955 yılında “Bandung Konferansı” ile gerçekleştirmiş ve gelişim göstermeye başlamıştır.

Gerçekleştirilen toplantıya Türkiye’yi temsilen Fatin Rüştü Zorlu katılmış ve SSCB tehlikesine karşı tarafsızlık politikasının tehlikeli olduğunu dile getirmiştir.²⁷⁴ Türkiye’nin konferansa davet edilme sebebi coğrafi etkenler olmuş, fakat Türkiye konferansa Batının isteği üzerine katılmış ve bu dönemde Türkiye’de bağlantısız dış politikaya bir güven olmadığı için Batı yanlısı duruş sergileyerek devletlerin tepkisini çekmiştir.²⁷⁵ 1961 yılına gelindiğinde ise Tito bağlantısızlar oluşumunun genel sekreteri olmuştur.²⁷⁶

İttifakın başarısız neticelenmesindeki diğer etken ise Kıbrıs sorunu olmuştur. Yunanistan ittifakın imzalanmasından kısa süre sonra Kıbrıs Adası’nı kendisine bağlamak için BM’ye müracaat etmiştir.²⁷⁷ BM Kıbrıs meselesinin ertelenmesi kararını almış ve Ankara da bu kararı olumlu karşılamıştır. Atina BM’den istediği sonucu elde edemeyince Türkiye’ye yönelik tavırlarında değişiklik yapmıştır. Bu gelişmelere ilaveten 1954’ün Eylül’ünde Atatürk’ün yaşamış olduğu eve bomba yerleştirildiği yönünde haber alan Türk vatandaşları İstanbul ile Ankara’da Rum malları ile okullarına yönelik zarar verici eylemlere girişerek tarihte “6-7 Eylül Olayları” olarak isimlendirilen olayların çıkmasına neden olmuştur.²⁷⁸ Bu gelişme iki devletin ilişkilerinde meydana gelen soğukluğun artışına neden olmuştur. Atina yönetimi Balkan İttifakı Daimi Konseyinin ikinci defa bir araya gelmesini ve Atina’da düzenlenmesini önlemiş, Yunan Dışişleri Bakanı “Teotokis” eylül ayında Rum malları ve okullarına yapılan eylemlerden ötürü oluşan zararların Türkiye tarafından karşılanmasını beklemiş ve bu yapılan kadar da İttifak içerisinde Ankara ile bağ kurulmayacağını bildirmiştir.²⁷⁹ Tito’nun iki devleti yakınlaştırma çabaları başarısız sonuçlanınca Sürekli Konsey asla bir araya gelememiş, Sürekli Sekreterlik ise 1957 başlarına dek Yunanistan’da devam etse de bu sene içinde işlevsiz hale gelmiştir.²⁸⁰ Bunlara ilaveten Yunanistan’ın Türkiye’yi dışarda bırakacak şekilde Yugoslavya ile

²⁷⁴ “Bandung Konferansında Türk görüşü izah edildi”, *Akşam Gazetesi*, 22 Nisan 1955, s. 2.

²⁷⁵ Mehmet Gönübol, “Türk Dış Politikasının Yirmi yılı 1945-1965”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 21, Sayı:1, 1966, s. 166-167.

²⁷⁶ Kahramanyol, Emgili, **agm.** s. 332.

²⁷⁷ Özkaya Duman, Birsal, **agm.** s. 311.

²⁷⁸ **agm.** s. 312.

²⁷⁹ Melek Fırat, “Yunanistan’la İlişkiler”, **ag.e.** s. 591; Balcı, **ag.e.** s. 115.

²⁸⁰ **ag.e.** s. 591.

yakınlaşma çabaları sonuç vermiştir. Türkiye Balkan İttifakında bulunmasının da etkisiyle Yugoslavya'nın Kıbrıs meselesinde arabulucu bir tavır sergilemesini beklemiştir.²⁸¹ Henüz 1956 yılında Yunan Başbakan Karamanlis'in Yugoslavya'ya ziyaretinde Belgrad'ın self-determinasyon ilkesini desteklediği görülmüştür. Ayrıca Belgrad yönetimi Atina'nın 1957'de BM'ye sunduğu bu ilkeyi desteklemiştir.²⁸² 1959 yılında Tito ile Karamanlis Rodos Adası'nda bir araya gelmiş, görüşmelerden çıkan neticede Tito'nun Balkan Paketi'nin askeri öneminin sürdürülmesine sıcak bakmadığı, ekonomik ve kültürel boyutları ile ilgilendiği ve hatta buna da kuşku ile baktığı anlaşılmıştır.²⁸³

1953'te pakt olarak kurularak 1954'te ittifak antlaşması halini alan Balkan İttifakı Doğu bloğu devletlerinden kaynaklanan endişelerin yumuşamasını sağlamıştır. Yugoslavya için bakıldığında yapılan pakt ve ittifakın faydasının olduğunu söylemek asla yanlış olmayacaktır. Örneğin Triyeste sorununda taraflar arasında çözüm sağlanmıştır. Moskova ile ilişkilerin yeniden iyi seyirde devam etmesine müteakip iki devlet arasında ticaretin payı 1961 yılında imzalanan anlaşma ile 800 milyon dolar kadar olurken iki devlet arasında ziyaretler sürmeye devam etmiştir.²⁸⁴ Bununla birlikte Belgrad komşu komünist devletler ile yakınlaşabilme imkânı bulmuş, Arnavutluk ve Bulgaristan ile çeşitli anlaşmalar imzalama fırsatı²⁸⁵ Romanya ile ilişkilerinde yakınlaşma ortamı yakalamıştır.²⁸⁶ Yugoslavya'ya karşı alınan ambargo kararları ve sınır bölgesinde yaşanan gergin olaylar silsilesi de dağılmıştır.

Yunanistan'a bakıldığında SSCB'nin tavrındaki yumuşamayla beraber bölgedeki komünist devletlerde de aynı gelişmeler yaşanmıştır. Bulgaristan ile diplomatik ilişki kurulmuş ve sınır sorunları konusunda uzlaşma sağlanmıştır.²⁸⁷ Ayrıca bu devletle çeşitli anlaşmalar yapılırken Yunanistan, Kıbrıs sorununun öne çıkmaya başladığı bu dönemde Belgrad'ı safında görmeyi arzularak Ankara'yı saf dışı bırakmayı denemiş, yine Romanya ile ilişkiler geliştirmeyi başarmıştır.²⁸⁸

²⁸¹ Kahramanyol, Emgili, **ag.m.** s. 343.

²⁸² Ferhat İvgen, "1923-1960 Döneminde Türkiye'nin Balkan Politikası", (Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Tarih Anabilim Dalı, 2007), s. 151-152.

²⁸³ "Tito Balkan Paketine Muhalif", *Bozkurt Gazetesi*, 5 Mart 1959, s. 1.

²⁸⁴ Armaoğlu, **a.g.e.** s. 418.

²⁸⁵ Sander *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye 1945-1965*, **a.g.e.** s. 166.

²⁸⁶ Armaoğlu, **a.g.e.** s. 367.

²⁸⁷ Sibel Turan, "Balkanlar ile İlişkiler", İçinde: *Türk Dış Politikası 1919-2021*, Editör: Haydar Çakmak, (Ankara: Barış Kitap), 2. Baskı, 2012, s. 475.

²⁸⁸ Sander *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye 1945-1965*, **a.g.e.** s. 163-164.

Görüleceği üzere Atina yönetimi Balkanlarda imzalanan ittifaktan oldukça iyi faydalanmayı bilmiştir.

Türkiye açısından ise SSCB, üs ve toprak taleplerinden vazgeçmiştir.²⁸⁹ Bu konuda ittifakın getiri sağladığını söylemek yanlış olmayacaktır. SSCB bununla yetinmeyerek iktisadi ve ticari olarak Türkiye'ye yakınlaşmaya çalışmış ve Moskova basını uzun yıllar sonra Ankara hakkında dostane yazılara yer vermiştir.²⁹⁰ Ancak Türkiye diğer iki devlette olduğu kadar ittifakın faydasını görememiştir. Ankara ittifakın kısa süreli olmasının sebebi olarak diğer iki üye devletin politikalarını görmüş, Balkanlardan soyutlanarak ilgisini “*Ortadoğu ve Bağdat Paktı'na*” verirken ayrıca bölgede Atina yönetiminin etkin siyaset izlemesini seyretmiştir.²⁹¹ Demokrat Partili yıllarda Türkiye'nin sıkı sıkıya bağlı kaldığı Batı ittifakı nedeniyle bağlantısızlık yolunu seçen Yugoslavya ile arasındaki yakın bağ sona ermiştir.²⁹² Bunda Yugoslavya'nın Kıbrıs meselesinde Yunanistan'a destek vermesi de etkili olmuştur.

2.2.2. Ticari İlişkiler

1948 yılından itibaren ortaya çıkan gelişmeler CHP iktidarı sonrasında netleşen yakınlaşma ile iyi ilişkiler DP iktidarında ticari münasebetlere de etki etmiştir. İki devletin ilişkilerinin her boyutta gelişmesinde bölgesel olarak yakın olmaları da bir etkidir. Ocak 1950'de henüz CHP döneminde imzalanmış olan ticaret anlaşmasının ardından 1951 yılında bu anlaşmanın birkaç ay daha uzatılmasına karar verilmiştir.²⁹³ İki devletin yakınlaşma aşaması siyasi olarak pakt girişimlerinde sürerken ticari sahada da bu hava esmiştir. Dönemin Türkiye Ticaret ve Ekonomi Bakanı Enver Güreli 1952'nin kasım ayında Yugoslavya'ya gitmiş, gidiş nedeni olarak ticari ilişkilerin geliştirilmesi ile yeni bir anlaşma yapma amacı olduğuna değinilirken ziyaretin sonrasında ise ticari bir heyetin gideceği vurgulanmıştır.²⁹⁴ Ayrıca görüşmelerde Türkiye'nin Yugoslavya'dan 50.000 ton tahıl ithali konusunda bir anlaşma yapılmıştır.²⁹⁵ 1953 yılında Devlet Demiryollarının gereksinim duymuş olduğu yük

²⁸⁹ Fatma Aslı Kelkitli, “Soviet Union's Balkan Opening During The Khrushchev Period: Attempts to Restore Relations with Turkey, Yugoslavia, and Greece”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 73, Sayı: 4, 2018, s. 1181.

²⁹⁰ “Rusya'nın Türkiye'ye yakınlaşma gayretleri”, *Akşam Gazetesi*, 7 Aralık 1954, s. 1-2.

²⁹¹ Sander *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye 1945-1965*, a.g.e. s. 166-168.

²⁹² Sibel Turan, “Balkanlar ile İlişkiler”, a.g.e. s. 475.

²⁹³ T.C. Resmî Gazete, 10 Temmuz 1951, Sayı: 7854.

²⁹⁴ “Yugoslavya ile ticaretimiz”, *Akşam Gazetesi*, 17 Kasım 1952, s. 1.

²⁹⁵ Baklacioğlu, a.g.e. s. 203.

vagonları da Yugoslavya'dan ithal edilmiş ve 1000 adet vagon pazarlıkla satın alınmıştır.²⁹⁶

Devletler arasında 26 Şubat 1953 tarihli bir Ticaret ve Seyrüseferin Anlaşması imza edilmiş, bu anlaşmada devletler birbirlerine gümrük kolaylığı sağlamada, ticareti geliştirme yollarının aranacağına, birbirlerinin gemilerine karasularında kolaylıklarda bulunacağına, iki devletin de vatandaşları ile şirketlerinin bir diğerinin ülkesinin hukukuna uyacağına ve bu ülkede sanat ile mesleğini icra etme hakkı tanınacağına, turistik faaliyetlerin arttırılmaya çalışılacağı, demiryolları konusunda karşılıklı ilkelerin yerine getirileceği gibi konularda uzlaşmıştır.²⁹⁷

Aynı yıl Türkiye ile Yugoslavya arasında Ticaret ve Ödeme anlaşması için görüşmeler yapılmış, Türk heyetinin başkanı Settar İksel olurken Yugoslavya heyetinin başkanı Stane Pavlic olmuştur. 23 Temmuz 1953 tarihinde *“Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Yugoslav Hükümeti arasında Ticaret ve Ödeme Anlaşması”* yapılmıştır.²⁹⁸ Bu anlaşmaya göre Yugoslavya'dan Türkiye'ye çeşitli deriler, kereste, plastik, çimento gibi çok çeşitli mallar ihraç edilirken Türkiye'den Yugoslavya'ya ise tohum, çerez, sebze çeşitleri gibi mallar ihraç edilmesi planlanmıştır. Ayrıca ilaveten devletlerin birbirlerine demiryolları, deniz nakliyatı, PTT trafiği ve turizm alanlarında yardımcı olunacağına değinilmiştir.²⁹⁹

Bununla beraber Türkiye ile Yugoslavya arasında 16 Nisan 1953 tarihinde Hava Ulaştırmalarına dair anlaşma yapılarak Türkiye'de Mart 1954 tarihinde tasdik edilmiştir.³⁰⁰ Anlaşmaya göre belirlenen parça ve teçhizatlar birtakım vergi muafiyetlerinden yararlanacak, taraflardan birinin ülkesine ait olan uçaklar diğer ülkede tehlikeye uğrarsa yardımda bulunacak ve herhangi bir kaza durumunda soruşturma başlatarak diğer devletin gözlemci görevlendirmesini kabul edecektir. Ayrıca taraf devletler anlaşmaya dair değişiklik talebinde bulunursa diğerine bunu bildirecek, iki tarafın da uygun bulması halinde değişiklikler yapılabilecektir.

Türkiye, Yugoslavya'dan bu dönemde ayrıca kömür ithali de gerçekleştirmiştir. Akşam gazetesi 1954 yılı Mart ayında Yugoslavya'dan Türkiye'ye 500 bin kilo

²⁹⁶ Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer No: 131-1-1.

²⁹⁷ Ayrıntılı bilgi için Bkz. T.C. Resmî Gazete, 22 Mart 1954, Sayı: 8664.

²⁹⁸ Anlaşma maddeleri için Bkz. T.C. Resmî Gazete, 24 Temmuz 1953, Sayı: 8466.

²⁹⁹ Aynı yer.

³⁰⁰ T.C. Resmî Gazete, 18 Mart 1954, Sayı: 8661.

kömürün geldiğini yazarken daha önce de çeşitli alımların yapıldığını ve devamının geleceğini de vurgulamıştır.³⁰¹

İki devletin ticari münasebetleri bunlarla sınırlı kalmayarak geliştirilmeye devam etmiştir. 1953'te imza edilen Ticaret Anlaşmasının 6. maddesine göre taraflar arasında ticaret geliştirmeye çalışılacaktı ki bu vesile ile 1 Nisan 1954-31 Mart 1955 dönemini kapsamak üzere taraflar arasında mal mübadele anlaşması yapılmıştır.³⁰² Bu konu ile ilgili gelişmeler sürdürülmeye devam etmiştir. Aynı şekilde mal mübadelelerine dair 1 Nisan 1955-31 Mart 1956 aralığını kapsaması adına yeni bir protokol imzalanmıştır.³⁰³ Bu protokolda mal mübadelelerinde kullanılan mallara eklemeler de yapılmıştır. Son olarak ise iki devletin ticareti gözden geçirilmiş ve 15 Temmuz 1956-31 Ağustos 1957 arasını kapsayacak olan ek bir mal mübadele protokolü onaylanmış ve Türkiye'de Şubat 1957 tarihinde tasdik edilmiştir.³⁰⁴

İki devletin bu dönemde yaptığı ticarete buğday ile pamuk da önemli yer taşımıştır. Taraflar arasında 8 Mayıs 1955 tarihinde Orta Vadeli Pamuk ve Buğday Anlaşması yapılmıştır.³⁰⁵ Bu anlaşmaya göz atıldığında beş sene geçerli olmak üzere imzalanmış, Türkiye senelik olarak ihracat için ayırdığı buğdayın 100.000 ile 200.000 ton aralığı kadarını Yugoslavya'ya satacak, pamuk satışı senelik minimum 4.000 ton olmakla beraber her iki malın satış miktarı zorunlu nedenlerden ötürü düşürülebilecektir. Ayrıca gerekli görüldüğü durumlarda iki devlet de anlaşmada değişiklik yapabilecek ve yine iki taraf da ürünlerin satışı ve miktarı konusunda birbirlerine mümkün olduğunca destek olacaktır.

İki devlet arasında 1950 yılında yapılan Yugoslavya'da millileştirilen Türk mal, hak ve menfaatleri ile ilgili protokole binaen 1956 yılında kararlar alınmıştır. Anlaşmaya göre Belgrad yönetimi tazmin olarak Türkiye'ye 3.750.000 dolar ödemesi, ödemenin taksitli şekilde sekiz sene olması kararı alınmış ve bu anlaşma 1957 yılında Türkiye'de tasdik edilmiştir.³⁰⁶

³⁰¹ "Yugoslavya'dan 500 bin kilo kömür geldi", *Akşam Gazetesi*, 19 Mart 1954, s. 3.

³⁰² T.C. Resmî Gazete, 23 Haziran 1954, Sayı: 8736.

³⁰³ T.C. Resmî Gazete, 17 Temmuz 1956, Sayı: 9360.

³⁰⁴ T.C. Resmî Gazete, 14 Şubat 1957, Sayı: 9535.

³⁰⁵ T.C. Resmî Gazete, 3 Eylül 1955, Sayı: 9094.

³⁰⁶ T.C. Resmî Gazete, 13 Eylül 1957, Sayı: 9705.

Bunlara ilaveten 1957 ‘de Bolu ve Fethiye’de yaşanan zelzele nedeniyle inşaat ürünleri tedarikinde sorun yaşanmış, bu sorun Belgrad’dan alınan ürünlerle giderilmiştir.³⁰⁷

2.2.3. Göçe Dair İkili İlişkiler

Göç kavramı insanların bir yerden başka bir yere geçici ya da kalıcı olmak üzere ekonomik, siyasi, eğitim, savaş vb. nedenlerle yer değiştirmesi olarak tanımlanabilir. Balkanlardan özellikle Balkan Savaşları sonrasında bölge devletlerden Osmanlı Devleti ve ardılı Türkiye’ye birçok göç olayları yaşanmış ve bu sebeple devletler nezdinde ikili görüşmeler ortaya çıkmıştır. Yugoslavya’nın kuruluşunun ardından bu topraklarda da oldukça fazla Türk ve Müslüman nüfus yaşamıştır. Bu nüfusun Türkiye’ye yönelik göç hareketleri iki devletin ilişkilerinde etkili olmuştur.

Sırp-Hırvat-Sloven Devleti ismi ile anılan Yugoslavya’da krallık rejiminden Türkiye’ye yönelik göçler yaşanmıştır. Bu dönemde göçlerin yaşanmasına etki eden gelişmeler söz konusudur. Yugoslav yöneticiler ülkelerinde farklı milletlerden insanların olmasına sıcak bakmamış ve Müslümanları kendilerinden ayrı görmüşlerdir.³⁰⁸ Göçün yaşanmasına etki eden gelişmelerden biri olarak krallık döneminde Müslümanlara baskı oluşması için yapılan devletleştirme uygulamaları önemli bir yer tutmuştur.³⁰⁹ Bu reformlar vesilesiyle topraklar ülkedeki baskın Sırlara geçmiştir. Kosova’da hayatlarını sürdüren Türkler burada nüfus yoğunluğunu oluşturan Arnavutların asimile etme siyasetine uğramışlardır.³¹⁰ Bunlara ilaveten bu dönemde “*eğitim ve kültür alanlarında*” imtiyazlar ayrıca yine Türkçe eğitim uygulamaları planlansa da baskı nedeniyle yapılamamıştır.³¹¹ Mülklere el konma olaylarına tepki veren ve çete faaliyetlerine girişen Arnavut ve Sırp milletleri arasında yaşanan çatışmalar Türkiye’ye gelme isteğinin diğer bir nedeni olarak sayılabilir.³¹²

Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı’nda yaşanan Sırp-Hırvat çekişmesi sonrasında Kral Aleksandr 1929 yılında anayasayı feshedip dikta rejimi kurmuştur. Devletin ismi

³⁰⁷ Muhsin Ertürk Budak, “Demokrat Parti Dönemi Türk-Balkan İlişkileri (1950-1960)”, (Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Türk Dünyası Anabilim Dalı, 2017), s. 75.

³⁰⁸ Cemile Tekin, “Yugoslavya’dan Türkiye’ye Göçlerin nedenleri (1950-1958)”, *Selçuk Ün. Sos. Bil. Ens. Der. Sayı: 39*, 2018, s. 251.

³⁰⁹ Baklacioğlu, **a.g.e.** s. 165.

³¹⁰ Turp, **a.g.e.** s. 53.

³¹¹ Ülkü Köksal, “Yugoslavya’dan Türkiye’ye Göçler (1923-1960)”, (Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Tarih Anabilim Dalı, 2004), s. 18.

³¹² Baklacioğlu, **a.g.e.** s. 167.

vatandaşlara aidiyet hissi oluşturmak için Yugoslavya Krallığı olmuştur. Diktatörlük rejiminin kurulmasının diğer nedenleri olarak dünyada yaşanan ekonomik buhran ve faşist devletlerin etki alanlarını genişletmeleri sayılabilir. Yaşanan bu gelişme neticesinde kısıtlı olarak varlığını koruyan Türk ve Müslümanların siyasi hakları da askıya alınmıştır. Diktatörlük ilanı sonrasında kral halk üzerinde sıkı denetleyici politikalar uygulamış, buna ilaveten ülke içinde Sırp etkinliği de artmıştır. Yaşanan gelişmeler Türkiye'ye göç etme arzusunu perçinlemiştir. Göçe kaynaklık eden diğer etkenlerde ise İslam dinine mensup kişilere yönelik öldürme olaylarının yaşanması, Yugoslavya'da Sırp, Hırvat ve Slovenlerin devletin kuruluş isminden yola çıkarak ön plana çıkması ve diğer milletlerden vatandaşlara yapılan muameleler de etkilidir.³¹³ Bunlara ilaveten ekonomik, sosyal, kültürel ve dini birçok etken göçe sebebiyet vermiştir.

Yugoslavya kaynaklarına bakıldığında 1923-1933 aralığında 92.749 göçmen vize almış, 1919 yılından başlayarak 1933'e dek Yugoslavya'dan göç eden sayısı 116.249 görünse de bir kısmı Türkiye'ye gelmemiştir.³¹⁴ Cevat Geray'a göre ise 1923-1933 yılları arasında Türkiye'ye göç eden nüfus 108.179'dur.³¹⁵ Bu rakamlar göz önüne alındığında aralarında ciddi farklılık bulunmamaktadır. İki devletin Balkanlarda istikrarı sağlamak ve statükoyu korumak adına 1930'lu yıllarda Balkan Konferanslarına dâhil olması ve 1934'te Balkan Antantına katılması ile ikili ilişkilerde yakınlık oluşmuştur. Bu vesile ile Yugoslavya'dan Türk topraklarına yönelik göçlerde bir azalma meydana gelmiş ve 1934-1939 aralığında sayı 7248 ile kalmıştır.³¹⁶

Türkiye adına Dışişleri Bakanı "*Tevfik Rüştü Aras'ın*" görüşmeleri yürütmüş olduğu iki devlet arasında 1938 senesinde "*200.000 Müslüman'ın*" Türk topraklarına göç ettirilmesi konusunda Göç Antlaşması yapılmıştır.³¹⁷ Antlaşma yapılabildiği kısa bir süre olmuşken Atatürk'ün dünyaya gözlerini kapaması ve sonrasında ise yeni bir Dünya Savaşı'nın çıkışı antlaşmanın uygulanmasına mâni olmuştur.³¹⁸ Bunun ardından 1939 ile 1950 yılları arasında Yugoslavya mültecilerin göç etmesine müsaade

³¹³ Köksal, **a.g.e.** s. 21-22.

³¹⁴ Baklacioğlu, **a.g.e.** s. 172-173.

³¹⁵ Cevat Geray, "Türkiye'de Göçmen Hareketleri ve Göçmenlerin Yerleştirilmesi", *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 4, 1970, s. 13.

³¹⁶ İvgen, **a.g.e.** s. 69.

³¹⁷ Ali Erken, "Demokrat Parti Dönemi Türkiye-Yugoslavya İlişkileri ve Serbest Göç Mutabakatı", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 2, 2018, s. 939; Baklacioğlu, **a.g.e.** s. 157.

³¹⁸ Erken, **a.g.m.** s. 939.

etmemiştir.³¹⁹ Fakat savaş yıllarında iç savaşla da kavru lan Yugoslavya’da direniş örgütlerinin sebep olduğu cinayetler nedeniyle de göçler yaşandığı belirtilmektedir.³²⁰ Bunlara ilaveten savaş sonrasında da Türkiye’ye sığınan Yugoslav Müslümanlar olduğu ileri sürülmüştür.³²¹

Savaşın ardından Türkiye ile Yugoslavya’nın ayrı bloklarda bulunmalarına dayanarak Belgrad göçe mâni olmayı sürdürmüştür. Buna sebep olarak rejimin kötülenmesi, dışarı bilgi sızdırma gibi nedenler sayılabilmektedir. Bu durum SSCB-Yugoslavya ayrışmasının ardından değişmiştir. Ankara ve Belgrad’ın siyasi ilişkilerinin arttığı ortamda iki devlet arasında göç mevzusu da görüşülmüştür. 1952 yılında Yugoslavya’da yapılan görüşmelerde 1938’deki uzlaşma tekrar gündeme gelmiş ve bir yıl sonra da “*Centilmenlik Antlaşması*” adı altında antlaşma yapılmıştır.³²² Buna ilaveten iki devlet arasındaki bu antlaşma ayrı olarak göç antlaşması şeklinde ifade edilmemiştir. Antlaşmanın 1938’deki antlaşmanın devamı niteliği taşıdığı da ileri sürülmektedir. Ayrıca antlaşma Serbest Göç Antlaşması olarak da adlandırılmakta ve bu antlaşma ile gelen kişilere ise Serbest Göçmen³²³ denilmektedir.

Göçmenlerin Yugoslavya’dan Türkiye’ye gelişinde krallık döneminde olduğu gibi zoraki sebepler etkili olmuştur. Göçe neden olanlardan birisi İslam dinine mensup bu insanların dinlerine ve örfüne uygun şekilde hayatlarını sürdürmeyi istemeleri fakat komünist idarenin sınırlayıcı politikaları, giyinme şekillerine karışılması ve eğitim sisteminde Sosyalist inancın zorla okutulması önemlidir.³²⁴ Komünist idarenin dini kurumlara yönelik politikasından Müslümanlar da etkilenirken ayrıca kadınlar zorla evlendirilmiş ve asimile politikası yürütülmüştür. Göçe neden olan gelişmelerden bir diğeri Yücel Teşkilatı üyelerinin öldürülmesi ve geriye kalanlar ile yakınlarının göç

³¹⁹ Sabahattin Zaim, “Son Yugoslav Muhacirleri Hakkında Rapor”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt: 19, Sayı: 1-4, 1957, s. 435; Bozkurt, **a.g.e.** s. 39.

³²⁰ Köksal, **a.g.e.** s.31.

³²¹ Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, Yer No: 539-220613-212915-8.

³²² Erken, **a.g.m.** s. 942-943.

³²³ Serbest Göçmen kavramı, Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, yerleşmek amacıyla tek başına veya toplu halde Türkiye’ye gelip, devlet eliyle iskân edilmelerini istememek şartıyla yurda kabul edilenlerdir. T. C. Resmî Gazete, 26 Eylül 2006, Sayı: 26301.

³²⁴ Taner Zorbay, “1950’ler Türk Dış Politikasında Göç Meselesi Yugoslavya’dan Türkiye’ye Serbest Göç ve Köprülü/Titoveles İlçesi Örneği”, *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 7, Sayı:1, 2017, s. 326.

antlaşmasından faydalanarak bu korkudan kaçma isteğidir.³²⁵ Ayrıca İkinci Dünya Savaşı esnasında direniş hareketine yeterli ölçüde destek olunmadığı gerekçesiyle İslam dinine mensup kişiler sevilmemiş ve ülkesine bağlılık hissi bulunmayan millet olarak görülmüştür.³²⁶ Komünist idareciler toprak reformu ile beraber Türklere karşı izlediği politikayı diğer milletlere nispeten daha ağır koşullarda sürdürmüş, Türk çiftçilerin mahsullerinin kotaları yeterli ölçüde çıkmadığı takdirde bu kotayı aşırı yüksek bir fiyattan mahsul alıp tamamlaması ya da hapse girmesi gerekli olmuştur.³²⁷ Bu ve benzeri birçok siyasi, ekonomik, dini ve sosyal etken göçe kaynaklık etmiştir.

Türk ve Müslüman nüfus göç edebilmek için çeşitli zorluklarla karşılaşmıştır. Evvvela bireysel ya da aile düzeyinde Türkiye'ye gitmek isteyenlere Türk devletinde bulunan dostu veya aile üyesinin bir çağrı mektubu yollaması mecburi şart koşulmuş, böylece göç sonrası iktisadi durumu desteklenmiş sayılmıştır.³²⁸ Buna ek olarak ekonomik yeterliliğinin olması gerekmiş, fakat göç etme süreleri uzatılarak bu süre zarfında kendilerine iş verilmemiş, sattıkları malların ücretlerinin Yugoslavya'da tüketmeleri sağlanmış, buna ek olarak malların satılmasında güçlükler çıkarılmıştır.³²⁹

Türkiye'nin göç politikasına bakıldığında ise bu dönemde ırk olarak Türklük üzerinde durulmuş, bu kökene bağlılık hissetme önemli bir yer taşırken bu gerekleri karşılayanlara göçe kabul anlayışı yürütülmüştür.³³⁰ Göç etmek isteyenlere vize vermek için etnik kökenini kanıtlayıcı belgeler talep edilmiş, ardından Türk konsoloslughuna müracaat etmesi ve burada dil yeterliliği, geleneklerine sadakat testi ve Türk şuurunun imtihan edilmesi istenmiş, sonra ise Türkiye'de varsa yakınları hakkında bilgiler istenmiş ve uygun görüldüğü halde vize çıkmıştır.³³¹ Ayrıca özellikle "Torbeş" ve kendilerini Türk'müş gibi gören "Arnavutlar" dil bilgisi ve akraba konusunda sorun çekmiş ve bu şartlarda gevşetilmeler yapılmıştır.³³² Bunlarla beraber Yugoslavya'dan göç edenler aynı dönemde Bulgaristan'dan göç edenler gibi

³²⁵ Amiran Kurtkan, *Yugoslavya'da Türk Kültürü*, (İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı), 1987, s. 61.

³²⁶ Tekin, **a.g.m.** s. 251-252.

³²⁷ Zaim, **a.g.m.** s. 437-438.

³²⁸ İbrahim Yıldız, *Türkiye'ye Uluslararası Göçler ve Türkiye'nin Göç Politikası*, (Ankara: Kırmızı Çatı), 2018, s. 43-44.

³²⁹ Zaim, **a.g.m.** s. 443-444.

³³⁰ Halim Çavuşoğlu, "Yugoslavya-Makedonya'dan Türkiye'ye 1952-67 "Kitleysel" Göçü ve Bursa'daki Göçmen Kesimi, *Mülkiye Dergisi*, Cilt: 30, Sayı: 251, 2008, s. 163.

³³¹ **A.g.e.** s. 171-172.

³³² **A.g.e.** s. 172.

gündemde dikkat çeken bir durumda olmamıştır.³³³ Göçler özellikle Makedonya, Kosova ve Sancak bölgelerini kapsamıştır.

Yapılan Göç Antlaşması ile beraber Türkiye'ye göç edenlerin sayılarına bakıldığında Sabahattin Zaim'e göre 1950 yılından 1958 senesinin yaz aylarına kadar "104.372" kişi aile ve kişi düzeyinde gelmiştir.³³⁴ Dışişleri Bakanlığının tutanaklarına göre gelen göçmen sayısı 1952 ile 1960 yılları içinde "150 bin", 1952 ve 1963 döneminde ise "165 bin" civarındadır.³³⁵ Nurcan Özgür Baklacioğlu'nun kullanmış olduğu kaynağa göre ise 1952-1960 yılları arasında 172.571 kişi gelmiştir.³³⁶ Aile düzeyindeki göç sayıları 1953 yılının başlangıcından itibaren üç yıl içinde sene bazında ortalama "2000 aile" civarındayken 1956 yılı başlangıç alındığında üç sene içinde ise bu sayı "10.000 aileye" çıkmış ve ardından miktar düşmüştür.³³⁷

Türkiye'ye gelen göçmenler genel olarak belli başlı bölgelere yerleşmiştir. Bu bölgelere bakıldığında "Trakya, Ege ve Marmara" olarak göze çarpmış, İstanbul göç alan iller içinde yüksek miktarı üstlenmiştir.³³⁸ Göçmenlerin durumunu 1930'larda kendisi de Makedonya'dan göç etmiş olan Sabahattin Zaim şöyle aktarmıştır: Gelmiş olan göçmenlere vergiden muaf tutma politikası uygulanırken bu göçmenlerden ilk sıralarda gelenler akrabalarının desteği ile iş hayatına atılmada sıkıntı çekmemiştir. Tüccar ile iş adamı olanlar geçim olarak sorun yaşamamış fakat bunlar dışında köylü nüfus ile çiftçiler sorunlarla karşılaşmış, tarım işi bulmakta sorun yaşayanlar işçi olarak sanayi illerinde işçi olarak çalışmışlar ve bu yıllarda artan enflasyon göçmenleri de vurmuştur. Sosyal olarak ise gelenler daha önce yerleşmiş olan tanıklarına yakın çevrelerde hayatına başlayarak uyum sağlanmışlardır. Ev bulma konusunda problemler yaşamışlar ve yüksek kira bedelleri işlerini zorlaştırmıştır.³³⁹

Demokrat Parti döneminde başlayıp 1960 yılındaki darbeye kadar devam eden göç Tito dönemi boyunca ve sonrasında da devam etmiştir. Belgrad yönetimine ait verilere göre 1970 itibariyle Belgrad yönetiminden kopup Türk topraklarına ulaşan

³³³ Yıldız, **a.g.e.** s. 143.

³³⁴ Zaim, **a.g.m.** s. 446.

³³⁵ Halim Çavuşoğlu, "Yugoslavya-Makedonya Topraklarından Türkiye'ye Göçler ve Nedenleri", *Bilgi*, Sayı: 41, 2007, s.135-136; Köksal, **a.g.e.**, s. 39.

³³⁶ Baklacioğlu, **a.g.e.** s. 197.

³³⁷ Erken, **a.g.m.**, s. 944.

³³⁸ Zaim, **a.g.m.** s. 446.

³³⁹ **a.g.m.** s. 447-448.

“300.000” muhacirin varlığı belirlenmiştir.³⁴⁰ Cevat Geray’ın sunduğu verilere bakıldığında 1923-1970 yılları arasında Yugoslavya’dan Türkiye’ye 299.469 kişi gelmiş, bu sayı 1961-1970 yılları içinde 30.368 olmuştur.³⁴¹ Halim Çavuşoğlu’nun sunmuş olduğu verilere göre 1952-1968 arasında 175.392 kişi Türkiye’ye göçmüştür.³⁴² Aynı sayı “*Köy İşleri Bakanlığı*” verileri temel alındığında 1952 ile 1967 devresinde verilmiştir.³⁴³ Türk Dışişleri Bakanlığı verilerine göz atıldığında bu sayı “*1952-1968 yıllarında 169.000*’i aşmış olarak kaydedilmiştir.³⁴⁴ 1975-1995 yılları arasında Yugoslavya’dan Türkiye’ye toplamda 4.552 kişi göçmen olarak gelmiştir.³⁴⁵

³⁴⁰ Tekin, **a.g.m.** s. 259.

³⁴¹ Geray, **a.g.m.** s. 13.

³⁴² Çavuşoğlu, “Yugoslavya-Makedonya” Topraklarından Türkiye’ye Göçler ve Nedenleri”, **a.g.m.** s. 135.

³⁴³ H. Yıldırım Ağanoğlu, *Osmanlı’dan Cumhuriyete Balkanlar’ın Makûs Talihi Göç*, (İstanbul: Kum Saati Yayınları), 2001, s. 326.

³⁴⁴ Köksal, **a.g.e.** s. 39.

³⁴⁵ Akt. Gizem Sinan, Kaan Kapan. “Makedonya’dan Türkiye’ye Yapılan Göçlerin Mekânsal Analizi” *1. İstanbul Uluslararası Coğrafya Kongresi Bildiri Kitabı (20-22 Haziran 2019)*, Editör: Emre Elbaşı, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 2019, s. 438. Cevat Geray, *Türkiye’den ve Türkiye’ye Göçler ve Göçmenlerin İskanı 1923-1961*, (İstanbul: Kalan Yayınları), 2019.

3. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1960-1980 YILLARI ARASINDA İKİLİ İLİŞKİLER

3.1. 1960-1980 Yılları Arasında Türkiye

3.1.1. Türkiye İç Siyasetinde Yaşananlar

Demokrat Parti 1950 seçimlerini kazandıktan sonra ABD yardımlarının da katkısıyla ekonomik olarak ülkede gelişme kaydedilmiş, halkın CHP sonrasında DP iktidarının varlığından memnun kaldığı göze çarpmıştır. Bu memnuniyet 1954 yılında DP'yi tekrar iktidar yapmıştır. Endüstri, iktisadi ve ziraat alanlarında yaşanan gelişmelerle kamuoyunda destek bulmuş olan partinin desteği 1955 sonrasında azalmaya başlamış, oluşmaya başlayan iktisadi bunalımlarla birlikte iktidar muhalifler tarafından tenkit ve taarruza maruz kalmıştır.³⁴⁶ 1954-1957 yılları arasında kızışan seçim yarışında Kırşehir'in illikten çıkartılması ve Malatya'nın parçalanarak Adıyaman'ın ortaya çıkartılması önemli gelişmelerdendir.³⁴⁷ Bu gelişmeler DP iktidarının baskıcı politikalarının belki de ilk örneklerini gözler önüne sermiştir.

Enflasyon ortamının da derinleştiği bu dönemde halk tarafından DP yönetimine duyulmaya başlanan olumsuz tavır 1957 yılında gerçekleştirilen seçimlerde de etkisini göstermiş, DP tekrar iktidar olmayı başarsa da oy oranı düşmüştür. Ülkede oluşmaya başlayan olumsuz gelişmelerle birlikte kamuoyu, asker ve öğrenciler hükümete karşı tavır almaya başlamış, DP ise buna karşı istibdat ve yıldırma siyaseti izlemiştir.³⁴⁸ Aynı durum gazeteciler üzerinde de uygulanmıştır. Zira DP rahatsızlık duyduğu basın mensuplarını hapis cezası istemiyle mahkemeye çıkartmış, bu olaylar nedeniyle rahatsızlık duyan bazı DP milletvekilleri partiden ayrılmıştır.³⁴⁹ Hükümet siyasi alanda artan eleştirilerin ardından bunu dindirmek için 1960'da “*Tahkikat Komisyonu*” oluşturulmuş, bunun aracılığıyla siyasetçiler ile basını engelleme ve yargılama hakkına sahip olmuştur.³⁵⁰ Bu dönemde CHP ile DP'li gruplar arasında kavgalar meydana

³⁴⁶ Atiye Emiroğlu, “Cumhuriyet Dönemi Darbelerin Türk Demokrasisi ve Çağdaşlaşmasına Etkileri Üzerine Bir İnceleme”, *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı:15, 2016, s. 3-4.

³⁴⁷ **a.g.e.** s. 63.

³⁴⁸ Halit Kaya, “Adalet Partisi ve Ragıp Gümüşpala (1961-1965)”, (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2014), s. 7-8.

³⁴⁹ Tevfik Çavdar, *1950'den Günümüze Türkiye'nin Demokrasi Tarihi*, (Ankara: İmge Kitabevi), 5.Baskı 2013, s. 63.

³⁵⁰ Kaya, **a.g.e.** s. 8.

gelmiş, DP, basına uyguladığı yayın sınırlamaları ile bunları gizlemeye çalışmıştır.³⁵¹ Üniversitelerin otonom yapısı hakkında yönetimler ve hocalarla tartışmalar yaşanırken ana muhalefet partisi ile ülke yönetimi için çekişmeye giren iktidar özellikle darbenin yapıldığı yılda yaygınlaşan öğrenci hadiselerinden etkilenmiştir.³⁵²

Mecliste yaşanan gerilimli hava halk arasına da girmiş, bahar aylarında üniversitelerde güvenlik güçleri ile öğrenciler arasında sürtüşmeler olmuş ve Ankara’da sokak gerilimleri sıradanlaşmıştır.³⁵³ Şehirlerde “sıkıyönetim” uygulanmaya başlanmış, çok sayıda askeri personelin suçsuz şekilde hapse gönderilmesi sonrasında ise ordu personelleri ve başkentte bulunan askeri okul öğrencileri Cumhurbaşkanlığı köşküne yürüyüş yapmış ve bu olayla iktidarın askeriye üzerindeki kontrolünün kaybedilmeye yüz tutulduğu anlaşılmıştır.³⁵⁴

Yaşanan gelişmeler neticesinde Milli Birlik Komitesi 27 Mayıs 1960 tarihinde darbeyi gerçekleştirmiştir. Alparslan Türkeş’in radyoda sunduğu tebliğde ihtilalin gerekçesi olarak halkın egemenliğini tekrar sağlamak ve özgür oylamalara ulaşmak olduğu vurgulanmıştır.³⁵⁵ Ayrıca bu darbe cumhuriyet tarihinde yapılmış olan ilk ihtilal olma özelliğini taşımış, emre bağlı olmamış ve ihtilal “37 kişilik bir grup subay” tarafından tasarlanarak gerçekleştirilmiştir.³⁵⁶ Darbenin ardından Cumhurbaşkanlığına Cemal Gürsel getirilmiştir. Yassı Ada’da gerçekleştirilen yargılamalar neticesinde ise Başbakan Adnan Menderes, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan idam edilmiştir. Darbe sonrasında belli süre orduda görev yapmış olan askeri personeller tekaüt ettirilmiş, üniversitelerde eğitim veren bazı öğretim görevlilerinin de görevlerine son verilmiştir.³⁵⁷

Türkiye’de bu dönemde ilk defa koalisyon hükümetleri görev almaya başlamıştır. Özgür seçimlerin başladığı 1961 yılı ile 1965 yılları arasında 4 koalisyon hükümeti kurulmuştur. Bunlardan üçü İsmet İnönü liderliğinde ve biri ise Suat Hayri

³⁵¹ Çavdar, **a.g.e.** s. 74.

³⁵² Sefa Salih Aydemir, “27 Mayıs 1960 Askeri Darbesine Giden Süreçte Üniversite’nin Etkisi”, *IJOEEC*, Sayı:1, 2016, s. 12.

³⁵³ William Hale, *Türkiye’de Ordu ve Siyaset*, (İstanbul: Alfa Yayınları), 2014, s. 148-149.

³⁵⁴ **a.g.e.**, s. 149.

³⁵⁵ Öznur Yaşar, “27 Mayıs 1960 Darbesi Dönemi Çizgisel Mizah ve Demokrasi”, *Turkish Studies*, Cilt: 12, Sayı: 16, 2017, s. 480-481.

³⁵⁶ **a.g.e.** 481.

³⁵⁷ Hüseyin Çavuşoğlu, “27 Mayıs 1960 Darbesinin Nedenleri ve Sonuçları Üzerine Bir Tartışma”, *Türk Siyasal Hayatı Osmanlı Modernleşmesinden Günümüze*, Editör: Hasan Acar, (Ankara: Nobel Yayıncılık), 2018, s. 355-356.

Ürgüplü önderliğinde kurulmuştur. 27 Ekim 1965 yılında gerçekleştirilen seçimlerde ise Süleyman Demirel'in liderliğindeki Adalet Partisi tek başına iktidar olmayı başarmış, 1969 seçimlerinde de iktidarını sürdürmüştür.

1961'de oluşturulan anayasa geniş özgürlükçü maddeler barındırmıştır. Dernekler kurma, tehlike arz etmeden bir araya gelme ya da gösteri düzenleme, haber verilmeksizin çalışanların sendika faaliyetlerinde bulunması, “*toplulu sözleşme ve grev hakkı*” bunlardan bazıları olmuştur.³⁵⁸ Bu yönüyle 1960'lı yıllarda ülke içerisinde ortaya çıkan olumsuz havada özgürlükçü anayasanın da etkisi olmuştur. Buna ek olarak solcu fikirleri benimseyenler ve sağ eğilimli gruplar arasında şiddet olayları alevlenmiş, meclise ilk defa sol eğilimli bir parti (Türkiye İşçi Partisi) girebilmiştir.³⁵⁹

Bu yıllarda ülkede toprak reformu, Washington-Ankara bağları, tam hürriyet, üniversite inkılabı ve çeşitli yasalara karşı üniversiteli gençlerin şikâyetleri olmuş ve sokaklarda gösteriler yapılmıştır.³⁶⁰ Yine bu yıllar işçilerin sokağa döküldüğü, kolluk güçleriyle çalışanlar arasında çeşitli şiddet hadiselerinin yaşandığı bir dönem olmuştur.³⁶¹ İşçilerin anayasal hakları sonucunda sendika faaliyetleriyle işyerleri ile mücadele ettiği ve çeşitli haklar istediği dönemdir. Ekonomik durumun da bu dönemde kötüleşmesi yapılacak olan muhtıranın nedenleri arasında sayılabilmektedir. Adalet Partisi döneminde yapılan para değerinin düşürülmesi politikası sonrasında ürünlerdeki fiyat artışı işçiler ve üniversitelilerin eylemlerinde artış yaşanmasına neden olmuştur.³⁶² İktidar içinde de bu dönemde ayrışmalar meydana gelmiş ve hükümet 1970 bütçe oylaması sonrası tekrar kurulmak durumunda kalmıştır.³⁶³ Yani ülke içinde siyasi bir istikrarsızlık da baş göstermiştir.

Oluşan bu ortamda 12 Mart 1971 tarihinde ordu bir muhtıra duyurarak iktidara müdahalede bulunmuş, bu uyarının içeriğinde iktidar halkı karışıklığa itmekle, anayasanın yeniliklerini faaliyete sokamamakla ve ülkenin istikbalini tehdit etmekle itham edilmiştir.³⁶⁴ Açıklanan tebliğ ile halkın seçtiği iktidar tekrar sonlanmış, Başbakan Süleyman Demirel görevini bırakmış ve Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay,

³⁵⁸ Emiroğlu, **a.g.m.** s. 7.

³⁵⁹ Hakkı Uyar, “Türkiye’de Askeri Darbeler ve Nedenleri Üzerine Bir Analiz Denemesi”, *ÇTTAD*, XX/Özel Sayı, 2020, s. 86.

³⁶⁰ Serdar Köse, “Türk Demokrasi Hayatında 12 Mart 1971 Muhtırası”, (Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Tarih Anabilim Dalı, 2010), s. 80.

³⁶¹ **a.g.e.** s. 93.

³⁶² **a.g.e.** s. 123.

³⁶³ Tufan Gündüz, *Büyük Olayların Kısa Tarihi*, (İstanbul: Yeditepe yayınevi), 7.Baskı 2019, s. 31.

³⁶⁴ **a.g.e.**, s. 33.

Nihat Erim'i Başbakan tayin etmiştir.³⁶⁵ Nihat Erim ile birlikte yapılacak olan seçimlere kadar Başbakanlık görevini Ferit Melen ve Naim Talu yerine getirmiştir.

1970'li yıllar boyunca koalisyon hükümetleri ülkenin idaresinde yer almıştır. Bu dönemde Başbakanlık koltuğu Sadi Irmak'ın tek hükümetinin dışında Bülent Ecevit ve Süleyman Demirel arasında gidip gelmiş,1973 yılında Cumhurbaşkanlığı makamına Fahri Korutürk layık görülmüştür. Bu yıllarda da iç siyasette bir düzen sağlanamamış, sokaklardaki gerilim tırmanmayı sürdürmüş ve sağcı-solcu kavgaları yaşanmış, çeşitli suikastlar düzenlenerek şiddet faaliyetleri artmıştır.³⁶⁶ Yükseköğretim kurumlarında güvenli bir ortam oluşmamış, eğitim hayatını bu gerekçeyle yarıda bırakanlar olmuştur.³⁶⁷

Aynı yıllarda ülkede iktisadi bir buhranın varlığı yapılacak olan yeni bir ordu müdahalesine etki eden gelişmelerden olmuştur.³⁶⁸ Dünyada artan petrol krizi de ekonomiye etki etmiştir.³⁶⁹ Ekonomik darboğaz içindeki halkın çeşitli gıdalara parasıyla dahi ulaşamadığı ve karaborsa olaylarının sık rastlandığı bir dönem olmuştur. İktisadi çıkmazdan kurtulmak için iktidar 24 Ocak kararlarını faaliyete sokmuştur.³⁷⁰ Ülkenin çeşitli şehirlerinde yaşanan hadiselerde çok sayıda vatandaş yaşamını yitirmiş, mitingler sonrasında işyerleri çalışamaz duruma gelmiştir.³⁷¹ Gelişen olayların ardından askeriye üçüncü defa demokrasinin işleyişine el atmış, 12 Eylül 1980 tarihinde üç sene devam edecek olan darbe yönetimini başlatmıştır.³⁷² Darbe gece yarısında radyo ile bildirilmiş, Milli Güvenlik Konseyi'nin gerçekleştirdiği İhtilalin önderi olan Kenan Evren Cumhurbaşkanlığı görevine gelmiştir. Başbakanlık görevine ise "Bülent Ulusu" getirilmiştir.³⁷³

³⁶⁵ a.g.e., s. 33.

³⁶⁶ Erdem, a.g.e. s. 95.

³⁶⁷ Emiroğlu, a.g.m. s. 12.

³⁶⁸ Taner Demirel, "12 Eylül'e Doğru Ordu ve Demokrasi", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt:56, Sayı: 4, 2001, s. 48.

³⁶⁹ Hale, a.g.e. s. 270.

³⁷⁰ Gündüz, a.g.e. s. 30.

³⁷¹ a.g.e. s. 29.

³⁷² Kemal Çiftçi, *Tarih, Kimlik ve Eleştirel Kuram Bağlamında Türk Dış Politikası*, (Ankara: Siyasal Kitabevi), 2010, s. 288; Kenan Evren'in yönetime el koyulduğunu açıkladığı metin için Bkz., T.C. Resmî Gazete, 12 Eylül 1980, Sayı: 17103.

³⁷³ Yusuf Ziya Keskin, "12 Eylül Ara Rejimi Döneminde Türkiye'de Siyasi Gelişmeler", *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 26, 2020, s. 709.

3.1.2. Türk Dış Politikasında Yaşanan Değişim

1960-1980 yılları arasında Türk dış politikasında gözle görünür bir değişim meydana gelmiştir. Bu değişime uluslararası alanda yaşanan denge değişimleri etkiliyken bununla beraber Türk-Amerikan ilişkilerinde yaşanan gelişmeler de önemli etken olmuştur. Demokrat Parti döneminde Batı bloğuna sıkı sıkıya bağlanan Türkiye bu dönemde çok boyutlu dış politikaya geçmiştir. Ayrıca 1950'li yılların sonlarından itibaren Türkiye'nin dış politikasında temel odak noktası olan Kıbrıs sorunu gelişmelerde büyük rol oynamıştır.

Türk dış politikasındaki değişimin işaretleri aslında DP iktidarının son dönemlerinde gözlemlenmeye başlanmıştır.³⁷⁴ Adnan Menderes 1959 senesinde Washington'da yaptığı bir görüşme neticesinde blok liderinden umduğu iktisadi yardımı alamamış ve bu nedenle de Moskova'ya bu amaçla yaklaşmıştır.³⁷⁵ Hatta Başbakanın 1960 senesinde Moskova'ya gitmesi dahi planlanmış fakat yapılan ihtilal buna imkân tanımamıştır.³⁷⁶ Türkiye'de ilk defa ordunun hükümete el koyduğu ihtilal sonrasında ise darbe yönetimi Batı bloğuna sadık kaldığını duyurmuştur.³⁷⁷

Türkiye'de 1961 yılında serbest seçimler yapılmaya başlanmıştır. Bir sene sonra ise Küba Füze Krizi ya da Ekim Füzeleri Krizi olarak bilinen hadise cereyan etmiştir. 1959 yılında ABD'nin hemen dibinde bulunan Küba'da Diktatör Batista yönetimine karşı Fidel Castro önderliğindeki hareket devrim gerçekleştirerek Küba yönetimine geçmiş ve komünist bir idare kurmuştur. ABD ise yeni yönetimi devirmek için isyan hareketlerini desteklemiş, Fidel Castro Küba'sına ambargo uygulamıştır. SSCB ile Küba arasında bu vesile ile başlayan ilişkiler 1962 yılında SSCB'nin Küba'ya nükleer füze rampaları yerleştirilmesi ve ABD'nin bunu fark etmesi ile ciddi bir krize neden olmuş ve ilk defa nükleer savaş tehlikesine bu kadar yaklaşmıştır. Gerginleşen ortamda Kennedy ile Kruşçev arasında “kırmızı hat” isimli bir telefon hattı oluşturulmuştur. Nükleer bir savaşın yaratacağı tehdit nedeniyle Moskova yönetimi Küba topraklarına konumlandırılan nükleer silahlardan vazgeçmiş,

³⁷⁴ Gönlübol, **a.g.m.** s. 170.

³⁷⁵ Emiroğlu, **a.g.m.** s. 5.

³⁷⁶ Gönlübol, **a.g.m.** s. 172.

³⁷⁷ Ali Burak Darıcılı, “Türk Dış Politikası ve ABD İlişkileri”, *Türk Dış Politikası*, Editör: Hasan Acar, (Ankara: Nobel), 2020, s. 292.

Washington idaresi de İzmir’de bulundurduğu füzeleri geri çekmiştir.³⁷⁸ Böylece büyük bir savaş tehdidi atlatılmış fakat Washington yönetiminin İzmir Çiğli’deki füzeleri Ankara’ya sorma ihtiyacı duymadan sökmesi ABD’nin kendi ulusal çıkarları söz konusu olduğunda başka devletlerin güvenliklerini önemsemediğini göstermiştir. Bu da Türkiye’de ABD’ye karşı güvensizlik oluşmasına sebebiyet vermiştir.

ABD ile Türkiye arasındaki ilişkilerde soğumanın sebep olduğu diğer gelişme ise 1964 yılında Başkan Johnson’ın göndermiş olduğu mektuptur. Kıbrıslı Rumların Türklere yönelik gittikçe sıklaşan saldırıları sonrasında Türkiye Kıbrıs’a müdahale ederek Türkleri koruma altına almak istemiştir. Fakat Dönemin ABD Başkanı Johnson’ın İsmet İnönü’ye göndermiş olduğu zehir zemberek mektup yapılması planlanan müdahaleyi engellemiştir. Türkiye’nin müdahalesini önleme nedenleri aynı blokta yer alan iki devletin karşı karşıya gelmesini istememesi ve yakında yapılacak olan ABD seçimlerindeki Yahudi etkisi önemli olmuştur.

Mektubun dikkat çekici özellikleri arasında Türk Silahlı Kuvvetlerinin Adaya girmesi sonucunda Moskova’dan kaynaklanacak olan herhangi bir saldırı halinde NATO’nun Ankara’ya destek sağlamayacağı konusunda tehdit³⁷⁹ ve Türkiye’nin Washington’un yardımları ile alınan mühimmatları adada kullanamaması olmuştur. Buna müteakip Türkiye Washington’un Çok Taraflı Kuvvet oluşumuna katılmamıştır.

İki devlet arasında yaşanan sorunlardan bir diğeri haşhaş ekimi konusunda olmuştur. ABD’li gençler 1960’lı yıllarla beraber uyuşturucu batağına saplanmış, Başkan Nixon uyuşturucuya karşı savaş ilan etmiştir. Uyuşturucu madde yapımında haşhaşın kullanılması ve Türkiye’de üretiminin fazla olması nedeniyle ABD üretimin azaltılmasını istemiştir. Dönemin Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil anılarının yer aldığı bir eserde bu konuya değinmiştir. ABD’nin haşhaş ekiminin durdurulması için yaptığı çağrıya Başbakan Süleyman Demirel’den olumsuz yanıt alınmasından sonra görüşmede bulunmuş olan ABD Büyükelçisi alınan bu cevabın olumsuz neticeler doğuracağını belirtmiş ve bundan birkaç ay sonra muhtıra gelmiş, Çağlayangil Adalet Partisi hükümetin devrilmesinde ABD etkisinin olduğunu düşünmüştür.³⁸⁰

³⁷⁸ Mehmet Şahin, Buğra Sarı, “1960-1980 Dönemi Türkiye’nin Üçüncü Dünya ve İslam Ülkeleriyle İlişkileri”, *Akademik Ortadoğu*, Cilt:11, Sayı: 2, 2017, s. 25.

³⁷⁹ Armaoğlu, **a.g.e.** s. 593-594.

³⁸⁰ Çağlayangil, **a.g.e.** s. 63.

Türkiye’de bu isteğe ancak 1971’de ordunun müdahalesinin ardından “*Nihat Erim’in*” iktidarı döneminde uyulmuş ve sonrasında ekonomik etkisi ile sağlık alanındaki ihtiyaç neticesinde “*Bülent Ecevit’in*” iktidarı döneminde ekim devam ettirilmiştir.³⁸¹

1974 yılında Türkiye Kıbrıs konusunda garanti antlaşmalarından doğan hakları ile beraber adaya müdahale etmiştir. Müdahalenin ardından uluslararası arena ve ABD adadan çekilme çağrısı yapmıştır. Washington idaresi ile diğer NATO üyesi yönetimleri Ankara’ya ekonomik ve askeri yaptırım kararları almıştır.³⁸² Ankara hükümeti ise bu karar sonrasında tepkisini göstermiştir. Ülkenin çeşitli yerlerinde bulunan ABD askeri bölgeleri Türk ordusunun denetimi ve izlenimi içine alınmıştır.³⁸³ Bu alanlarda Türk görevlilerin yetkileri arttırılırken görev alan yabancı askerlerin sahip olduğu gümrük vergisi muafiyeti kaldırılmış ve Türk hukukuna göre yargılanmaları kararı verilmiştir. 1960’lı yıllarda Türkiye’de solcu fikirlerin artması ile beraber kamuoyunda ABD karşıtlığı da hat safhaya çıkmıştır. İki devlet arasında yaşanan bu olaylar Türkiye’nin Batı bloğunun dışına açılmasına neden olmuştur.

Aynı yıllar içinde SSCB ile Türkiye ilişkilerine göz atıldığında ise özellikle ekonomik olarak iki devletin yakınlığı ve karşılıklı ziyaretlerin gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Türk Dışişleri Bakanı “*Feridun Cemal Erkin*” 1964 yılında Moskova’ya seyahat etmiş, bunu takiben bir yıl sonra “*Yüksek Sovyet Şurası Başkanı Podgorny*” önderliğinde meclis üyeleri Türkiye’ye gelmiş, ardından aynı yılın ilerleyen aylarında hükümetin lideri “*Suat Hayri Ürgüplü*” SSCB’ye gitmiştir.³⁸⁴ Bu ziyaretler silsilesi AP döneminde iktisadi ve ticaret alanlarında artmış, SSCB Başbakanı “*Kosigin*” Türkiye’ye gelirken mevkidaşı “*Süleyman Demirel’de*” Moskova’ya gitmiştir.³⁸⁵

Moskova yönetimi ile sağlanan anlaşmalar vesilesiyle Türkiye’de “*İskenderun Demir Çelik Fabrikası, Bandırma Sülfürik Asit Fabrikası, Artvin Orman Ürünleri tesisleri, Seydişehir Alüminyum Tesisleri ve İzmir Aliğa Rafinerisi*” kurulması sağlanmıştır.³⁸⁶ İki devletin yakınlığı 1970’li yıllara da yansımıştır. 1972 yılında “*İyi*

³⁸¹ Ali Burak Darıcılı, “Türk Dış Politikası ABD ilişkileri”, **a.g.e.** s. 293-294.

³⁸² Fatma Çalık Orhun, “Soğuk Savaş Döneminde Türk Dış Politikasında Balkanlar”, *Avrasya Etüdüleri*, Sayı: 59, 2020, s. 66.

³⁸³ Çiftçi, **a.g.e.** s. 283.

³⁸⁴ Armaoğlu, **a.g.e.** s. 619.

³⁸⁵ **a.g.e.** s. 619.

³⁸⁶ Erdem, **a.g.e.** s. 87.

Komşuluk Bildirgesi” ve 1978 yılında da “*İyi Komşuluk ve Dostça İş birliği*” imza edilmiştir.³⁸⁷

1960-1980 yılları arasında uluslararası arenadaki gelişmeler de Türkiye için önemli olmuştur. 1962’de meydana gelen Küba krizi sonrasında blok liderleri atom silahlarının nelere yol açabileceğini görmüş ve bu gücün sınırlandırılmasına dair fikirler oluşmuştur.³⁸⁸ Detant yani yumuşama döneminin başlangıcını bu olay ateşlemiştir. Washington ve Moskova 1963 yılının Temmuzunda “*Nükleer Silah Denemelerinin Kısmi Yasaklanması Antlaşması*” konusunda uzlaşmıştır.³⁸⁹ 1970’li yıllara girerken aynı maksatla “*Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması*” yapılmıştır.³⁹⁰ 1969 senesinde iki devlet arasında “*Stratejik Silahların Sınırlandırılması (SALT)*” konusunda görüşmeler yapılmıştır.³⁹¹ Bu antlaşma 1972’de taraflarca kabul edilmiş ve SALT-I ismini almıştır. Ertesinden SALT-II görüşmelerine başlansa da Moskova yönetiminin Kabil’i işgal edişi uzlaşmanın devamının gelmesini engellemiştir. Yine yumuşama döneminde 1975 yılında imzalanan “*Helsinki Nihai Senedi*” önemli olmuştur.³⁹²

Bunlarla beraber bu yıllar arasında artık ABD ve SSCB’nin blok liderliği tartışılabilir bir hal almıştır. 1945’in ardından Washington’un desteğine gereksinim duyan Batı artık kendi gereklerini sağlamaya başlamış ve daha özgür politikalar sürdürmeye başlamıştır.³⁹³ Örneğin Paris yönetimi Washington’u “*Vietkonglarla*” savaştığı için yargılamış, buna ek olarak bütünleşmiş bir Avrupa’dan bahsetmiş ve Kuzey Atlantik Antlaşması’nın askeri oluşumundan çekilmiştir.³⁹⁴ Doğu bloğunda ise Pekin ile Moskova arasında komünizmin liderliği yarışının yaşanması ve Bağlantısız devletlerin Doğu ile Batı arasında bir nebze olsun başardığı barışçıl faaliyetleri detant oluşmasında etkili olmuştur.³⁹⁵ Bu yıllarda yaşanan detant neticesinde bloklara dâhil

³⁸⁷ Mesut Hakkı Caşın, “SSCB ile İlişkiler”, *Türk Dış Politikası 1919-2021*, Editör: Haydar Çakmak, (Ankara: Barış Kitap), 2. Baskı, 2012, s. 615.

³⁸⁸ Gündüz, **a.g.e.** s. 187.

³⁸⁹ Sander, *Siyasi Tarih (1918-1994)*, **a.g.e.** s. 328; Nükleer silahları azaltmak için yapılan diğer antlaşmalar için Bkz. 453-455.

³⁹⁰ Erdem Denk, “Bir Kitle İmha Silahı Olarak Nükleer Silahların Yasaklanmasına Yönelik Çabalar”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 66, No: 3, 2011, s. 102.

³⁹¹ Armaoğlu, **a.g.e.** s. 489.

³⁹² Ayrıntılı belge bilgisi için Bkz. Sander, *Siyasi Tarih (1918-1994)*, **a.g.e.** s. 457-460.

³⁹³ Betül Alğur, “Adalet Partisi Türk Dış Politikası (1965-1971)”, (Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Tarih Anabilim Dalı, 2009), s. 86.

³⁹⁴ **a.g.e.** s. 86.

³⁹⁵ Sander, *Siyasi Tarih (1918-1994)*, **a.g.e.** s. 452.

olan diğ er üyeler sıkı blok anlayışından uzaklaşıp karşıt ve tarafsız olan devletlerle de ilişki geliştirme fırsatı yakalamış, Ankara’da bundan yararlanmış tır.³⁹⁶

Türkiye 1960’lı yılların ortalarına dek Balkan coğrafyasında etkisiz kalmış tır. Atina yönetimi 1954 sonrasında ada konusunda destek sağlamak için bölge devletleriyle yakınlık kurmak adına gayretlerde bulunmuş, Ankara ise bu dönemde bölgede pasif kalmış tır.³⁹⁷ 1959 yılında Romanya Başbakanı Chivu Stoica Balkan coğrafyasında nükleer silahlardan temizlenmiş bölge kurmak amacıyla kendi isminde bir plan geliştirmiş, bu plana Atina ve Ankara olumsuz yaklaşmamış sa da Atina’nın kararını Bükreş yönetimine iletmesi, Ankara’nın ise Moskova’ya iletmesi Atina yönetiminin Balkanlardaki menfaatleri doğ rultusunda hareket ettiğ ini göstermiş tir.³⁹⁸ Diğ er bir örnekte Atina, Sofya, Belgrad ve Bükreş 1961 yılında “*Balkan İş birliğ i ve Karş ılıklı Anlayış Komitesi*” oluşturmuş, dört devletin de baş kentlerinde gerçekleşt iрдikleri buluş mayaya Ankara katılmamayı seçmiş, Atina yönetimi ise bunu fırsata çevirerek lehine yararlanmayı bilmiş tir.³⁹⁹ Bölgede benzer ilişkiler geliştirme tekliflerine Türkiye bu dönemde olumsuz yanıt vermiş tir.

Türkiye’nin Bağlantısız devletlerle de ilişkileri iyi bir seyirde olmamış tır. Bloksuz devletlerin 1961’den sonra gerçekleşt iрдikleri toplantıda Ankara yönetimine resmi temsilci sıfatı sunulmamış, bunda Bandung’ta Batı bloğ unun savunuculuğ unu yapması etkili olurken kendi içlerinde Kıbrıs konusundaki görüş melerde ise dış müdahaleden kaçınılması vurgulanmış tır.⁴⁰⁰ 1965 senesinde Birleşmiş Milletlerde yapılan oylama ve ada konusunda çıkan sonuç Ankara’nın Müslüman ve bloksuz devletlerle yakınlığ ının ne durumda olduğ unu ortaya çıkarmış tır.⁴⁰¹

Böylece ABD ile yaşanan gerilimli olaylar, kamuoyunun etkisi, Kıbrıs konusunda destek arama çabaları, Soğ uk Savaş ta yaşanan yumuş ama ve uluslararası arenadaki diğ er geliş meler Türkiye’nin bu dönemde çok boyutlu dış politika izlemeye başlamasında etkili olmuş, Ankara, SSCB ve bağlantısız devletlerle yakınlık kurma giriş imlerine başlamış tır. Moskova ve Ankara ilişkilerindeki geliş meler Balkanlara da

³⁹⁶ Şahin, Sarı, **a.g.m.** s. 22.

³⁹⁷ Çalik Orhun, **a.g.m.** s. 71.

³⁹⁸ Sander, *Balkan Geliş meleri ve Türkiye 1945-1965*, **a.g.e.** s. 205-206.

³⁹⁹ İlhan Uzgel, “Balkanlarla İlişkiler”, İçinde: *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaş ından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt II*, Editör: Baskın Oran (İstanbul: İletişim Yayınları), 16. Baskı 2018, s. 173.

⁴⁰⁰ Şahin, Sarı, **a.g.m.** s. 28.

⁴⁰¹ **a.g.m.** s. 26.

pozitif yansımış, fakat bölge devletleri başta Ankara yönetiminin ada meselesinde destek arayışına girdiğini düşündükleri için samimi olmadığını düşünmüşlerdir.⁴⁰² Ankara 1965 sonrasında Belgrad, Bükreş ve Sofya gibi bölge aktörleriyle münasebetlerini arttırma maksadıyla çeşitli uzlaşmalarda ve seyahatlerde bulunmuştur.⁴⁰³ 1974 yılında adaya yapılan müdahalenin ardından da bölge devletleri ile çok boyutlu alanlarda bağlantı kurulmuş, “*iyi komşuluk deklarasyonları*” yayınlanmış ve iktisadi yaklaşım arttırılmıştır.⁴⁰⁴

3.2. Türkiye-Yugoslavya İlişkileri

Yugoslavya bu dönemde iç işlerinde zaman zaman kendini gösteren milliyetçilik hareketleri ile mücadele etmek zorunda kalmıştır. 1950’li yılların ortalarında Kosovalı Arnavutların özerk olmak için çabaları olsa da bu girişim engellenmiştir.⁴⁰⁵ 1963 anayasası ile Kosova “*özerk il*” statüsünden “*özerk bölge*” statüsüne geçmiştir.⁴⁰⁶ Kosovalı Arnavutlar 1960’lı yılların sonlarında ise cumhuriyet statüsü kazanmak için birtakım gösterilerde bulunmuştur. 1974 anayasası ile ise özerk bölgelere çeşitli alanlarda cumhuriyetlere tanınmış olan haklar verilmiştir.⁴⁰⁷ Devletin zengin olan cumhuriyetleri Hırvatistan ile Slovenya ise bu zenginliğini federal bütçeye aktarmaktan rahatsızlık duymuştur.⁴⁰⁸ Hırvatlar ülkenin çeşitli kademelerinde Sırpaların çoğunlukta bulunmasından da huzursuz olmuştur.⁴⁰⁹ Buna ilave olarak Hırvatlar 1960’ların sonlarına doğru Yugoslavya’da resmi dil olan “*Sırbo-Hırvatça’dan*” rahatsızlık duymuş, Hırvat dilinin zedelendiğini öne sürmüşler ve kültürel milliyetçilik yapmışlardır.⁴¹⁰ Hırvatların kültürel alanda ortaya çıkan milliyetçiliği çeşitli alanlara da sirayet etmiş, Hırvat tarihine ilgi artmıştır. Tito ise milliyetçi davranışlarda bulunan kişileri sert dille eleştirmiştir. Sırpaları rahatsız eden olgu ise âdemi merkeziyetçilik ve özerk bölgelerin yetkilerinin arttırılması olmuştur.⁴¹¹ Her ne kadar milliyetçi hareketler yükselse de Tito, yaşadığı dönem boyunca karizmatik otoritesini kullanarak bu fikirlerin önüne geçmeyi başarmıştır.

⁴⁰² Çalik Orhun, **a.g.m.** s. 71.

⁴⁰³ Sander, *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye 1945-1965*, **a.g.e.** s. 234-235.

⁴⁰⁴ Çalik Orhun, **a.g.m.** s. 72-73.

⁴⁰⁵ Bora, **a.g.e.** s. 83.

⁴⁰⁶ Karayuluk, **a.g.e.** s. 66.

⁴⁰⁷ **a.g.e.** s. 71.

⁴⁰⁸ Bora, **a.g.e.**, s. 85.

⁴⁰⁹ Özçelik, **a.g.e.** s. 176.

⁴¹⁰ Bora, **a.g.e.** s. 86.

⁴¹¹ **a.g.e.** s. 168.

Yugoslavya bu dönemde dış politikasında benimsediği bağlantısızlığı sürdürmüş, üçüncü dünya devletleri ile karşılıklı ziyaretler yapılmıştır. Tito bu dönemde dünya barışı için çabalamıştır. Nitekim yaptığı bir konuşmada büyük devletlerin dünyanın kaderiyle oynamaya haklarının olmadığını vurgulamış ve bağlantısızları savaş tacirlerine karşı birleşmeye çağırmıştır.⁴¹² İki kutupluluğu kabul etmemiş, bölgede ve diğer alanlarda Soğuk Savaşı gevşetme amacıyla bulunmuştur.⁴¹³ Bu maksatla nükleer silahların kısıtlanması için çabalar vermiştir. Örnek olarak 1961 yılında nükleer denemelere ara verilmesi konusunda BM’de bir karar tasarısını desteklemiş, Türkiye’nin çekimser kaldığı tasarı kabul edilmiştir.⁴¹⁴ 1968 yılında Türkiye’nin de dâhil olduğu Nükleer Olmayan Devletler Konferansı’na katılması⁴¹⁵ 1971 yılında Bağlantısız bazı devletlerle beraber BM Genel Kurulunda nükleer silah denemelerinin durdurulması adına çabalarda bulunması⁴¹⁶ örneklerden bazıları olmuştur. Yugoslavya üçüncü dünya ülkelerinde büyük devletlerin etkili olmasına razı olmamış, bu ülkelerde yabancı askeri üslerin kurulmaması için tam destek vermiştir.⁴¹⁷ Ayrıca esaret altında kalan milletlere kendi kaderini tayin etme hakkı tanınması için gayret etmiştir.

Tito, Soğuk Savaşta yaşanan gerilimli olayları Bağlantısızların diğer liderleriyle yakından takip etmiş ve barışın korunması için çaba göstermiştir. Bu durum gazete başlıklarına da yansımıştır. Örneğin 1960 yılında İngiltere, Fransa, SSCB ve ABD arasında düzenlenen fakat U2 krizi sebebiyle kesintiye uğrayan Paris Zirve Konferansı sonrasında Nasr’ın Yugoslavya’ya yapmayı planladığı ziyaretin önem derecesinin arttığı ve görüşülecek olan konulardan birinin de zirve konferansı olacağı vurgulanmıştır.⁴¹⁸ Tito zirvenin ardından tarafsız devletlerin gelişen olaylar karşısında sessiz kalamayacağını ve daha fazla aktif olmaları gerektiğini vurgulamış,

⁴¹² “Tito Büyükler Beşeriyetin Kaderi ile Oynuyorlar Dedi”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 30 Mayıs 1960, s. 3.

⁴¹³ Sander, *Siyasi Tarih (1918-1994)*, a.g.e. s. 431.

⁴¹⁴ “Nükleer Denemelere Ara Verilmesine Dair Karar Tasarısı Kabul Edildi”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 4 Kasım 1961, s.3.

⁴¹⁵ Dışişleri Bakanlığı Cumhuriyetin 50. Yılı, “Silahsızlanma (1968-1971 Yılları İçindeki Gelişmeler)”, s. 26.

⁴¹⁶ a.g.b. s. 37.

⁴¹⁷ “Yugoslavya Afrika’da Yabancı Askeri Üslerin Kurulmasına Taraftar Değil”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 27 Kasım 1960, s. 3.

⁴¹⁸ “Nasrın Yugoslavya’yı Ziyareti Önem Kazandı”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 14 Haziran 1960, s. 3.

bir köşede bekleyerek büyük devletlerin şekil verdiği düzeni seyretmemek gerektiğini de eklemiştir.⁴¹⁹

Bloksuz devletlerin teşkilatlanmasında Yugoslavya'nın önderi Tito'nun çok büyük bir etkisi olmuştur. Nitekim Tito'nun Nisan 1961'de Nasr ile gerçekleştirdiği görüşme neticesinde bir konferans kurulması kararı alınmıştır.⁴²⁰ Ardından Bloksuzların ilk örgütlü toplantısı da Yugoslavya'nın başkentinde aynı sene içinde yapılmıştır.⁴²¹ Ayrıca Bağlantısızların liderlerinden olan Endonezya tarafsızlığın tanımını yaparken hiçbir bloğa dâhil olmamayı, devletlerin bunu davranışları ile göstermesini, askeri paklara üye olmamayı ve topraklarında yabancı askeri üsleri barındırmamayı vurgulamıştır.⁴²² 1 Eylül 1961'de yapılan konferansa tarafsızlığın olamayacağını düşünen SSCB olumsuz bakmış, Batı dünyası ise kuşku ile yaklaşmıştır.⁴²³ Türk basını da aynı açıdan bakmıştır. Örnek olarak Cumhuriyet gazetesinde köşe yazarı olan Kayhan Sağlamer konferansta Yugoslavya'nın Komünizmi yayma hedefinin olduğunu ve Asya ile Afrika devletleri üzerinde iktisadi emellerinin olacağı çıkarımında bulunmuştur.⁴²⁴

Üst seviyedeki konferansların devamı “1964 Kahire, 1970 Lusaka, 1973 Cezayir, 1976 Kolombo ve 1979 Havana'da” sürmüştür.⁴²⁵ Bu toplantıların bazılarında Makarios liderliğindeki Kıbrıs'ın bağlantısız devletlere dâhil olmasının da etkisiyle ada konusunda kararlar alınmış ve bu kararlar genelde Rumları savunur nitelikte olmuştur.⁴²⁶

Dış politikasında bağlantısızlığı sürdüren Yugoslavya blok liderleri ile ilişkilerini de bir seyrinde olumlu yönde ilerletmeye gayret etmiştir. ABD Soğuk Savaş döneminde Yugoslavya'ya ekonomik açıdan destek olmuş, çeşitli yardımlarda bulunmuştur.⁴²⁷ Ayrıca karşılıklı üst düzey ziyaretler yapılmış ve ekonomik ilişkiler geliştirilmiştir. Benzer şekilde SSCB ile karşılıklı ziyaretlerde bulunurken ekonomik

⁴¹⁹ “Tito Tarafsız Devletleri Sulhu Kurtarmağa Çağırıldı”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 15 Haziran 1960, s. 3.

⁴²⁰ “Nötralist Devletlerin Temsilcileri Toplandılar”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 7 Haziran 1961, s. 3

⁴²¹ Armaoğlu, **a.g.e.** s. 477.

⁴²² “Tarafsız Memleket Tarifi Üzerinde Anlaşma Oldu”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 12 Haziran 1961, s. 3

⁴²³ “Belgrad Nötralistler Konferansı Açılırken”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 2 Eylül 1961, s. 2.

⁴²⁴ “Tarafsızlar Konferansından Yugoslavya Kazançlı Çıkacak”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 4 Eylül 1961, s. 5.

⁴²⁵ Şahin, Sarı, **a.g.m.** s. 38-39.

⁴²⁶ **a.g.m.** s. 38-39; “Bloksuzlar”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 12 Eylül 1970, s. 3.

⁴²⁷ “Amerika'nın Geri Memleketlere Yardıma Devam Etmesi İsteniyor”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 27 Aralık 1961, s. 3; “Amerika'nın Belgrad Elçisi Yugoslavya'ya Karşı Anlayış Gösterilmesini İstiyor”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 14 Ocak 1962, s. 3.

alanlarda iş birlikleri sağlanmıştır.⁴²⁸ İki blok lideri ile de ilişkilerin geliştirilmesinin nasıl mümkün olacağı sorusuna ise Yugoslavya, karşılıklı yapıcı amaç ve eylemlere iki tarafın da anlayışıyla ulaşılacağını açıklamıştır.⁴²⁹

1960'lı yıllarla beraber Belgrad yönetimi Arnavutluk haricinde Balkanlarda iyi ilişkiler geliştirmiştir. Yunanistan ile iyi ilişkilerini sürdürmüş, taraf yetkilileri karşılıklı üst düzey ziyaretlerde bulunmuştur. İki devlet arasında ticaret hacmi her geçen gün artış göstermiş, Yugoslavya Yunanistan'ın dört yıllık kalkınma planlarına yardımda bulunacağını bildirmiştir.⁴³⁰ Tarafların anlaşmazlık içinde olduğu nadir sorunlardan biri Yunanistan'ın ülkesi içindeki Makedonyalı azınlıkları tanımamasından kaynaklanmıştır.⁴³¹

SSCB'nin Yugoslavya ile ilişkilerini geliştirmesine takiben Bulgaristan ile de ilişkiler iyi bir düzleme girmiş ve karşılıklı ziyaretler yapılmıştır. Sofya ile kültürel, ticari, iktisadi yakınlaşmanın yanında karşılıklı seyahatler yapılmıştır.⁴³² Aynı gelişmeler Bükreş yönetimi ile de sağlanmıştır.⁴³³ Kapalı kutu Arnavutluk ile ise bu dönemde ilişkiler toparlanma emaresi göstermemiştir. Bu dönemde Enver Hocanın devrilmesi için faaliyette bulunan kişilerin Yugoslavya ile iş birliğinde bulunduğu düşünülmüştür.⁴³⁴ Tito ise buna cevap olarak ithamları yersiz bulmuş ve 14 senedir komşularla iyi geçinme hedeflerinin olduğunu açıklayarak Tiran'a çatmıştır.⁴³⁵ 1970'li yıllarla beraber iki devlet ilişkilerinde yumuşama havası içine girilmiştir. Tiran yönetimi ile 1971'de siyasi yakınlaşma kurulabilmiş ve bu ticari sahaya da yansımıştır.⁴³⁶

3.2.1. Diplomatik İlişkiler

Türkiye ile Yugoslavya arasında 1950'li yılların başında güçlenen ve yine aynı yılların ortalarında zayıflamaya başlayan siyasi ilişkiler 1960-1980'li yıllarda 1960'lı

⁴²⁸ "Sovyetlerle Yugoslavya Arasında İktisadi İşbirliği Münasebetleri Geliştiriliyor", *Cumhuriyet Gazetesi*, 22 Nisan 1962, s. 3.

⁴²⁹ "Yugoslavya Amerika ve Sovyetlerle İyi Münasebetler Kuracak", *Cumhuriyet Gazetesi*, 18 Ekim 1962, s. 3.

⁴³⁰ "Yugoslavya Yunanistan'a Yardımda Bulunacak", *Cumhuriyet Gazetesi*, 23 Mart 1960, s. 5.

⁴³¹ "Makedonyalı Azınlıklar Yunanistan ile Yugoslavya'nın Arasını Açıyor", *Cumhuriyet Gazetesi*, 17 Aralık 1961, s. 3.

⁴³² Sander, *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye 1945-1965*, a.g.e. s. 214-215.

⁴³³ Çalik Orhun, a.g.m. s. 71.

⁴³⁴ "Arnavutluk'ta 4 Rejim Aleyhtarı Dün İdam Edildi", *Cumhuriyet Gazetesi*, 2 Haziran 1961, s.1.

⁴³⁵ "Mr. Tito Kızıl Çin'i Takbih Etti", *Cumhuriyet Gazetesi*, 9 Haziran 1961, s. 3.

⁴³⁶ Toktamış Ateş, "Geçmişte ve Günümüzde Balkanlar", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt: 44, Sayı: 1-4, 1986, s. 90.

yılların ortalarından başlayarak Kıbrıs konusu haricinde olumlu yönde gelişmiştir. Ankara yönetiminin 1960'lı yıllarda Balkanlara dönüşü ve bölge devletleriyle yakınlık kurma çabalarına Belgrad'da eklenmiştir. Genel olarak ikili ilişkiler siyasi ilişkilere ek olarak ticari, ekonomik ve diğer alanlarda sürdürülmüştür.⁴³⁷ 1962 yılında Dışişleri Bakanı Selim Sarper dış politika hakkında yaptığı bir konuşmada Yugoslavya ile ilişkilerin daima iyi bir seyir izlediğini söylemiş, son dönemlerde Belgrad'ın ilişkileri geliştirmek için elçiler vasıtasıyla tekliflerde bulunduğunu açıklamıştır.⁴³⁸

Türkiye'nin bu dönemde dış politikasının ana konusu olan Kıbrıs meselesi Yugoslavya ile olan ilişkilerde önemli bir yer tutmuştur. Türkiye ile Yunanistan arasındaki Kıbrıs problemi ortaya çıkmaya ve alevlenmeye başladığı sırada henüz 1950'lerde Belgrad iki taraf arasında başarısız bir aracılık faaliyetinde bulunmuş, paktın korunması için bunu çabalamış fakat Paktın Daimi Konseyi bir araya gelememiştir.⁴³⁹ Belgrad dış politikasında yaşanan değişimin de etkisiyle paktın önemi sorgulanmaya başlanırken 1956 yılında Yunanistan, Yugoslavya'dan Kıbrıs konusunda beklediği desteği almıştır. Hatırlanacağı üzere Türkiye başarısız paktın ardından bölgeden soyutlanmıştır. Ardından Balkanlarda Belgrad, Bükreş ve Sofya ada konusunda Atina'nın yanında yer almıştır.⁴⁴⁰ Ayrıca Bağlantısızların 1961 yılındaki ilk teşkilatlı konferansına Tito'nun daveti üzerine Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Makarios'un da katılacağı bildirilmiş, bu durum nedeniyle Cumhurbaşkanı Yardımcısı Fazıl Küçük ile anlaşmazlık yaşayacağı da öngörülmüştür.⁴⁴¹

Bir Kıbrıs gazetesi Türkiye'nin 1964 yılında adaya harekât yapma düşüncesi yerleştiğinde Leningrad'da görüşmekte olan Tito ve Kruşçev'in Rumlara her türlü desteğin sağlanacağı konusunda uzlaştığını bildirmiştir.⁴⁴² Temmuz ayında ise bir başka gazete SSCB ile Yugoslavya'nın Yunanistan ile Türkiye arasında arabulucu olmak istediğini yazmıştır.⁴⁴³ 1965 yılının ocak ayında Bulgar ve Yugoslav Dışişleri Bakanları ada konusunda beraber bir tebliğ sunmuşlar, tebliğde sorunun Balkanlar için de olumsuz yansımalarının olduğu dillendirilirken iki devlet yetkilisi de adadaki

⁴³⁷ Baklacioğlu, **a.g.e.** s. 514.

⁴³⁸ "Balkan Paktının Durumu", *Cumhuriyet Gazetesi*, 5 Ocak 1962, s. 5.

⁴³⁹ Melek Fırat, "Yunanistan'la İlişkiler", İçinde: *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt I*, **a.g.e.** s. 591; Kahramanyol, Emgili, **a.g.m.** s. 342.

⁴⁴⁰ Sander, *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye 1945-1965*, **a.g.e.** s. 228.

⁴⁴¹ "Makarios Tarafsızlar Konferansına Katılacak", *Cumhuriyet Gazetesi*, 22 Ağustos 1961, s. 3.

⁴⁴² "Birleşmiş Milletler Karşı Koymayacak", *Cumhuriyet Gazetesi*, 12 Haziran 1964, s. 7.

⁴⁴³ "Başbakanın Cumhuriyete Özel Demeci", *Cumhuriyet Gazetesi*, 7 Temmuz 1964, s. 7.

sorunun dışardan müdahale olmadan içerden halledilmesi çağrısında bulunmuştur.⁴⁴⁴ Bu bildiriden anlaşılacağı üzere iki devlet de Yunanistan safında yer almıştır. Şubat ayında ise Yunanistan Başbakanı Papandreu ve Dışişleri Bakanı Kostopoulos Yugoslavya'ya ziyarette bulunmuştur. Taraflar Kıbrıs konusunun da yer aldığı bir de tebliğ yayınlamış, Kıbrıs devletinin özgür ve BM üyesi olduğu vurgulanırken Self-Determinasyon hakkının bulunduğu ve dışardan müdahalede bulunulmamasının gerektiği üzerinde durulmuştur.⁴⁴⁵ Cumhuriyet gazetesi de Yugoslavya'nın Yunan tezini desteklediğini açıklamış, yazar Kayhan Sağlamer Yunanistan'ın tanımayı kabul etmediği Makedon azınlıklar sorununun varlığını ilk defa kabul ettiğini ve Belgrad'ın bu meseleyi koz olarak kullandığına yer vermiştir.⁴⁴⁶

Bu bildirinin ardından gazeteciler Türk Dışişleri Bakanlığı Sözcüsüne yayınlanan bildiri hakkında ne düşünüldüğünü sormuş, sözcü ise cevabında Belgrad'ın iki devletin görüşlerinden birini seçme niyetinde olmadığını, Self-Determinasyon ilkesini Yunanistan'ın anladığı şekilde ortaya koymadığını, Kıbrıs'ın toprak bütünlüğü açısından bu ilkeyi benimsendiğini açıklamış ve Belgrad'ın Enosis'i değil adanın bağımsızlığını arzuladığını söylemiştir.⁴⁴⁷ Temmuz ayında gittiği Brüksel'den dönmekte olan Türkiye Dışişleri Bakanı Hasan Işık Yugoslavya'da mevkidaşı tarafından ağır lanmak istenmiş, ikili arasında yapılan görüşmede Marko Nikeziç Kıbrıs yönetimine hürmet edilmesini, bunun bölgede de önemli olduğunu, adada iki milletin de birbirlerinin haklarına uymasının gerektiğini söylemiştir.⁴⁴⁸

Yugoslavya'nın da içinde bulunduğu 24 devlet 1965 yılında BM Genel Kurulunda Kıbrıs konusunda bir tasarı vermiş, bu tasarı "*Kıbrıs Cumhuriyetinin egemenlik, birlik, bağımsızlık ve toprak bütünlüğüne saygı gösterilmesi ve Kıbrıs Cumhuriyetine karşı herhangi bir dış müdahaleden kaçınılmasını*" içermiştir.⁴⁴⁹ Bu tasarı Yunan tezini destekleyen bir görünüme sahip olmuştur. Buna bir tepki olarak Türkiye Dışişleri Bakanlığı mensupları Yugoslavya'nın milli bayramı etkinliğine katılmamış, Türk hükümetinin kırınglığı ve tasarının Enosis'e açık kapı bıraktığı

⁴⁴⁴ Dışişleri Belleteni, Ocak 1965, Sayı:4, s. 38.

⁴⁴⁵ Dışişleri Belleteni, Şubat 1965, Sayı:5, s. 37.

⁴⁴⁶ "Yugoslavya Kıbrıs'ın Geleceği İçin Yunan Tezini Destekliyor", *Cumhuriyet Gazetesi*, 6 Şubat 1965, s. 3.

⁴⁴⁷ Dışişleri Belleteni, Mart 1965, Sayı:6, s. 52-53.

⁴⁴⁸ "Işık, Kıbrıs Meselesinin Anlayışlı Bir Yola Girdiğini Söyledi", *Cumhuriyet Gazetesi*, 3 Ağustos 1965, s. 1-7; Dışişleri Belleteni, Ağustos 1965, Sayı:11, s. 52.

⁴⁴⁹ "Genel Kurul'a Kıbrıs'la İlgili İki Tasarı Sunuldu", *Cumhuriyet Gazetesi*, 20 Kasım 1965, s. 1.

Yugoslavya hükümetine bildirilmiştir.⁴⁵⁰ BM Genel Kurulu bu karar tasarısını 5'e karşı 47 devlet ile onaylamış, Yugoslavya'da onaylayanlar içinde yer almıştır.⁴⁵¹

Belgrad ve Atina arasında Makedonya konusunda anlaşmazlık olsa da Atina'nın ada konusuna baskın bakması iki devlet arasında siyasi yakınlığın önüne geçmemiştir.⁴⁵² 1965 oylaması bunu destekler nitelikte olmuştur. Tahmin edileceği üzere Türkiye Genel Kurul kararına olumsuz reaksiyon göstermiştir. Başbakan Süleyman Demirel çıkan sonucun adadaki Türklerin haklarını ortadan kaldıramayacağını söylemiştir.⁴⁵³ 1967 yılında Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil'in Yugoslavya'ya yapmış olduğu ziyarette ise Çağlayangil, Kıbrıs meselesinin doğrudan Belgrad yönetimini ilgilendirmediğini, meseleye kendi politikası ile baktığını, fakat Türkiye'nin iyi ilişkiler geliştirmek istediği devletlerin Kıbrıs meselesine verdiği önemi anlamasının gerektiği ve dolayısıyla ilişkilere engel olmasını istemediğini iletmiştir.⁴⁵⁴

Aynı sene içinde Atina'da cuntacıların başa geçmesi sonrasında adada Türklere saldırılar yapılmıştır. Bu saldırıların ardından Yugoslavya Dışişleri'nin haftalık olarak düzenlediği basın toplantısında Dışişleri Sözcüsü gelişen olayların endişeyle izlendiğini ve yaşanan sorunun iki taraf için de dostane çözüleceğine inandıklarını dile getirmiştir.⁴⁵⁵

1968 yılındaki Türkiye ziyaretinde Yugoslavya Dışişleri Bakanı Marko Nikezić soruları yanıtlamış, Kıbrıs konusunda Yugoslavya'nın Enosis'e karşı olduğunu, adanın bağımsızlığından yana tavır aldığını, parçalanması ya da ilhak edilmesine de aynı ölçüde sıcak bakmadığını söylemiştir.⁴⁵⁶ Ayrıca Türk toplumunun hak ve menfaatlerinin korunması gerektiğini ve Rum nüfusun çoğunluğunun dikkate alınması gerektiğini de iletmiştir. Aynı sene içerisinde Yugoslavya Kıbrıs ile bir de Vize Anlaşması'na imza atmıştır.⁴⁵⁷ 1969 yılında Cumhuriyet gazetesinin bir bölümünde iki

⁴⁵⁰ “Dışişleri Teşkilatı Yugoslav Milli Bayramına Katılmadı”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 30 Kasım 1965, s. 7.

⁴⁵¹ Türkiye lehine oy kullanan devletler Arnavutluk, İran, ABD ve Pakistan olmuştur, Kurat, **a.g.m.** s. 295. Diğer oyları görmek için bkz. “Makarios'un Tezi Kabul Edildi”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 18 Aralık 1965, s. 1.

⁴⁵² Sander, *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye 1945-1965*, **a.g.e.** s. 218.

⁴⁵³ Dışişleri Belleteni, Ocak 1966, Sayı:16, s. 47.

⁴⁵⁴ Dışişleri Belleteni, Mart 1967, Sayı:30, s. 48.

⁴⁵⁵ Dışişleri Belleteni, Kasım 1967, Sayı:38, s. 37.

⁴⁵⁶ “Yugoslavya ENOSİS'e Karşı”, *Bozkurt Gazetesi* 1 Nisan 1968, s. 1.

⁴⁵⁷ “Anlaşma”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 4 Ekim 1968, s. 3.

devletin ilişkileri ele alınmış, Kıbrıs konusunda Yugoslavya'nın adada iki toplumun varlığını kabul ettiğini fakat taraflar arasında tercih yapması gerektiğinde Rumları tutacağına yer vermiştir.⁴⁵⁸

Türkiye 1974 yılının temmuz ayında Kıbrıs Barış Harekâtını gerçekleştirmiştir. Bu sırada Yugoslavya siyasi çevrelerinde endişe hâkim olmuş, Yugoslav sınırına yakın bölgelerde Türk-Yunan savaşının çıkma ihtimalinden kaygılanılmıştır.⁴⁵⁹ Cumhuriyet gazetesine göre Yugoslavya müdahalenin Yunan saldırısı sonrasında yapıldığını ve Belgrad'ın Türk tarafını desteklediğini bildirmiş, ayrıca bu müdahalenin amacının eski düzene dönülmesinden başka bir şey olmaması gerektiğini de eklemiştir.⁴⁶⁰ Bu görüş Yugoslavya Dışişleri Bakanlığı yüksek memuru Lazar Mojoev aracılığı ile Türkiye Büyükelçisine iletilmiştir. Bu görüşten anlaşılacağı üzere Yugoslavya Kıbrıs'ın bölünmesinden yana tavır almamış ve sadece eski istikrarın sağlanmasını savunmuştur.

BM Güvenlik Konseyi ve Uluslararası toplum müdahaleyi durdurma çağrısı yapmış ve bu gerçekleşmiştir. Yugoslavya da bu karara tam destek verirken Türkiye ve Yunanistan arasındaki görüşmelere Kıbrıs'ın yasal temsilcilerinin de katılması gerektiği, bunun da ancak darbe öncesindeki hükümetin olabileceğini de eklemiş ve meşru yönetimin yeniden iktidara gelmesinin gerektiği üzerinde durulmuştur.⁴⁶¹

Taraflar arasındaki görüşmelerde Ankara ve Atina iki Cenevre Konferansı'nda uzlaşamamış ve Türkiye ikinci müdahaleyi gerçekleştirmiştir. Yugoslavya Dışişleri Bakanı Miloş Miniç ise Tito'nun mesajını Yunanistan ve Türkiye'ye ileterek yeniden görüşmeye davet etmelerini istemiştir. Tito, barışın sağlanması için adanın bağımsızlığını ve silahsızlanmasını gerekli görmüş, ayrıca Yugoslavya Ankara Büyükelçisi Türkiye'nin adada istemiş olduğu federasyon sistemi hakkında bilgi almıştır.⁴⁶² Miloş, Başbakan Ecevit ile görüşmesinin ardından gazetecilere Türk ve Rum halklarının haklarına uygun bir çözüm bulunmasını istediğini iletmış, bağımsız, egemen, toprak bütünlüğü olan ve tarafsız bir Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Yugoslavya tarafından arzulandığını belirtmiştir.⁴⁶³

⁴⁵⁸ “Baş Olmaya Layık Lider”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 8 Nisan 1970, s. 4.

⁴⁵⁹ “Yugoslavya”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 21 Temmuz 1974, s. 5.

⁴⁶⁰ “Yugoslav Görüşü”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 22 Temmuz 1974, s. 7.

⁴⁶¹ “Yugoslav Görüşü”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 24 Temmuz 1974, s. 7.

⁴⁶² “Tito Korutürk'e Gönderdiği Mesajda Türkiye'nin Denge Politikasının Devam Etmesini İstedi”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 20 Ağustos 1974, s. 1-7.

⁴⁶³ “Ecevit ile Görüşen Miniç Kıbrıs'ta Tarafların Haklarına Uygun Bir Çözüm Yolu Bulunacağı Umudunda”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 21 Ağustos 1974, s. 7.

Miloş Miniç daha sonra Kıbrıs'a da ziyarette bulunmuş, Lefkoşa'daki Yugoslavya Büyükelçiliği'nde edinilen bilgiye göre Yugoslavya, Türkiye'nin eşitlikçi federasyon fikrine yakın ve Türk tezine karşı anlayışlı olmuştur.⁴⁶⁴ Bu görüş Yugoslavya'ya ziyarette bulunan Batı Almanya Parlamentosu Dışişleri komitesi Başkanı Schrei tarafından da ileri sürülmüştür.⁴⁶⁵

Yugoslavya Dışişleri Bakanı Miniç, Bağlantısız ülkelere Tito'dan mesaj götürmüş, ayrıca hazırlamış olduğu bir raporda tarafların Kıbrıs'ın hükümranlılığı, toprak bütünlüğü, bağımsızlık ve tarafsızlığına saygı duyulması ile yabancı askerlerin adadan çekilmesi gerekli görülmüş, eşitlik esasına dayanan bir çözüm yer almıştır.⁴⁶⁶ Tito da rapordaki görüşleri tekrarlamış ayrıca adada Türk azınlığa bir özerklik verilerek ya da toprak temelli olmayan federal yönetim ile çözüm gerektiğini açıklamıştır.⁴⁶⁷

Eylül ayında Atina, Belgrad'ın kendisine yönelik anlaşmazlık içine girmeyeceğinin güvenini vermesi sonrasında Belgrad yönetiminin hududunda görev almakta olan bir kısım askeri birliğini Kıbrıs'a göndermiştir.⁴⁶⁸

Yine eylül ayında taraflar arasında uzlaşma sağlanabilmesi için Birleşmiş Milletlerdeki topluluğu yoluyla tarafsızlardan beş devlet "*Cezayir, Hindistan, Mali, Guyana ve Yugoslavya*" tarafından bir komisyon kurulmuştur.⁴⁶⁹ Oluşturulan karar tasarısında belirtilen maddelerde genel olarak Kıbrıs Devletinin hürlüğüne, topraklarının ayrılmazlığına, emniyetine ve bloksuz yapısına hürmet gösterilmesi çağrısı yapılmıştır.⁴⁷⁰ Yabancı devlet güçlerinin çekilmesi de bu çağrıda yer almış ve sonradan tasarının bazı maddeleri değiştirilmiştir.⁴⁷¹ Son halini alan öneride Türkiye için olumlu gerçekleşen şey "*Kıbrıslı Türk ve Kıbrıslı Rumlar*" olarak iki toplumlu bir

⁴⁶⁴ "Denktaş Türkiye'nin bağımsızlığı, Egemenliği ve Tarafsızlığı Koruduğunu Açıkladı", *Bozkurt Gazetesi*, 29 Ağustos 1974, s. 1.

⁴⁶⁵ "Yugoslavya Federasyonu Destekliyor", *Bozkurt Gazetesi*, 13 Eylül 1974, s. 3.

⁴⁶⁶ "Tito Kıbrıs'a İlişkin Endişelerini Belirtti", *Bozkurt Gazetesi*, 14 Eylül 1974, s. 4.

⁴⁶⁷ "Tito: Kıbrıs Bunalımı Dünya Çapında Anlaşmazlığa Dönüştürülebilir", *Cumhuriyet Gazetesi*, 14 Eylül 1974, s. 1-7.

⁴⁶⁸ Erdem Karaca, "Türk Basınında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kuruluş Süreci ve Türkiye'nin Kıbrıs Politikası (1975-1983)", (Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Tarih (Türkiye Cumhuriyeti Tarihi) Anabilim Dalı, 2010), s. 98-99.

⁴⁶⁹ a.g.e. s. 98-99.

⁴⁷⁰ a.g.e. s. 98-99.

⁴⁷¹ a.g.e. s. 99-100.

devletten bahsedilmesi olmuştur.⁴⁷² Bu öneri 1 Kasım 1974'te toplanan Genel Kurul tarafından 117 oyla kabul edilmiştir.⁴⁷³

Türkiye ve Yunanistan'ın uzlaşmaz tutumu sonrasında 13 Şubat 1975 tarihinde Kıbrıs Türk Federe Devleti kurulmuştur. Yaşanan bu gelişme sonrasında Belgrad medyası devletin ilan edilmesini emrivaki bir eylem olarak lanse etmiştir.⁴⁷⁴ Yugoslavya Dışişleri Bakanlığı yayınladığı bildiri ile bu devletin kurulmasını onaylamamış, tek yanlı karar vermeyerek ve iki toplumun temsilcileri ile eşitlik esasına dayanıp çözümlenmesi gereken bir mesele olarak görmüştür.⁴⁷⁵

Tarafsız devletlerin 1975 yılında Peru'da gerçekleştirdikleri Dışişleri Bakanları seviyesindeki toplantısına “*Türk Federe Devletinden*” yetkilinin dâhil olması kabul görülmemiş ve toplantıda Türk devletinin kurulması kınanarak yabancı güçlerin çekilmesi dile getirilmiştir.⁴⁷⁶ 20 Kasım 1975 tarihinde “*BM Genel Kurulunda*” yine adanın hürlüğü vurgusu yapılmış ve yabancı güçlerin adadan çekilmesi çağrısında bulunulmuş, sonucunda 117 ülke onaylamıştır.⁴⁷⁷ Ayrıca yabancı müdahaleden kaçınma gerektiği de vurgulanmıştır. Kurulda Türkiye'de bir karar tasarısı sunmuş, bu tasarıda yabancı güçlerin adadan çekilmesi yer almamış daha çok görüşmeleri sürdürme üzerine olmuştur.

Beş devletin sunmuş olduğu karar tasarısı Lima'da yapılan Tarafsızlar Konferansındaki karara uygun olmuş, Bloksuz beş devletin önerisinden pek bir farkı olmamış ve Yugoslavya'da aynı politikasını sürdürmüştür.

Yugoslavya Dışişleri Bakanı Miloş Miniç'in 1976 yılında Türkiye'ye yapmış olduğu ziyarette Kıbrıs konusunda sorunun Kıbrıs'ın egemenliği ve toprak bütünlüğü çerçevesinde Rum ve Türk toplulukları arasındaki görüşmelerle çözülebileceğini söylemiştir. Buna ilaveten Bülent Ecevit aynı yıl Yugoslavya'ya yaptığı ziyarette Tito ile Kıbrıs hakkında bir görüşme gerçekleştirmiştir. Ecevit görüşme sonrasında Tito'nun Kıbrıs'ta federal bir devlet olarak iki toplumu da tatmin edici toprak

⁴⁷² a.g.e. s. 102.

⁴⁷³ Mehmet Atay, “Birleşmiş Milletler Genel Kurul Kararlarında Kıbrıs Sorunu”, *Avrasya Dosyası*, Cilt: 8, Sayı: 1, 2002, s. 306.

⁴⁷⁴ İlker Çelebi, “1974 Kıbrıs Barış Harekâtından Annan Planına Türkiye Cumhuriyeti'nin Kıbrıs Politikası ve Türkiye AB İlişkilerinde Kıbrıs'ın Etkisi (1974-2004)”, (Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, 2020), s. 90.

⁴⁷⁵ “Yugoslavya”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 16 Şubat 1975, s. 7.

⁴⁷⁶ Karaca, a.g.e. s. 168.

⁴⁷⁷ Faruk Sönmezoğlu, “Kıbrıs Sorunu ve Birleşmiş Milletler: 1954-1975”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt: 38, Sayı: 3-4, 1984, s. 248.

bütünlüğü olan, egemen ve bağlantısız bir çözüme yakın durduğunu belirtmiş, Makarios'un uluslararası toplantılarda adanın tek temsilcisi olarak kabul görmesinin çözüme engel oluşturduğunu belirtmiştir.⁴⁷⁸ Sözlerine Türkiye'nin de Kıbrıs'ın bağımsız, bağlantısız bir federe yönetim olması gerektiği fikrini eklemiştir.

Türkiye ile Yugoslavya ilişkilerini ve Kıbrıs konusundaki görüş ayrılığını net biçimde Cumhuriyet gazetesi köşe yazarı Ümit Gürtuna vermiştir. Yazısında iki devlet arasındaki anlaşmazlığın yalnızca Kıbrıs'tan kaynaklandığını, bu konuda Türkiye'ye yakın durmamakla birlikte Yunanistan'ı da açıkça desteklemediğini söylemiştir.⁴⁷⁹ Türkiye'nin ada konusunda ileri sürdüğü taksim planının⁴⁸⁰ Yugoslavya'nın kendi içyapısı olarak farklı din ve ırklardan meydana geldiği ve ayrıştırıcı olma potansiyeli nedeniyle korkuttuğunu belirtmiştir. Yazısının devamında Türkiye'nin Yugoslavya'nın Kıbrıs sorununu sürekli uluslararası platformlara götürmesinden rahatsızlık duyduğunu fakat iki devletin anlaşmazlığa efendice yaklaştığının altını çizmiştir.

Tito 1976 yılındaki Türkiye ziyareti esnasında Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün kendisi şerefine verdiği yemekte Kıbrıs için taksim planına karşı olduklarını, bununla hiçbir çözüm sağlanamayacağını söylemiş, çözümün ancak iki toplumlu eşit ve dışardan müdahaleden uzak BM de öngörüldüğü şekilde karar verilmesi gerektiğini de eklemiştir.⁴⁸¹ Ayrıca Yugoslavya'nın başından beri egemen, bağımsız ve toprak bütünlüğüne saygı duyma prensibini sürdürdüğünü belirtmiştir. Korutürk ise Türkiye'nin barışı Kıbrıs'ta görmek istediğini iletmiş, sorunu barışçıl yollarla çözmeye gayret edildiğini belirtmiştir. Ayrıca Korutürk, Kıbrıs sorununu iki bölgeci federal bir yöntemle çözmek istediklerini beyan etmiştir. Ertesi gün ada konusundaki görüşmeler devam etmiş, Başbakan Süleyman Demirel Tito'ya sorunun tarihsel gelişimini anlatmıştır. Tito ada probleminin mutlaka taraflar arasındaki müzakereler yoluyla çözülmesi gerektiğini söylemiş, Demirel ise Türkiye'nin de başka bir çözüm yolu düşünmediğini belirtmiştir.⁴⁸² Aynı habere göre Yugoslavya

⁴⁷⁸ "Ecevit: Tito, Kıbrıs'ta Federal Bir Devlet Olarak İki Toplumunu da Tatmin Edecek Bir Yönetim Öngörüyor", *Cumhuriyet Gazetesi*, 19 Mayıs 1976, s. 1-9.

⁴⁷⁹ "Kıbrıs Sorunu", *Cumhuriyet Gazetesi*, 8 Haziran 1976, s. 10.

⁴⁸⁰ Bu plan "Türklerin çoğunlukta olduğu kısımların Türkiye'ye, Rumların çoğunlukta olduğu bölgelerin Yunanistan'a verilmesidir". Emrah Balıkcıoğlu, "Kıbrıs Müzakerelerinde "Taksim" Tartışmaları (1956-1959)", *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 1, Güz 2016, s. 44.

⁴⁸¹ "Tito: Kıbrıs'ın Geleceğini İki Toplum Eşit Olarak, BM Kararları Doğrultusunda Saptamalı", *Cumhuriyet Gazetesi*, 9 Haziran 1976, s. 1-9.

⁴⁸² "Türk-Yugoslav Görüşmeleri Sona Erdi; Korutürk: İki Ülke Arasında İlişkiler En üst Düzeye Ulaştı", *Cumhuriyet Gazetesi*, 10 Haziran 1976, s. 1.

Türkiye'nin Kıbrıs konusunda taviz vermesini istemiştir. Ayrıca Yugoslavya'nın Kıbrıs konusunda taraflar arasında arabuluculuk yapmadığı da eklenmiştir.

Yayınlanacak olan ortak bildiri konusunda ise Kıbrıs meselesi fikir ayrılığına neden olmuştur. Türk tarafı sorunun BM kararı ile çözülmesi konusundaki Yugoslav görüşünü bildiride vermeyi istememiş, sorunu ikili görüşmelerle çözüme fikrini benimsemiştir.⁴⁸³ Nitekim yayınlanan ortak bildiride Kıbrıs sorunun çözümünün ikili görüşmelerle sağlanabileceği yer almıştır.⁴⁸⁴

1975 sonrasında 1979'a kadar her sene Genel Kurul gündemine gelen Kıbrıs sorununda alınan kararlarda adanın egemenliği vurgulanmış ve yabancı kuvvetlerin adadan ayrılması çağrısı yapılmıştır.⁴⁸⁵ 1979'da Küba'da dördüncüsü yapılan Tarafsızlar Zirve Konferansı'nda açıklanan bildiri yine Yunanistan'ı destekler bir izlenim doğurmuştur.⁴⁸⁶ Yugoslavya'da bu kararların tümünde destekleyici tavır takınmıştır. Havana'daki toplantıda Tito, bir ülkenin arzularını başka bir ülkeye silah zoruyla dayatmanın kabul edilemeyeceğini beyan etmiş ve yabancı güçlerin çekilmesiyle çözüm sağlanabileceğini eklemiştir. Bu zirveye sunulan ve diğerleriyle hemen hemen aynı olan karar tasarısı karşısında Türk Dışişleri Bakanlığı tepki göstermiştir.

Bağılantısız beş devletten Yugoslavya'nın da içinde olduğu ve bu devletlerin BM'ye 1976 yılından itibaren sunduğu karar tasarılarında yabancı güçlerin geri çekilmemesi halinde Güvenlik Konseyine her türlü önlemi alması çağrısı yapılmıştır.

1978 yılındaki görüşmelerde Belgrad yönetiminin de içinde olduğu "*Bloksuzlar temas grubu*" BM'de verilen kararlar sonrasında "*Güvenlik Konseyine*" bu kanaatlere uyulmaması halinde ihtiyaç duyulursa Ankara yönetimine yaptırımda bulunması çağrısı yapmıştır.⁴⁸⁷ Ankara yaptırım çağrısının da bulunduğu tasarı için taraflar arasında bir çözüm getirmeyeceğini söylemiştir. Yunanistan BM'nin kanaatlerine

⁴⁸³ "Tito İzmir'de Ziyaretini Sürdürürken Yugoslav Dışişleri Bakanı Ankara'dan Şam'a Gitti", *Cumhuriyet Gazetesi*, 11 Haziran 1976, s. 1.

⁴⁸⁴ "Mareşal Tito: Balkanlarda İş Birliği İçin Dış Müdahale Olmaması Gerekir", *Cumhuriyet Gazetesi*, 12 Haziran 1976, s. 1.

⁴⁸⁵ Sönmezoğlu, **a.g.m.** s. 250-251; Atay, s. **a.g.m.** s. 309.

⁴⁸⁶ Sönmezoğlu, **a.g.m.** s. 251.

⁴⁸⁷ Karaca, **a.g.e.** s. 265.

uymadığı gerekçesiyle Ankara yönetimine müeyyide uygulanması konusunda çabalasa da bunu boş bırakacak şekilde “*Güvenlik Konseyi’nden*” istediğini alamamıştır.⁴⁸⁸

1978 yılında Bülent Ecevit’in Yugoslavya ziyaretinde de gündeme gelen Kıbrıs konusu için Yugoslavya’nın federal yönetime olumlu baktığı belirtilmiştir. Ayrıca 1974 yılında BM’de alınan Kıbrıs kararı için Yugoslav yetkililer açık davranarak bu görüşün Yugoslavya’nın içyapısından kaynaklanan doğal bir görüş olduğu belirtilmiştir.⁴⁸⁹ Aynı sene içerisinde Yugoslavya Komünist Partisinin 11. Genel Kurulunda rapor yayınlayan Tito Kıbrıs konusunda 1974 yılındaki BM Genel Kurulunda alınan kararın uygulanması gerektiğini ifade etmiştir. 1979 yılında BM Genel Kurul çalışmalarına dâhil olmak için New York’a giden Dışişleri Bakanı Gündüz Ökçün Yugoslav mevkidaşı ile yaptığı görüşmede Yugoslavya’nın tutumunun Türk kamuoyunda yaratmış olduğu üzüntüyü iletmiştir. Ayrıca BM’de konuşma yapan Ökçün sorunun iki devlet arasındaki görüşmelerle çözülmesi gerektiğini belirtmiştir.

Türkiye bu dönemde Yugoslavya ile ilişkileri pek iyi bir seyir izlemeyen Arnavutluk ile yakınlaşmaya başlamıştır. Arnavutluk 1948 sonrasında toprağında gözü olduğunu düşündüğü için ve Kosova ile Makedonya’da yaşayan Arnavutların sorunları nedeniyle Belgrad yönetimiyle problemler yaşamıştır. Tiran ve Ankara’nın kurulacak olan ilişkileri 1955 sonrasında Tiran’ın arzuları sonucunda oluşmuş, bunun ardından ise Ankara, Tiran’da 1958 yılında “*Orta Elçilik*” kurmuş ve sonrasında “*Hasan Nurelgin’in*” Tiran’a elçi atanmıştır.⁴⁹⁰ Tiran’ın Henüz 1955 yılında ortaya çıkan Ankara ile dostane ilişki kurma denemeleri esnasında aynı zamanda Belgrad yönetimi ile siyasi münasebetleri kestiğini, Atina yönetimi ile de anlaşılması zor sorunları olduğunu dile getirerek Ankara ile hiçbir problem yaşamadığını iletmiştir.⁴⁹¹

Tiran yönetimi 1965 senesinde Birleşmiş Milletlerde gündeme gelen ada sorununda Atina ile sürmekte olan “*Kuzey Epir*” meselesinin de etkisiyle Ankara’ya destek olmuştur.⁴⁹² Belgrad yönetimi altındaki “*Kosova’da*” yaşayan “*Arnavut*” nüfus 1950’lerin ortalarından itibaren otonomi olma yönünde geniş çaplı protestolar düzenlemiş ve Polis Şefi Rankoviç istenen talepler karşısında şiddetli şekilde istibdat

⁴⁸⁸ a.g.e. s. 269.

⁴⁸⁹ “Türkiye ile Yugoslavya Arasındaki Dostluk, Balkanlardaki İş Birliğinin İlk Adımı Olabilir”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 18 Nisan 1978, s. 5.

⁴⁹⁰ Gürkan Akyol, “Balkan Politikasında Arnavutluk (1912 Sonrası)”, (Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, 2007), s. 71.

⁴⁹¹ Baklacioğlu, a.g.e. s. 516.

⁴⁹² Akyol, a.g.e. s. 72.

politikası uygulamış, bu yıllarda Ankara ile Belgrad arasında imzalanan göç uyuşmasına dayanarak bölgeyi terk edenler dahi olmuştur.⁴⁹³ Yugoslavya ile Arnavutluk arasında gerilmeye yol açan diğer gelişmeleri bunlar oluşturmuştur. Tiran'ın BM'deki oylamada Ankara tarafında yer almasında dostu ihtiyaç duyması ve Belgrad ile içinde bulunduğu sorunlar da etkili olmuş, Ankara'da basın oylamadaki desteği için Tiran yönetimine memnuniyetlerini iletmiş ve ikili ilişkiler bu saatten sonra sıkılaştırmıştır.⁴⁹⁴ Arnavutluk Dışişleri Bakanı Behar Ştula BM'de alınan kararı tasvip etmediğini, Türklerin adada ezilmesine karşı olduğunu vurgularken Atina'nın esas amacının Enosis olduğunu söylemiştir.⁴⁹⁵ BM'de aldıkları kararın Yunanistan ve Yugoslavya ile ilgili olmadığını ve Türk milleti ile samimi duygularla bağlı olduğunu da eklemiştir.

Türkiye ile Arnavutluk arasındaki münasebetlerin sıklaşması bu dönemde Yunanistan ve Yugoslavya'ya karşı tek kalmış bulunan Arnavutluk'u kuvvetli tutmuş, Ankara yönetimi siyasi ilişkilerinde Yugoslavya'ya oranla Arnavutluk'a daha imtiyazlı diplomatik ayrıcalıklar tanımıştır.⁴⁹⁶ Yani bu dönemde Kıbrıs konusunun da etkisiyle Yunanistan ve Yugoslavya birbirlerine daha yakınken karşısında ise Türkiye Arnavutluk ile yakın bağlar kurmuştur.

Bu dönemde dünyada ortaya çıkan gelişmelere göz atıldığında Türkiye ve Yugoslavya'nın benzer ya da farklı duruş sergilediği olaylara bakmakta fayda olacaktır. ABD ile SSCB'yi nükleer bir savaşın eşiğine getiren ve Türkiye'nin de içinde bulunduğu Küba Füze Krizi ortaya çıktığı sırada Tito kriz ortamında çözümün BM içinde sağlanacağını düşünmüş, Soğuk Savaş yumuşatma gayretlerine örnek gösterilebilecek bir tavır almıştır. Yaşanan gelişmenin ardından Küba ile ticari münasebetlerini sürdürdüğü için ABD Yugoslavya'ya çeşitli yardımları da kesmiştir.

Fransız sömürgesi altında bulunan Cezayir bu dönemde bağımsızlığı için çaba göstermiştir. Ankara yönetimi DP iktidarı döneminde 1958 yılında Birleşmiş Milletlerde self determinasyon ilkesi konusunda kararsız tavır sergilemiş, 1962'de Cezayir hürriyetini kazandıktan sonra da Ankara bunu tanımakta aceleci olmamıştır.⁴⁹⁷

⁴⁹³ Bora, **a.g.e.** s. 83.

⁴⁹⁴ Baklacioğlu, **a.g.e.** s. 518.

⁴⁹⁵ "Türk Azınlığın Ezilmesine Karşıyız", *Cumhuriyet Gazetesi*, 4 Ocak 1966, s. 1.

⁴⁹⁶ Baklacioğlu, **a.g.e.** s. 518-519.

⁴⁹⁷ Mehmet Nam, "İşgalden İstiklale Cezayir", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, Sayı: 55, 2012, s. 181.

Bu politikasında Batı ile müttefik olması etkili olmuş fakat gizliden gizliye çeşitli cephane desteği de sağlamıştır.⁴⁹⁸ Bağlantısız politika yürüten Belgrad ise üçüncü dünya devletlerinin bağımsızlığına destek olmuş, başka devletlerin kontrolü altında olmasına her zaman karşı çıkmıştır. Bu tavrını Cezayir meselesinde de izlemiştir. Hatta Cezayirli direnişçilere mühimmat desteği sağladığı için bir gemi alıkonulmuş, Belgrad ile Paris'in arası açılmıştır.⁴⁹⁹

Kuzey Vietnam ile ABD'nin savaşına değinmek gerekirse bu savaşın başında Ulus gazetesi Washington idaresini destekler bir izlenimde bulunmuştur.⁵⁰⁰ Ayrıca bu dönemde Güney Vietnam Başbakanının özel temsilcisi Büyükelçi Vinh To Türkiye'ye gelerek Vietnam'daki mevcut durum hakkında bilgiler vermiştir.⁵⁰¹ 1966 yılının başında Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil ile ABD Büyükelçisi Vietnam konusunda görüşmüş, Büyükelçi, Dışişleri Bakanına Vietnam'daki gelişmelerin oradaki barışı korumak için olduğunu beyan etmiştir. Hiddetin arttığı savaşta Ulus gazetesi bu defa Washington'un haklı olmadığı tespitini yapmıştır.⁵⁰² Buna ilave olarak 1968 senesinde Vietnam'ın ABD yanlısı tarafı insani açıdan Ankara'dan destek istemiş, "*Kızılay Genel Başkanı Rıza Çerçel*" ise maddi olarak katkı verileceğini ve bunu komünist olan taraf ile irtibat kurulmamış olsa da her iki taraftaki ahaliye de yapılacağını belirtmiştir.⁵⁰³ Tito ise bu savaş karşısında barışın korunması gerektiğini her defasında belirtmiştir. Ayrıca Nasır-Tito ortak bildirisini ile Vietnam sorununun dış müdahale olmaksızın kendi kaderini tayin ederek çözülmesi ve ABD'nin saldırılarını durdurması gerektiği belirtilmiştir.⁵⁰⁴ Bunlara ek olarak Yugoslavya'nın Kuzey Vietnam'a yardım etmesi sebebiyle ABD Belgrad'a olan gıda desteğini çekmiştir.

1967'de patlak veren Altı Gün Savaşı sonrasında Ankara yönetimi dindaşlarının yanında saf tutmuş, bunda Avrupalı devletler ile yaşanan problemler

⁴⁹⁸ a.g.m. s. 180.

⁴⁹⁹ Şinasi Sönmez, "Cezayir Bağımsızlık Hareketinin Türk Basımına Yansımaları (1954-1962)", *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 12, 2010, s. 294.

⁵⁰⁰ Mehtap Şimşek, "Türk Basımında Vietnam Savaşı: Ulus Gazetesi Örneği", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı:42, 2008, s. 315.

⁵⁰¹ Dışişleri Belleteni, Haziran 1965, Sayı: 9,s. 50.

⁵⁰² Şimşek, a.g.m. s. 317.

⁵⁰³ Vi An Lu, "Türkiye-Vietnam İlişkileri Tarihi ve Vietnam'da Türkiye Algısı Üzerine Bir İnceleme", *3. Uluslararası Öğrenciler Sosyal Bilimler Kongresi Bildiriler Kitabı II* (2-3 Aralık 2017), İstanbul: İLEM, 2017, s. 325.

⁵⁰⁴ "Tito Yine Kahire'de", *Cumhuriyet Gazetesi*, 5 Şubat 1968, s. 3.

kaynaklık etmiştir.⁵⁰⁵ Türkiye yaşanan çatışmanın sorumlusu olarak İsrail'i görmüştür. Yugoslavya ise yaşanan gelişmelerin ardından İsrail ile diplomatik ilişkileri kesmiştir.⁵⁰⁶ Ayrıca İsrail'in varlığını kabul etmekle beraber saldırılarını kınamış, kuvvet kullanarak ve oldubitti ile toprak almaya göz yumulmasının mümkün olmadığını belirtmiştir. Hatta bir barış planı da hazırlamış ve İsrail'in işgal ettiği topraklardan çekilmesi gerektiğini belirtmiştir. 1973 yılında yaşanan Arap-İsrail savaşında da Türkiye ve Yugoslavya benzer tutumları sergilemişlerdir.

1968 yılında SSCB Çekoslovakya'ya müdahalede bulunduğu Türk hükümeti bir bildiri yayınlarak devletin bağımsızlığı ve iç işlerine karışmama yükümlülüğünün olduğunu, bir an evvel yabancı güçlerin buradan çekilmesi gerektiğini belirtmiştir.⁵⁰⁷ Bu müdahale sonrasında Tito'da oldukça rahatsız olmuştur. Devlet Başkanı SSCB'yi kınarken yapılan bu müdahalenin demokrasinin gelişimini önlemek amacıyla yapıldığını beyan etmiştir.

Türkiye ile Yugoslavya arasındaki siyasi ilişkilerin genel mahiyetine gelindiğinde ise 1964 yılında Türkiye Balkan devletleri arasında iyi komşuluk münasebetlerinin geliştirilmesi arzusunun Bulgaristan, Romanya ve Yugoslavya'da bulunan diplomatları aracılığıyla hükümetlere ilettiği.⁵⁰⁸ Bunun ardından 1965 yılının temmuz ayında Avrupa Ortak Pazarı görüşmelerinde bulunmak için Dışişleri Bakanı Hasan Işık Brüksel'e gitmiş, dönüşünde ise Yugoslavya'ya geçerek mevkidaşı Marko Nikezić ile bir araya gelmiş ve görüşme neticesinde iki devlet ilişkilerinin git gide iyileşmeye başladığı söylenirken daha da geliştirilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur.⁵⁰⁹ 1966 yılında Yugoslavya Başbakanı Stamboliç'in özel bir geziye çıkacağı ve bu sırada Türkiye'ye uğrayıp Başbakan Süleyman Demirel ve Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil ile özel bir görüşme gerçekleştireceği açıklanmıştır.⁵¹⁰

1967 senesine gelindiğinde ise Türkiye Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil'in Yugoslavya'ya ziyarette bulunacağı bildirilmiştir.⁵¹¹ Yugoslavya hükümetinin resmi sözcüsü bu ziyaretin ikili ilişkilerin sıkılaştırılması açısından fayda

⁵⁰⁵ Sabri Öz, Mustafa Tüten, "Geçmişten Günümüze Filistin Sorunu", *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 35, 2019/1, s. 645.

⁵⁰⁶ "Yugoslavya'da İsrail ile İlişisini Kesti", *Cumhuriyet Gazetesi*, 14 Haziran 1967, s. 7.

⁵⁰⁷ Dışişleri Belleteni, Ağustos 1968, Sayı: 47, s. 22-23.

⁵⁰⁸ "Türkiye, Yugoslavya, Romanya ve Bulgaristan'la Münasebetlerini Geliştiriyor", *Bozkurt Gazetesi*, 20 Eylül 1964, s. 4.

⁵⁰⁹ Dışişleri Belleteni, Ağustos 1965, Sayı: 11, s. 27.

⁵¹⁰ "Yugoslav Başbakanı Türkiye'ye Geliyor", *Cumhuriyet Gazetesi*, 6 Ağustos 1966, s. 1.

⁵¹¹ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, D.1, C.39, 2 Mart 1967, s. 296.

sağlayacağını dillendirmiş, iki devletin ilişkilerinin dost havası içinde olduğunu sözlerine eklerken ekonomik ve ticari faaliyetlerin de sıkışması için ortamın uygun olduğunu söylemiştir.⁵¹² Çağlayangil Yugoslavya'ya ziyaretinden önce bir demeç vererek davete icabet edeceğini, uzun zamandan sonra ilk defa Türk Dışişleri Bakanının Yugoslavya'ya gideceğini ileterek bu nedenle ziyaretin ikili ilişkilere fayda getireceğini söylemiştir.⁵¹³ Yugoslav Borba gazetesi de iki devlet arasındaki hareketsizlik hakkında benzer bir haber yayınlamıştır. Çağlayangil bölge devletlerinin yaklaşarak iş birliği arayışlarına girmesinin ihtiyaç olduğunu, bu maksatla da iki devletin ilişkilerinin arzu edilen seviyeye gelmesini umduğunu bildirmiş ve Senato Dışişleri Komisyonu Başkanı Suat Hayri Ürgüplü ile Millet Meclisi Dışişleri Komisyonu Başkanı Ertuğrul Akça'nın kendisine refakat edeceğini söyleyerek ikili ilişkilere ne kadar önem verildiğini vurgulamıştır.⁵¹⁴ Dışişleri Bakanı buna ilave olarak Yugoslavya'nın politika gazetesine bir demeç vermiş ve iki devlet arasında bir mesele bulunmadığını belirtmiş, “*eğer Yugoslavya'nın Kıbrıs'ın geleceği için Yunan tezini desteklemesi bir mesele değilse*” diyerek eklemiştir.⁵¹⁵ Yugoslav basınına da dostluk hislerini iletmiş ve ek olarak Türkiye'nin Balkanlarda iyi komşuluk ilişkileri ile barışçıl siyaset izlediğini defalarca kanıtladığını bu sözlere eklemiştir.⁵¹⁶

Dışişleri Bakanı 6 Mart günü Yugoslavya'ya gelmiştir.⁵¹⁷ Aynı gün mevkidaşı Marko Nikiziç Çağlayangil'in şerefine yemek vermiş, taraflar arasında çeşitli görüşmeler yapıldıktan sonra ise Türk Dışişleri Bakanı 8 Mart'ta Makedonya Federal Cumhuriyeti'nde Atatürk'ün eğitim aldığı askeri akademiye ziyaret etmiş ve ertesinde Üsküp ile Zagreb'e geçmiştir.⁵¹⁸ Çağlayangil Yugoslavya'da yaptığı konuşmada karşılıklı anlayışın güçleneceğine olan inancını dile getirirken ikili ilişkiler ve milletler arası meselelerin görüşüleceğini belirtmiştir. Bir süreden beri iki devlet arasında siyasi iş birliğinin görünmemiş olduğunu ve bu maksatla ziyaretinin önemini vurgulamıştır.⁵¹⁹

⁵¹² Dışişleri Belleteni, Şubat 1967, Sayı:29, s. 26.

⁵¹³ “Dışişleri Bakanı”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 7 Mart 1967, s. 7.

⁵¹⁴ Dışişleri Belleteni, Mart 1967, Sayı:30, s. 45.

⁵¹⁵ “Yugoslavya ve Kıbrıs”, *Cumhuriyet Gazetesi* 8 Mart 1967, s. 3.

⁵¹⁶ Dışişleri Belleteni, Mart 1967, Sayı:30, **a.g.b.** s. 45-46.

⁵¹⁷ Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer No: 204-16-20.

⁵¹⁸ Dışişleri Belleteni, Mart 1967, Sayı:30, s. 6.

⁵¹⁹ “Çağlayangil Belgrad'da Büyük İlgi Görüyor”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 10 Mart 1967, s. 3.

Ayrıca 10 Mart günü Tito kendisini makamında kabul etmiş ve sonra heyeti ile beraber Yugoslavya'dan ayrılmıştır. Yayınlanan Türk-Yugoslav bildirisinde Belgrad yönetimi ada konusunda Ankara yönetimine ödün vermemiştir.⁵²⁰Yine bildiride ilişkilerin memnuniyet verici şekilde gittiği vurgulanırken uluslararası arenadaki silahlanma yarışı için kontrol altında tam ve genel bir silahsızlanmanın gerekliliği kanaati getirilmiş, ikili ilişkilerde ticari, kültür ve turizm gibi alanlarda münasebetlerin artmasını arzuladıkları da bildiride yer almıştır.⁵²¹ Son olarak ise Yugoslavya hükümetinin Başbakanı Petar Stambolic Türkiye'ye davet edilmiştir.

Çağlayangil Türkiye'ye dönüşünde ise basına mensuplarına açıklamalarda bulunarak Türkiye ile Yugoslavya ilişkilerinde 12 senelik bir durağanlığın yaşandığını, bu nedenle yaptığı ziyaretin önem taşıdığını söylemiş ve Türkiye'nin dış siyasetini genişletme amacının olduğunu, komşularla ve bölge devletlerle ilişkilerini sıklaştırmak istediğini, Belgrad ziyaretinin de bu amaca dâhil olduğunu söylemiştir.⁵²² Açıklamalarında Kıbrıs meselesinin Belgrad yönetimini doğrudan alakadar etmediğini, ayrıca Türkiye'nin iyi ilişkiler içine girmek istediği devletlerin bu meselede hassaslığının anlanması gerektiğini de söylemiştir.⁵²³ Buna ilave olarak ikili ilişkilerde Kıbrıs'ın tek şart olmadığı ve bir engel teşkil etmemesi gerektiğini iletmiştir.⁵²⁴

22 Mart 1967 günü ise Yugoslavya Zagreb'de Türk Konsoloslğunun kurulmasını kabul etmiştir.⁵²⁵ 1967 yılının eylül'ünde ise TBMM Başkanı "Ferruh Bozbeyle" önderliğinde bir meclis heyeti Belgrad'a gitmiştir.⁵²⁶

Yugoslavya Başbakanı Mika Spiljak 29 Mart-2 Nisan 1968 tarihleri arasında Dışişleri Bakanı Marko Nikezić ile beraber Türkiye'ye gelmiştir.⁵²⁷ Havaalanında verdiği röportajda davet üzeri geldiğini, bundan memnuniyet duyduğunu, Türk vatandaşlarına selamlarını iletildiğini ve çeşitli görüşmelerde bulunacağını söylemiştir.⁵²⁸ Ayrıca ziyaretinin son dönemlerde ikili ilişkilerde yaşanan gelişmelerin

⁵²⁰ Mehmet Gönlübol, Ömer Kürkçüoğlu, "1965-1973 Dönemi Türk Dış Politikası", *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, a.g.e. s. 531.

⁵²¹ Dışişleri Belleteni, Mart 1967, Sayı:30, s. 50.

⁵²² a.g.b. s. 47.

⁵²³ Mehmet Gönlübol, Ömer Kürkçüoğlu, "1965-1973 Dönemi Türk Dış Politikası", *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, a.g.e. s. 531.

⁵²⁴ "Türk-Yugoslav Ortak Bildirisi Yayınlandı", *Cumhuriyet Gazetesi*, 12 Mart 1967, s. 7.

⁵²⁵ Dışişleri Belleteni, Mart 1967, Sayı:30, s. 24.

⁵²⁶ Mehmet Gönlübol, Ömer Kürkçüoğlu, "1965-1973 Dönemi Türk Dış Politikası", *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, a.g.e. s. 531.

⁵²⁷ "Dün Başlayan Türk-Yugoslav Görüşmelerinde", *Bozkurt Gazetesi*, 31 Mart 1968, s. 1.

⁵²⁸ Dışişleri Belleteni, Mart 1968, Sayı:42, s. 81.

ertesinde gerçekleştiğini de eklemiş ve daha da gelişmesini umduğunu beyan etmiştir. Başbakan Süleyman Demirel mevkidaşı şerefine ziyafet vermiştir. Yemek esnasında Demirel yapılan bu ziyaretin son zamanlarda gelişen ikili ilişkilerle güven ve anlayışın bir kanıtı olduğunu söylemiş, her iki devletin de bölgede barış ve huzuru arzuladığını iletmiş ve son dönemlerde Balkan milletleri arasında kaydedilen gelişmelerin ümit ve cesaret verici olduğunu da eklemiştir.⁵²⁹ Buna ek olarak Soğuk Savaşta görünmeye başlayan yumuşamanın da devamının iki devleti memnun edeceği vurgulanmıştır. Konuşması sırasında Kıbrıs konusunda ise Türkiye'nin meseleyi meşru haklı bir dava olarak gördüğünü, adil bir çözüm aradığını ve aynı anlayışla karşılaşıldığında bölgede barış ve istikrar ortamının artacağını da sözlerine eklemiştir.

Mika Spiljak ise öncelikle kendilerine yapılan muameleden ve Cumhurbaşkanının kendilerini kabulünden memnuniyet duyduğunu söylemiş, iki devletin ilişkilerinde özellikle son bir sene içinde pozitif gelişmeler yaşandığını fakat bunun da yetersiz kaldığını ve daha çok ilerletilmesi gerektiği kanısını paylaşmıştır.⁵³⁰ Buna ek olarak ise iktisadi, ticari ve kültürel münasebetlerin artmasını umduğunu iletmiştir. Konuşmasının devamında Yugoslavya'nın her devletin egemenliğine, eşitliğine ve iç işlerine müdahaleden kaçınılması için çabaladığını sözlerine eklemiştir. Bu sözler temel alındığında Başbakanın ve Yugoslavya'nın gündemdeki Kıbrıs konusuna bakış açısının ileri sürülmüş olması ihtimaldir. Ziyaret esnasında bir sene önce anlaşılan konsolosluk açma girişimleri sonuçlanmış ve iki devletin Dışişleri Bakanlarınca bu anlaşma imzalanmıştır.⁵³¹ İmzaların ardından Bakanlar anlaşmanın ikili ilişkiler açısından önemli bir gelişme olduğunu söylemiş ve bu vesile ile vatandaşların işlerinin de kolaylaşacağı vurgulanmıştır.

Yugoslav Başbakan ve refakatçıları İzmir ve İstanbul'u da ziyaret etmiş, çeşitli sosyal, kültürel ve sanayi tesislerini dolaşmıştır. İstanbul'da basın mensupları ile toplantı düzenlemiş, Başbakan son dönemlerdeki imzalanan anlaşmaların yanı sıra Yugoslavya'daki Türk azınlığın varlığının ikili ilişkiler için önem taşıdığını ve kültürel faaliyetlerin de bu kapsamda artırılması gerektiğini açıklamış; Kıbrıs konusunda sorulan soruya ise Belgrad'ın ada politikasında herhangi bir değişimin meydana

⁵²⁹ a.g.b. s. 82.

⁵³⁰ a.g.b. s. 83-84.

⁵³¹ a.g.b. s. 86.

gelmediğini iletmiştir.⁵³² Türk Başbakan Süleyman Demirel ise Üsküp televizyon muhabirini kabul ederek sorulara yanıt vermiş ve ikili ilişkilerin ticari ve ekonomik sahada da önem taşıyacağı açıklamasında bulunmuştur. Son olarak ortak yapılan Türk-Yugoslav bildirisinde ilişkilerin ve iş birliğinin daha üst düzeye çıkarılması için arzu duydukları yer almış, iktisadi ilişkiler açısından gerekli mercilerin temaslarının sıkılaşması üzerinde durulmuştur.⁵³³ Bölgede iyi komşuluk ilişkilerinin önemine, silahsızlanma konusunda fikir birliğinin varlığına vurgu yapılmış, Kıbrıs konusunda adanın bağımsızlığına ve iki toplumun da hak eşitliğine saygı duyularak barışın korunması dilekleri iletilmiştir.⁵³⁴ Bunlara ek olarak Başbakan Süleyman Demirel Yugoslavya'ya davet edilmiş ve bu davet kabul edilmiştir.

1968 yılının ağustos ayında Yugoslavya Dışişleri Bakanı Yardımcısı Dr. Radivoje Uvaliç Anadolu Ajansı muhabirine beyanatlar vermiştir. Demecinde iki devlet arasında çözümlenemeyen bir sorunun olmadığını, ikili ilişkilerin iyi olduğunu ve daha da iyi olmasını istediğini iletmiş, özellikle son yıllardaki gözlenir artıştan söz etmiştir.⁵³⁵ Buna ilave olarak Türkiye'nin son dönemlerde çabaladığı dış politikasını çeşitlendirme hedefinde başarı sağladığını, Belgrad yönetiminin Ankara ile ekonomik ve kültürel faaliyetleri arttırma yönündeki arzularını ve Yugoslavya'dan göç eden Türkler sayesinde iki devlet arasında bir köprünün oluştuğunu eklerken Yugoslavya'daki Türklerin kültür, dil ve okul problemlerinin çözülmeye çalışıldığını da vurgulamıştır.⁵³⁶ Ayrıca Yugoslavya'da yaşayan Türkler için Türkiye'den kitap almaya çalıştıklarını belirtirken iki devlet arasında sınır olmasa da Türkiye'yi komşu olarak gördüklerini beyan etmiştir.⁵³⁷

11-17 Kasım 1968 tarihleri arasında Yugoslavya parlamento heyeti Millet Meclisi Başkanı Ferruh Bozbeyli'nin davetine icabet ederek Türkiye'de Ankara, İzmir, İstanbul ve Bursa'da ziyaretlerde bulunmuşlardır.⁵³⁸ İki devletin ilişkilerinin nasıl sürdüğü konusunda bir diğer örnekte Tito'nun sözlerinden anlaşılmıştır. 2 Ağustos 1969'da Üsküp'te konuşma yapan Mareşal Tito devletin blok dışı kalma

⁵³² Dışişleri Belleteni, Nisan 1968, Sayı:43, s. 37-38.

⁵³³ **a.g.b.** s. 41.

⁵³⁴ Mehmet Gönübol, Ömer Kürkçüoğlu, "1965-1973 Dönemi Türk Dış Politikası", *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, **a.g.e.** s. 531; Adı geçen belge, s. 43.

⁵³⁵ "Türkiye ile Yugoslavya Arasında Çözümlenmemiş Mesele Yoktur", *Cumhuriyet Gazetesi*, 18 Ağustos 1968, s. 3; Dışişleri Belleteni, Ağustos 1968, Sayı:47, s. 34.

⁵³⁶ Dışişleri Belleteni, **a.g.b.** s. 34.

⁵³⁷ "Türk Yugoslav İlişkileri Gittikçe Gelişmekte", *Bozkurt Gazetesi* 19 Ağustos 1968, s. 1.

⁵³⁸ Dışişleri Belleteni, Kasım 1968, Sayı:50, s. 15.

politikasının sürdüğünü ve buna dayanarak Balkanlarda çok taraflı ilişkiler geliştirilmesini istediklerini söylemiş, Türkiye-Yugoslavya ilişkileri hakkında ise iyi bir seyrin sürdüğünü ve iki devletin her alanda iş birliğine yatkın olduğunu bildirmiştir.⁵³⁹ 1970 yılında Yugoslavya Başbakanı Mitja Ribičić bir konuşması sırasında ülkesinde 200 bin Türk'ün bulunduğunu ve bunlarla beraber iki devletin arasında köprü sağlandığını söylemiş, iki devletin ilişkileri hakkında dostluğa dair tüm belirtileri gösterdiğini belirtmiştir.⁵⁴⁰

Karşılıklı ziyaretlerin devamı sürmüştür. 1969 yılı mayıs ayında Başbakan Süleyman Demirel'in gerçekleştirmesi planlanan Yugoslavya ziyareti yaklaşan seçimler ve parlamento çalışmaları nedeniyle ileri bir tarihe alınmıştır.⁵⁴¹ Bu ziyareti 1-6 Eylül 1970 tarihlerinde yapabilmıştır.⁵⁴² Başbakana eşlik üzere Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil, Ulaştırma Bakanı Nahit Mentеше ve parlamento mensupları da ziyarete katılmışlardır.⁵⁴³

Henüz havaalanındayken açıklamalarında yapılan son seçimlerin ardından ilk yurtdışı gezisini Yugoslavya'ya yapan Demirel bundan memnuniyet duyduğunu, davetinden ötürü Başbakan Mitja Ribičić'e teşekkürlerini iletmiş, gezisinde Ljubliana, Üsküp ve son olarak Manastır'a giderek Atatürk'ün eğitim gördüğü askeri okulu göreceğini açıklamış ve ayrıca çeşitli sanayi tesislerini göreceğini söylemiştir.⁵⁴⁴ Bunlara ek olarak iki devletin ilişkilerinin olumlu yönde gelişmeye devam ettiğini, bunda taraflar arasında ihtilafın olmaması ile son dönemlerde sıklaşan ziyaretlerin etkisi olduğunu söylemiş, ziyaretinin buna katkı sunacağını da açıklamıştır. Görüşmelerin Kıbrıs meselesi, Ortadoğu ve Avrupa güvenliği hakkında olacağı ve çeşitli ticari meselelerin ele alınacağı belirtilmiştir.⁵⁴⁵ Başbakan Belgrad havaalanında mevkidaşı tarafından karşılanmış ve milli marşların dinlenmesinin ardından şehre geçmiştir.

Yugoslavya'da Demirel şerefine verilen yemek esnasında güzel ağırlama için teşekkürlerini mevkidaşına iletirken birçok alanı kapsayan ikili ilişkilerin son

⁵³⁹ Dışişleri Belleteni, Ağustos 1969, Sayı:59, s. 59.

⁵⁴⁰ "Yugoslavya'daki Türkler İçin Yeni Hukuki Anlaşma İmza Edilecek", *Cumhuriyet Gazetesi*, 30 Ağustos 1970, s. 3.

⁵⁴¹ Dışişleri Belleteni, Mayıs 1969, Sayı:56, s. 12.

⁵⁴² Mehmet Gönlübol, Ömer Kürkçüoğlu, "1965-1973 Dönemi Türk Dış Politikası", *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, a.g.e. s. 531.

⁵⁴³ Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer No: 256-60-17.

⁵⁴⁴ Dışişleri Belleteni, Eylül 1970, Sayı:72, s. 39.

⁵⁴⁵ "Demirel Belgrad'da Kıbrıs Sorununu İzah Etti", *Bozkurt Gazetesi*, 3 Eylül 1970, s. 1.

dönemdeki kayda değer gelişimi üzerinde durmuş, Kıbrıs konusunda ise adada bulunan iki milletten insanların da haklarının korunması sonucunda sağlıklı bir ortam oluşacağını ve bunun en iyi örneğinin Yugoslavya olduğunu eklemiştir.⁵⁴⁶ Ayrıca Soğuk Savaşta yumuşamadan memnun olunduğu ve daha da gelişmesini arzuladıklarını bildirmiş, Balkanlarda iki devletin de barıştan yana olduğunu ve bunun dünya barışı için de önemli olduğunu vurgulamıştır. Cumhurbaşkanı Josip Broz, Tito'da Başbakan Demirel'i Brioni'de kabul etmiş ve görüşme gerçekleştirmiştir.

Başbakan Süleyman Demirel'de mevkidaşı şerefine bir yemek vermiş, konuşmasında sosyal ve ekonomik farklılıkların iki devlet ilişkilerinin gelişmesine engel olmadığını, ekonomik ilişkilerle beraber ticaret hacminin son dönemde iki misline çıktığını beyan etmiştir.⁵⁴⁷ Yugoslavya Başbakanı ise cevabında benzer ifadeler yer vermiş, Kıbrıs konusunda ise devletlerin hükümlerlik haklarına, toprak bütünlüğüne saygı ve iç işlerine karışmama konusunda iyi ilişkiler geliştirilmesini arzuladıklarını bildirmiştir.⁵⁴⁸ Demirel ziyaretinin devamında Manastır'a giderek Atatürk'ün okuduğu okula hatıra levhası koymuştur.

Son olarak Türk-Yugoslav ortak bildirisi yayınlanmıştır. Bildiride her alanda gelişen ilişkilerin daha çok ilerletilmesi için çalışılacağı, tarafların dünya barışı için aynı gayeyi taşıdıkları, nükleer silahlanmanın yayılmasının önlenmesi ile bu silahların denemelerinin yasaklanması konusunda görüş birliği içinde olduklarını ve Balkanlarda gelişen pozitif gelişmelerden memnuniyet duyduklarını açıklamışlardır.⁵⁴⁹ Bildiri sonunda Süleyman Demirel Mitja Ribičić'i Türkiye'ye davet etmiş ve bu davet kabul edilmiştir.

Başbakan Demirel dönüşünde havaalanında yaptığı konuşmada ziyaretinden ve iki devletin iyi ilişkilerinden söz ederken ayrıca Türkiye'nin bu dönemdeki dış politikasını da açıklama imkânı bulmuştur. Türkiye'nin dış politikasını çeşitlendirmeye, çok yönlü olmaya gayret gösterdiğini, Yugoslavya ziyaretinin de bunun bir parçası olduğunu ve komşularla iyi ilişkiler kurulmasının istendiğini ve böylece devlet çıkarlarının daha iyi sağlanacağını söylemiştir.⁵⁵⁰

⁵⁴⁶ Dışişleri Belleteni, Eylül 1970, Sayı:72, **a.g.b.** s. 41-42.

⁵⁴⁷ **a.g.b.** s. 44.

⁵⁴⁸ **a.g.b.** s. 46.

⁵⁴⁹ **a.g.b.** s. 49.

⁵⁵⁰ **a.g.b.** s. 57.

Bu defa Büyükelçi Orhan Eralp yapılan davet sonrasında 5-10 Ocak 1972’de Yugoslavya’ya ziyarette bulunmuştur.⁵⁵¹ Onu Yugoslavya Dışişleri Bakanı Mirko Tepavac ağırlamış, Dışişleri Bakanı birinci yardımcısı Jaksa Petriç ile ekonomik ve kültürel alanlarda ilişkilerin geliştirilmesi için görüşmeler yapılmıştır.⁵⁵²

Yugoslavya Başbakanı Cemal Bijedic Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Ferit Melen’in daveti üzerine 19-24 Kasım 1972 tarihlerinde Türkiye’ye ziyarette bulunmuş; Başbakan Ferit Melen ziyaretten önce Üsküp televizyonuna demeç vermiş, demecinde ikili ilişkilerin verimli sonuçları üzerinde dururken ayrıca Türkiye’nin Yugoslavya ile ilişkilerini geliştirmeye çok önem verdiğini de eklemiştir.⁵⁵³ Cemal Bijedic’te ziyaretinden önce Zafer gazetesi muhabirinin sorularını yanıtlamış, iki devletin ilişkilerinin nasıl gittiği sorusuna cevap olarak iyi bir seyirin izlendiğini ve bunun daha iyi olması için uzun yıllardır çaba sarf edildiğini söylemiş, ticari, ekonomik ve kültür alanlarına değinerek siyasi ilişkilerde yüksek seviyede görüş alışverişi yapıldığını eklemiştir.⁵⁵⁴ Kendisinin yapacağı ziyaretin sonucunda da bu alanlarda daha sıkı iş birlikleri kurulacağına olan inancını paylaşmıştır. Bijedic havaalanında mevkidaşı tarafından karşılanmış, merhaba asker diyerek şeref kıtasını selamlamıştır. Yapılacak olan görüşmelerde Avrupa güvenliği, Ortadoğu sorunları ile ikili ilişkilerden bahsedileceği belirtilmiştir.⁵⁵⁵

Ferit Melen’in Başbakan şerefine verdiği yemekte yaptığı konuşma ilişkileri açıklamak için makul olmuştur. Konuşmasında sürmekte olan karşılıklı ziyaretlerin hem ikili ilişkilere hem de milletlerin birbirini tanımalarına yardımcı olduğunu söylemiş, farklı ekonomik ve sosyal sistemlere rağmen iki devlet ilişkilerinin iyi bir örnek olduğunu iletmiştir.⁵⁵⁶ Buna ek olarak Avrupa’da görünen yumuşamadan duyulan memnuniyeti dillendirmiş ve Kıbrıs konusunda ise tarihsel bağlarla Türk cemaatinin varlığının hassas bir konu olduğunu, anlaşmazlığın kalkması için 1960 düzeninde olduğu gibi eşit hakların tanınması gerektiğini söylemiştir. Türkiye’nin barışçıl bir çözüm için çabaladığını da eklemiştir.

⁵⁵¹ Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer No: 275-91-12.

⁵⁵² Dışişleri Belleteni, Ocak 1972, Sayı:88, s. 12-13.

⁵⁵³ Dışişleri Belleteni, Kasım 1972, Sayı:91, s. 14.

⁵⁵⁴ **a.g.b.**, s. 35-36.

⁵⁵⁵ “Türk-Yugoslav Resmi Görüşmeleri Dün Başladı”, *Bozkurt Gazetesi*, 21 Kasım 1972, s. 4.

⁵⁵⁶ Dışişleri Belleteni, Kasım 1972, Sayı:91, **a.g.b.** s. 37-38.

Başbakan Cemal Bijedić ise cevap olarak güzel ağırlama için teşekkürlerini iletmış, iki devlet arasındaki dostane havadan bahsetmiş, ekonomik ilişkilerin faydasına ve devamının arzusuna değinmiş, Balkanlarda sağlanacak olan iş birliği ile dünya barışına katkı sunulacağını sözlerine eklemiştir.⁵⁵⁷ Görüşmelerde ekonomik, ticari ve kültürel faaliyetlerin artırılması önemli yer tutmuştur.⁵⁵⁸ Bijedić bunlarla beraber Türkiye’de çeşitli sanayi tesisleri ile fabrikaları ziyaret etmiştir. Ayrıca ziyareti esnasında Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, Başbakan Bijedić’i kabul etmiştir.

Son olarak ise ortak bir bildiri yayınlanmıştır. Bildiride Kıbrıs’ın egemenliği ile bağımsızlığından söz edilirken Türk ve Rumların hak eşitliğinden ve barışçıl çözüm bulma ümitlerinden bahsedilmiş, ikili ilişkilerin çok boyutlu gelişiminden duyulan memnuniyet açıklanmıştır.⁵⁵⁹

İki devletin dostluğunu gösteren diğer bir gelişme ise Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşunun 50. yılı töreninde ortaya çıkmıştır. Çeşitli devletleri temsilen yetkililerin de katıldığı törene Yugoslavya adına Federal İcra Konseyi Üyesi Milerad Birovljev, Federal Adalet Bakanı Mukbil Beyzat ve Büyükelçi Edward Klujn katılmıştır.⁵⁶⁰ Buna ilaveten eski Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün vefatı sonrasında cenazesine çeşitli devlet yetkililerinin yanında Yugoslavya’da bir heyetle katılmıştır.⁵⁶¹

1974 yılında kurulmuş olan CHP-MSP iktidarı sonrasında Yugoslavya Başbakanı Cemal Bijedić Başbakan Bülent Ecevit’i tebrik etmiş ve bununla ikili ilişkilerde gelişme kaydedileceğini söylemiştir.⁵⁶² İki devlet arasında olumsuz görünen ender olaylardan biri NATO’nun 1974 yılı kasım ayında Akdeniz’deki tatbikatı dolayısıyla olmuş, Belgrad tatbikat karşısında üçüncü dünyanın görüşlerini yansıtmış ve tatbikata katılan Türkiye, ABD, İtalya ve İngiltere’ye nota vermiştir.⁵⁶³ Bunlara ilaveten ABD ile bazı devletlerin Kıbrıs meselesi dolayısıyla Türkiye’ye uygulamış olduğu ambargo sonrasında 1975 yılında Yugoslavya Türkiye’ye silah satma önerisinde bulunmuştur.⁵⁶⁴ Aynı sene Türk Parlamento grubunun Yugoslavya’ya bir

⁵⁵⁷ **a.g.b.** s. 39.

⁵⁵⁸ “Yugoslavya ile Ekonomik İlişkiler Arttırılacak”, *Cumhuriyet Gazetesi* 22 Kasım 1972, s. 1.

⁵⁵⁹ Dışişleri Belleteni, Kasım 1972, Sayı:91, **a.g.b.** s. 41-42.

⁵⁶⁰ Dışişleri Belleteni, Ekim 1973, Sayı:101, s. 105.

⁵⁶¹ “İnönü’yü Bugün Toprağa Veriyoruz”, *Bozkurt Gazetesi*, 28 Aralık 1973, s. 1.

⁵⁶² “Bugün Kesin şeklini Alacak Olan Hükümet Programı Cuma Günü Senato ve Mecliste Okunacak”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 30 Ocak 1974, s. 7.

⁵⁶³ “Yugoslavya NATO’nun Akdeniz Manevrası Nedeniyle Türkiye, İtalya, İngiltere ve ABD’yi Protesto Etti”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 23 Kasım 1974, s. 1.

⁵⁶⁴ “Yugoslavya’nın Önerisi”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 18 Şubat 1975, s. 7.

ziyaret gerçekleştireceği açıklanmış⁵⁶⁵ bu ziyaret ekim ayında gerçekleşmiştir. Tito gruba başkanlık etmekte olan Millet Meclisi Başkanı Kemal Güven’i makamında kabul etmiş, görüşmelerde iki devlet arasındaki iyi ilişkilerden bahsedilmiştir.⁵⁶⁶

Yugoslavya Federal Devleti’nin kuruluşunun 30.yılı vesilesiyle Ankara’daki Yugoslavya Büyükelçiliğinde kutlamalar yapılmış, bu kutlamalara Dışişleri Bakanlıından yetkililer ile CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit’te katılmıştır.⁵⁶⁷ Ayrıca aralık ayında Ecevit’in uçağı Kopenhag’a yapmakta olduğu bir ziyaret esnasında Belgrad havaalanına inmiş, Başkan burada Yugoslavya Sosyalist Birliği Başkanlık Divanı üyesi Aleksandr Bakoçević tarafından karşılanmış, yapılan görüşmelerin ardından Bakoçević Ecevit’i Yugoslavya’ya davet etmiştir.⁵⁶⁸ Bu davete icabeti ise Ecevit’in 1976 yılının nisan ayında Paris’te katıldığı Uluslararası Günler programından dönüşünde gerçekleşmiştir.

Yugoslavya Emekçi Halkı Sosyalist Birliği’nin davetlisi olan Ecevit havaalanındaki karşılamının ardından verdiği demeçte Yugoslavya’ya gelmekten duyduğu memnuniyeti ve ikili ilişkilerin daha fazla gelişeceğine dair umudunu paylaşmış, 1971 yılında Saraybosna’daki Özyönetim Kongresi için geldiğini ve “özyönetim”⁵⁶⁹ alanındaki gelişmeleri takdirle izlediğini belirtmiştir.⁵⁷⁰ Ziyaretinde Devlet Başkanı Tito ile Balkanlar ve Kıbrıs hakkında görüşmeler yapacağı da eklenmiştir. Görüşme sonrasında CHP lideri iki devletin ilişkilerinin mevcut halinden daha fazla gelişmesinin gerekli olduğunu belirterek Yugoslavya’da yaşayan Türklere tanınan hak eşitliğinin büyük bir memnuniyet olduğunu da sözlerine eklemiştir.⁵⁷¹ Ecevit’in Ljubljana ve Üsküp’te yapacağı ziyaretler sonrasında yurda döneceği belirtilmiştir.

1976 yılının şubat ayında Yugoslavya Dışişleri Bakanı Milos Minic mevkidaşı İhsan Sabri Çağlayangil’in davetlisi olarak Türkiye’ye gelmiştir. Konuk Anıtkabir’i ziyaret etmiş, Türkiye’de bulunduğu süre zarfı içinde Başbakan ile Cumhurbaşkanı

⁵⁶⁵ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, D.4, C.9, 19 Şubat 1975, s. 176.

⁵⁶⁶ “Kemal Güven Başkan Tito ile Görüştü”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 26 Ekim 1975, s. 3.

⁵⁶⁷ “Yugoslav Büyükelçiliğinde Renkli Bir Topluluk”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 30 Kasım 1975, s. 10.

⁵⁶⁸ “Ecevit Yugoslavya’ya davet Edildi”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 8 Aralık 1975, s. 9.

⁵⁶⁹ Oktay Gönensin’in tanımına göre Yugoslavya’da uygulanmış olan Özyönetim sistemi “İktisadi devlet işletmelerinde işçilerin yönetimi” olarak isimlendirilebilmektedir. Bkz, “Yugoslavya’da Özyönetim Uygulaması 26 Yıldır Sürüyor”, *Cumhuriyet Gazetesi* 8 Haziran 1976, s. 10.

⁵⁷⁰ “Ecevit ile Tito Bugün Belgrad’da Balkan ve Kıbrıs Sorunları Konusunda Görüşme Yapacak”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 18 Mayıs 1976, s. 9.

⁵⁷¹ “Ecevit”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 19 Mayıs 1976, s. 9.

tarafından kabul edileceği bilgisi verilmiş, iki Dışişleri Bakanı arasında gerçekleşen görüşmelerde bölgesel konulardan bahsedilmiş ve ayrıca ikili ilişkiler ile yeni iş birliği konuları için de münakaşa edileceği iletilmiştir.⁵⁷²

Tito uzun bir aradan sonra 8 Haziran 1976 tarihinde Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün konuğu olarak dört günlüğüne Dışişleri Bakanı Miniç ile Türkiye'ye gelmiş, Türk askerini merhaba asker diyerek selamlamıştır. Gelen bilgilere göre yapılacak olan görüşmelerde Türkiye'nin hiçbir bloğa bağlı olmayan ülkeler kuruluşuna üye olmak için Yugoslavya'dan çaba sarf etmesi istenecek, Kıbrıs ve Akdeniz'le birlikte ekonomik meselelerin yer alacağı açıklanmıştır.⁵⁷³ Tito adına verilen şeref yemeğinden sonra Tito ve Korutürk şeref salonuna geçmiş, Tito burada ikinci defa Türkiye'yi ziyaret etme fırsatı sağladığı için Fahri Korutürk'e ve yöneticilere teşekkürlerini iletmış ve Yugoslav halklarını selamını iletmıştır. Fahri Korutürk ise Tito'yu Türkiye'de görmekten duyduğu mutluluğu dillendirmiştir.

Daha sonra Tito Pembe Köşkte ağırlanmış, Anıtkabir'e yaptığı ziyaretten sonra ise Korutürk ile görüşmek için Çankaya Köşkü'ne geçmiş ve burada Fahri Korutürk'e Yugoslavya yıldız nişanı hediye etmiştir.⁵⁷⁴ Taraflar arasında Kıbrıs meselesinin görüşülmesinin ardından Korutürk Türkiye ile Yugoslavya arasındaki yakın bağdan ve taraflar arasındaki rejimler ne olursa olsun çıkar temelli iş birliği imkânının her zaman bulunduğunu söylemiştir. Tito ise iki devlet arasındaki ilişkilerin gayet iyi bir seyirde olmasından duyduğu memnuniyeti bildirmiş, taraflar arasında hiçbir problemin olmadığını ve kurulan diyalogun da samimi ve içten olduğunu söylemiştir.

Tito ziyareti esnasında CHP lideri Bülent Ecevit ile de görüşmüş, diplomatik misyon şeflerini kabul etmiş ve İzmir'i ziyaret edeceği bildirilmiştir.⁵⁷⁵ Fahri Korutürk Tito şerefine verdiği akşam yemeğinde iki devletin ilişkilerinin en üst seviyeye ulaştığını söylemiş ve uluslararası sorunlarda yakın görüşlere sahip olduğunu eklemiştir.

⁵⁷² “Yugoslavya Dış Bakanı Ankara'ya Geldi, İki Ülke Arasındaki Resmi Görüşmelere Başlandı”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 25 Şubat 1976, s. 9.

⁵⁷³ “Yugoslavya Devlet Başkanı Tito Bugün Ankara'ya Geliyor”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 8 Haziran 1976, s. 1-9.

⁵⁷⁴ “Tito: Kıbrıs'ın Geleceğini İki Toplum Eşit Olarak, BM Kararları Doğrultusunda Saptamalı”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 9 Haziran 1976, s.9

⁵⁷⁵ “Ecevit ile Görüşme”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 10 Haziran 1976, s. 9.

Ziyaret sonrasında Tito Türkiye’den ayrılmış ve Türk-Yugoslav ortak bildirisi yayınlanmıştır. Ortak bildiride ikili ilişkilerin tatmin edici düzeyde olduğu belirtilmiş, Avrupa’da yaşanan detant ve Balkan devletleri arasındaki iyi ilişkilerin geliştirilmesinin önemine vurgu yapılmış ve Kıbrıs’ın bağımsızlığı, egemenliği ve bağlantısızlığına saygı duyularak iki toplumun hak eşitliği ile görüşmelerin devamı arzulanmıştır.⁵⁷⁶ Bildirinin sonunda Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk ile Başbakan Süleyman Demirel Yugoslavya’ya davet edilmiştir. Başbakan Demirel’de iki devletin ilişkilerinin iyi bir seyir izlediğini beyan etmiştir.

Yugoslavya’da yayımlanan bir dergide yazar olan A. Bukovac İki devlet arasındaki ilişkiler hakkında bir yazı yazmıştır. Yazısında Türkiye’nin 20 yıl önceki dış politikasının değiştiğini, artık dış dostluk ilişkilerini genişletmeye yöneldiğini belirtmiştir. Buradan kasıt olarak katı blok siyasetinden vazgeçtiğini söylemiştir. İkili ilişkiler için ise iyi bir seyir takip ettiğini vurgularken Kıbrıs konusundaki görüş ayrılığını da eklemiştir.⁵⁷⁷

1977 yılının ocak ayında Yugoslavya Başbakanı Cemal Bijediç uçak kazası sonrasında hayatını kaybetmiştir. Başbakan Süleyman Demirel olay sonrasında Tito’ya bir telgraf göndererek taziyelerini iletmiştir.⁵⁷⁸

Yugoslavya Dışişleri Bakanı Miloş Miniç 1978 yılının ilk aylarında yaptığı bir konuşmada Türkiye ile Yugoslavya arasında iş birliği konusunda pozitif gelişmeler olduğunu, özellikle ekonomik, bilimsel ve teknik alanlarda oldukça yüksek bir seyir izlediğini belirtmiştir. Yine Yugoslavya ile iş birliğine çok önem verildiğini söyleyen Başbakan Bülent Ecevit bunu Belgrad’a yapacağı ziyarette de belirtmiştir. Yapılan davet üzerine 13-16 Nisan 1978 tarihleri arasında Başbakan Bülent Ecevit heyetiyle birlikte Yugoslavya’yı ziyaret etmiştir.⁵⁷⁹ Ziyaretinde çeşitli alanlarda iş birliğini geliştirmek için görüşmeler yapılacağı açıklanmıştır.

Yugoslavya Başbakanı Vesselin Djuranoviç tarafından karşılanan Ecevit Yugoslavya haber ajansına verdiği bir demeçte iki devletin ilişkilerinin geleneksel olarak iyi olduğunu, Yugoslavya’da bulunan Türklerin de iki devletin ilişkilerinde

⁵⁷⁶ “Mareşal Tito: Balkanlarda İş Birliği İçin Dış Müdahale Olmaması Gerekir”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 12 Haziran 1976, s. 1-9.

⁵⁷⁷ “Yugoslavya, Kıbrıs için Arabuluculuk Önermeyecek”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 22 Temmuz 1976, s. 10.

⁵⁷⁸ “Yugoslavya Başbakanı Bijediç Uçak Kazasında Öldü”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 19 Ocak 1977, s. 1-9.

⁵⁷⁹ Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer No: 371-112-4.

etkili olduğunu belirtmiştir. Ardından mevkidaşı ile görüşme gerçekleştirmiş ve meçhul asker anıtında saygı duruşunda bulunmuştur. Ziyareti esnasında Tito ile de görüşme fırsatı yakalayan Ecevit görüşme sonrasında ikili ilişkiler, Kıbrıs konusu ve gündemdeki gelişmelerden konuşulduğunu söylemiştir.⁵⁸⁰ Ardından Başbakanlar ve tarafların heyetleri arasında ekonomik, ticari ve kültürel iş birliği için olumlu adımlar atıldığı belirtilmiştir. Sonrasında Ecevit Ohri, Manastır ve Sarajevo'yı ziyaret etmiştir.

Görüşmelerde Türkiye ile Yunanistan arasında Ege Denizi'nde yaşanan karasularını 12 mile çıkarma anlaşmazlığı da yer almıştır. Yugoslav-Türk ortak bildirisinde özel nitelikteki denizlerin gözetilmesine dair görüş yer alabilmiştir.⁵⁸¹ Genel olarak ortak yapılan bildiride çok boyutlu ikili ilişkilerin geliştirileceği, Kıbrıs'ın bağımsızlığı ile bağlantısızlığı, Avrupa'daki yumuşama ile Balkan devletlerine tanınan iş birliği imkânı yer almıştır. Bildirinin ardından Başbakan ve heyeti Türkiye'ye dönmüştür. Dönüşünde sorulara yanıt veren Başbakan ticari, kültürel ve ekonomik ilişkilerin daha da yoğunlaştırılmasına karar verildiğini, her alanda eski ilişkilerin oluşturulmasında görüş birliği olduğunu beyan etmiştir.⁵⁸²

Ziyaretin ardından Yugoslavya'da dış politika konusunda gazetede yazıları olan bir gazeteciye göre Baba tabiri ile ifade ettiği Tito Bülent Ecevit'i bir oğlu gibi sevmiş, onu yetiştirmek istemiştir. Tito'nun Ecevit'e Kıbrıs bunalımını çözeceği konusunda inançlı olduğunu belirtirken Yugoslavya'nın dış politikasına çelişmesine rağmen Kıbrıs Barış Harekâtında Türkiye'yi protesto ettirmediğine ve bunun Ecevit'in zor durumundan kaynaklandığına vurgu yapmıştır.⁵⁸³

1978 yılının temmuz ayında Türk Dışişleri Bakanı Gündüz Ökçün'ün Yugoslavya'ya ziyarette bulunacağı bildirilmiş, bu üçüncü dünya devletleriyle Türkiye'nin ilişkiler geliştirme çabalarına bağlanmıştır.⁵⁸⁴ Ekim ayında ise bir Yugoslav heyet CHP'nin davetlisi olarak Türkiye'ye gelmiş, Ecevit konuyla ilgili konuşmasında iki devletin tarihten kaynaklanan yakın bağlarından ve Türk halkının oradaki varlığının buna etkisinden söz etmiştir.

⁵⁸⁰ "Ecevit Sarayova'da Tito ile Görüştü", *Cumhuriyet Gazetesi* 15 Nisan 1978, s. 5.

⁵⁸¹ "İçte ve Dışta", *Cumhuriyet Gazetesi*, 18 Nisan 1978, s. 9.

⁵⁸² "Türk- Yugoslav Ortak Bildirisinde Kıbrıs Sorununa da Yer Verildi", *Bozkurt Gazetesi*, 18 Nisan 1978, s. 1.

⁵⁸³ "Yugoslavların Babası Tito Ecevit'i Oğlu Gibi Sevmiş ve Benimsemişti", *Cumhuriyet Gazetesi*, 20 Nisan 1978, s.4.

⁵⁸⁴ "Dışişleri Bakanı Ökçün'ün Hindistan, Cezayir ve Yugoslavya'ya Gitmesi bekleniyor", *Cumhuriyet Gazetesi*, 30 Haziran 1978, s. 3.

1979 yılının eylül ayında BM Genel Kurul çalışmaları için New York'a giden Dışişleri Bakanı Gündüz Ökçün burada Yugoslav mevkidaşı ile görüşme imkânı bulmuş, görüşmesinde ticari ilişkilerdeki dengenin sağlanması gerektiğini iletirken Ankara'nın ikili ilişkileri geliştirmek için çabalarına değinmiş ve Kıbrıs konusunda Yugoslavya'nın tavrından duyulan üzüntüyü dile getirmiştir. 1980 yılının nisanında ise bir Yugoslav uyruklu savaş gemisi Türk makamlarına önceden haber vermeksizin İstanbul Boğazı'na girmiş, bu nedenle yolundan alıkonulmuştur.

Yugoslavya'nın birleştirici aktörü ve Devlet Başkanı olan Josip Broz Tito 4 Mayıs 1980'de vefat etmiştir. Cumhurbaşkanı vekili İhsan Sabri Çağlayangil Yugoslavya Sosyalist Federatif Cumhuriyeti Başkanlık Kuruluna bir mektup göndererek Türk milleti ve kendi adına taziyelerini bildirmiştir. Başbakan Süleyman Demirel'de Yürütme Konseyi Başkanına bir taziyeye mesajını göndermiş ve dost Yugoslav halklarının üzüntüsünü paylaştığını iletmiştir. Dışişleri Bakanı Hayrettin Erkmen'de mevkidaşına benzer bir mesaj yollamıştır. Tito'nun toprağa verileceği gün Türkiye'de bayrakların yarıya indirileceği açıklanmıştır. Ayrıca Yugoslavya'nın Ankara Büyükelçiliğinde açılan özel defteri İhsan Sabri Çağlayangil adına Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Haluk Bayülken imzalarken, CHP Genel başkanı Bülent Ecevit ve ilave olarak çeşitli devlet kademesinden isimler de imzalamıştır.⁵⁸⁵

Belgrad'da düzenlenen cenazeye Türkiye'yi temsilen Başbakan Süleyman Demirel ve Dışişleri Bakanı Hayrettin Erkmen önderliğinde bir heyet katılmıştır.⁵⁸⁶ CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit'te cenaze törenine katılan isimlerden olmuştur. Sosyalist Çalışanlar Birliği Başkanı Tudo Kurtoviç ile Ecevit arasında yapılan konuşmada Kurtoviç, Ecevit'in yaptığı tüm çalışmalar ve törene katılmış olmasından ötürü gerçek bir Yugoslav dostu olduğunu belirtmiştir.

3.2.2. Ticari ve Ekonomik İlişkiler

Bu dönemde iki devlet arasında ticari ve ekonomik ilişkiler siyasi alanda olduğu gibi etkin olmuştur. İki devlette bu alandaki ilişkileri geliştirmeye gayret etmiştir.

⁵⁸⁵ "Tito'nun Cenaze Törenine Demirel ve Ecevit Katılacak", *Cumhuriyet Gazetesi*, 6 Mayıs 1980, s. 1-10.

⁵⁸⁶ Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer No: 395-88-7.

1960 yılının hemen başında Yugoslavya'dan bir ticaret heyeti Türkiye'ye gelmiştir.⁵⁸⁷ İki devlet arasında 1 Ocak 1960 tarihinde bir ticaret anlaşması yapıldığı bildirilmiş, anlaşmanın %50 serbest döviz tediyesiyle yapılacağı açıklanmıştır.⁵⁸⁸ Yapılan anlaşmanın 16 milyon dolar değere ulaşacağı vurgulanırken Yugoslavya Dış Ticaret Odası Sekreteri Ivica Barbalic iki devlet arasındaki ticari münasebetlerin yeniden canlanması için anlaşmayı kayda değer görmüş ve Yugoslavya'nın Türkiye'den balık, krom ve pamuk almak istediğini sözlerine eklemiştir.⁵⁸⁹ Haberin içeriğinde iki devlet arasında ticari ilişkilerin 1954 sonrasında meydana gelen siyasi görüş ayrılığı nedeniyle gelişme kaydedemediği vurgulanmıştır. Aynı sene içinde İtalya, İspanya, Yunanistan ve Yugoslavya'ya toplamda 205 ton balık satıldığı açıklanmıştır.⁵⁹⁰ Ayrıca balık ihracatı her geçen yıl sürmeye devam etmiştir.

1960 yılının aralık ayında Ticaret Bakanı Mehmet Baydur ticaret anlaşması yapmak üzere Yugoslavya'nın da dâhil olduğu bazı devletlere heyet gönderildiğini açıklamıştır.⁵⁹¹ Giden heyetle Yugoslav heyeti arasında 1959 yılında Ankara'da yapılmış olan Ticaret Anlaşması'na 1961 yılında ek bir protokol imzalanmış, Türkiye'den Yugoslavya'ya kuru meyveler, balık, narenciye, tohum, pamuk ve hayvan derileri gibi maddeler ihraç edilirken Yugoslavya'dan Türkiye'ye çeşitli kimyevi ve metal maddeler ile elektronik aletler ihraç edilmesi kararlaştırılmıştır.⁵⁹² Bu anlaşmaya bir diğer ek protokolda 25 Şubat 1963 tarihinde yapılmış ve ilaveten Türkiye'den Yugoslavya'ya 1.000 ton reçine gönderilmesi kararlaştırılmıştır.⁵⁹³

1959 yılında yapılan ve 1961'de ek protokol imzalanan bu anlaşma yürürlükteki süresinin bitmesine rağmen feshedilmediği gerekçesiyle 1963 yılında bir yıllığına uzatılmıştır.⁵⁹⁴ Aynı yıl içinde bu anlaşmaya dâhil olmak üzere Yugoslavya'dan 35.000 dolarlık kurşun ithal edilmiştir.⁵⁹⁵

1964 yılında ise iki devletin heyetleri Ankara'da bir araya gelmiş, 1959 yılındaki anlaşmaya ek olarak 1964-1965 yılları arasını kapsayıcı bir ek protokol daha

⁵⁸⁷ "Bir Yugoslav Ticaret Heyeti Türkiye'ye Gitti", *Bozkurt Gazetesi*, 9 Ocak 1960, s. 1.

⁵⁸⁸ "Türk-Yugoslav Ticaret Anlaşması", *Cumhuriyet Gazetesi*, 1 Ocak 1960, s. 3.

⁵⁸⁹ "Yugoslavya Bizden Mal Almak İstiyor", *Cumhuriyet Gazetesi*, 8 Ocak 1960, s. 3.

⁵⁹⁰ "Taze Balık İhracatı Arttı", *Cumhuriyet Gazetesi*, 6 Kasım 1960, s. 2.

⁵⁹¹ "Demirperde ile Ticaret Anlaşmaları İmzalıyoruz", *Cumhuriyet Gazetesi*, 25 Aralık 1960, s. 5.

⁵⁹² T.C. Resmî Gazete, 24 Nisan 1961, Sayı: 10790.

⁵⁹³ T. C. Resmi Gazete, 27 Temmuz 1963, Sayı: 11465.

⁵⁹⁴ Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer No: 172-46-3.

⁵⁹⁵ T. C. Resmi Gazete, 21 Eylül 1963, Sayı: 11511.

imzalamıştır.⁵⁹⁶ Bu ek protokole göre Yugoslavya'ya kuru meyveler, bakliyeler, pamuk, tohum çeşitleri, maden çeşitleri gibi mallar ihraç edilmesi, Türkiye'ye kimyevi maddeler, yağ çeşitleri, tarım temizleyici mallar, kalem, alüminyum, elektronik aletler ve deriler ihraç edilmesi kararlaştırılmıştır.⁵⁹⁷

Aynı anlaşma üzerine bu kez Belgrad'da taraflar bir araya gelmiş, 1965-1966 arasını kapsamak üzere yapılan ek protokolde Yugoslavya'ya ve Türkiye'ye benzer mallar ihraç edilmiştir.⁵⁹⁸ Buna ek olarak Eylül 1965'te Ticaret Bakanı Macit Zeren Yugoslavya'ya ziyarette bulunmuş, burada Yugoslavya Federal İcra Konseyi Başkanı Peter Siomboliç ve Yugoslav Dış Ticaret Bakanı ile görüşmeler gerçekleştirmiştir.⁵⁹⁹ Bakan ülkeye dönüşünün ardından Başbakan Suat Hayri Ürgüplü ile görüşmüş, ziyaretindeki izlenimlerini aktarırken Yugoslavya ile çıkarılara uygun şekilde ticaret yapılmasını faydalı gördüğünü iletmiştir.⁶⁰⁰

Türk Ticaret Bakanlığının açıklamaları ışığında 1966-1967 arasını kapsayan iki devlet arasındaki Ticaret Protokolünü görüşmek amacıyla bir Yugoslav heyeti Türkiye'ye gelmiş ve müzakerelere başlanmış, müzakerelere Türkiye adına Ticaret Bakanlığı Dış Ticaret Dairesi Başkan Yardımcısı Fuat inal, Yugoslavya adına ise Dış Ticaret Dairesi Genel Müdürlerinden M.Ribar başkanlık etmiştir.⁶⁰¹ Görüşmeler 15 Şubat 1966'da başlamıştır.

Mart ayında yapılan görüşmeler neticesini vermiş ve mübadele edilecek mallarla ilgili Ticaret Protokolü imza edilmiştir. Buna göre Türkiye'ye ithal edilecek başlıca maddeler içinde kimyevi gübre, sanayi hammaddeleri ve muhtelif makinalar yer alırken Türkiye'den Yugoslavya'ya ihraç maddeler içinde balık, pamuk, kuru meyveler, narenciye, yünlü, pamuklu mensucat, trikotaj eşyası ve oto lastiği gibi malları içermiştir.⁶⁰² Bu protokolle mübadele hacmi 15 milyon dolar seviyesinde olmuştur.

Ağustos 1966'da 35. İzmir Uluslararası Fuarı düzenlenmiştir. Bu fuara birçok devletin yanında Yugoslavya'dan yetkililer de katılmış, daha önce de düzenlenen fuara

⁵⁹⁶ Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer No: 175-6-13.

⁵⁹⁷ T. C. Resmi Gazete, 9 Temmuz 1964, Sayı: 11749.

⁵⁹⁸ T. C. Resmi Gazete, 13 Mayıs 1965, Sayı: 11997.

⁵⁹⁹ Dışişleri Belleteni, Eylül 1965, Sayı:12, s. 36.

⁶⁰⁰ "Ürgüplü Ticaret Bakanı ile Görüştü", *Cumhuriyet Gazetesi*, 21 Eylül 1965, s. 7.

⁶⁰¹ Dışişleri Belleteni, Şubat 1966, Sayı:17, s. 36.

⁶⁰² Dışişleri Belleteni, Mart 1966, Sayı:18, s. 26.

bu ilk katılımları olmamıştır.⁶⁰³ Fuara Yugoslavya Dış Ticaret Bakanı Nikola Dzuvorovij katılmış, bu ziyaret 1965 yılında Türk Ticaret Bakanı'nın Zagreb'de yapılmış olan fuara katılımına iade olmuştur. Ayrıca Yugoslav Bakan iki devletin yakınlaşmasından duyduğu memnuniyeti iletmış ve devam edecek olan temaslara iki devlet için de ekonomik faydalarla yakınlık doğuracağını sözlerine eklemiştir.⁶⁰⁴ Gelişim maksadı olarak ise ticari görüşmeler gösterilmiştir.⁶⁰⁵ Fuar için sonraki yıllarda da Yugoslavya'dan çeşitli yetkililer katılım sağlamayı sürdürmüştür.

1967 yılına gelindiğinde ticari anlamda iki devlet yine iş birliğinde bulunmuştur. 1959 yılında yapılmış olan Ticaret ve Ödeme Anlaşması yine feshedilmemiş ve bu nedenle de yürürlükteki süresi uzatılmıştır.⁶⁰⁶

Yapılan ek ticaret protokolünde 1967 senesinde yıllık ticaretin %15 arttırılmasını öngörülmüş ve protokol Belgrad'da imzalanmış, yıllık ticaretin 260 milyon liraya ulaşacağı açıklanmıştır.⁶⁰⁷ Protokolün içeriğinde Yugoslavya'ya deri, demir, kimya hammaddeleri, narenciye ile alüminyum ihraç edilmesi, Yugoslavya'dan madeni ve elektronik araçlar, makine ve sentetik elyaf ithal edilmesi yer almıştır.⁶⁰⁸ Yine mart ayında Yugoslavya'ya ziyaret etmiş bulunan Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil yapılacak olan görüşmelerde karşılıklı çıkarlara uygun şekilde ticari ve diğer alanlardaki ilişkileri kuvvetlendirecek görüş alışverişinde bulunacağını basın mensuplarına açıklamıştır.⁶⁰⁹ Ağustos ayında ise Yugoslav Ticaret ve Sanayi Odaları Genel Sekreteri Başkanlığında bir heyet iki devlet arasında ticari ilişkileri geliştirmek maksadıyla İzmir'e gelmiştir.⁶¹⁰

İki devlet 1 Mart 1968 tarihinde 1968-1969 devresi için ticari mübadeleleri düzenleyen 20 milyon dolarlık bir anlaşma yapmış, anlaşmada kliring esas alınırken Türkiye'den Yugoslavya'ya baklagiller, narenciye, küşpe, tütün ve pamuk gibi

⁶⁰³ Dışişleri Belleteni, Ağustos 1966, Sayı:23, s. 9.

⁶⁰⁴ Dışişleri Belleteni, Eylül 1966, Sayı:24, s. 15.

⁶⁰⁵ "Yugoslav Ticaret Bakanı Eylülde Ankara'ya Geliyor", *Cumhuriyet Gazetesi*, 31 Temmuz 1966, s. 7.

⁶⁰⁶ T. C. Resmi Gazete, 21 Ekim 1967, Sayı: 12731.

⁶⁰⁷ Dışişleri Belleteni, Mart 1967, Sayı: 30, **a.g.b.** s. 7.

⁶⁰⁸ T. C. Resmi Gazete, 9 Haziran 1967, Sayı: 12617.

⁶⁰⁹ Dışişleri Belleteni, Mart 1967, Sayı: 30, **a.g.b.** s. 46.

⁶¹⁰ Dışişleri Belleteni, Ağustos 1967, Sayı:35, s. 25.

maddeler ihraç edilmesi, Yugoslavya'dan Türkiye'ye işletme malzemeleri, sanayi hammaddeleri ve belli başlı makineler ihraç edilmesi kararlaştırılmıştır.⁶¹¹

İki devletin arasında sıklıkla sürmeye devam eden ticari münasebetlere yenileri eklenmeye devam etmiştir. Bu ilişkileri daha fazla geliştirme çabalarına diğer bir örnekte Yugoslav ticari heyetinin Mayıs 1968'de Ankara'ya gelişi olmuş, Yugoslav heyetinin başkanı yaptığı bir konuşmada iki devletin ilişkilerinin arzulandığı seviyeye ulaşmamasından yakınmış ve Yugoslav özel sektörünün Türkiye'de yapmak istediği yatırımlar hakkında bilgi vermiştir.⁶¹² Ayrıca bu heyet 37. İzmir Uluslararası Fuarına da katılmıştır.

Aynı yılın son ayında ise 1960'lı yıllar boyunca çeşitli görüşmeler yapılmış olan Yugoslavya'da malları millileştirilen Türk vatandaşlarına tazminat ödenmesi konusunda bilgi verilmiş, Yugoslavya'dan bu tarihe dek 29 milyon lira tahsil edildiği ve 1969 yılı itibariyle kalan 4 milyon liranın da tahsil edileceği bilgisi yer almıştır.⁶¹³

1968 yılında iki devlet arasında “*Uluslararası Karayolu Nakliyatına Mütedair Anlaşma*” yapılmış, bu anlaşma yolcu, mal ve transit geçişte kolaylık sağlanması için yürürlüğe konulurken yakıtların ve malların vergiden muaf tutulması kararlaştırılmıştır.⁶¹⁴ Anlaşma bir sene için imzalanmış ve feshedilmedikçe bir yıl uzaması konusunda uzlaşmıştır. Bu anlaşmada oluşturulmuş olan Karma Komisyon 1976 yılında Ankara'da toplanmış, 1978'de anlaşmanın bazı maddeleri değiştirilmiştir.⁶¹⁵

1959 yılında imzalanan ticaret anlaşmasına ek diğer bir protokol 1969-1970 arasını kapsamış, 1969 yılının mart ayında Belgrad'da bunun için anlaşılmıştır.⁶¹⁶ Önceki protokollerden farklı olarak Türkiye'den Yugoslavya'ya zeytinyağı, tuz, tekstil sanayi malları ve elektrikli cihazlar ihraç edilmiş, Yugoslavya'dan Türkiye'ye ise

⁶¹¹ Dışişleri Belleteni, Mart 1968, Sayı:42, **a.g.b.** s. 12.

⁶¹² “Yugoslavya Ticari İlişkiyi Geliştirmek İstiyor”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 17 Haziran 1968, s. 5; Dışişleri Belleteni, Mayıs 1968, Sayı:44, s. 32.

⁶¹³ Dışişleri Belleteni, Aralık 1968, Sayı:51, s. 21.

⁶¹⁴ “Türk-Yugoslav Karayolu Ulaşımı Anlaşması İmzalandı”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 12 Ocak 1968, s. 7; Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer No: 220-41-13; T. C. Resmi Gazete, 3 Eylül 1968, Sayı: 12991.

⁶¹⁵ T. C. Resmi Gazete, 22 Nisan 1978, Sayı: 16267.

⁶¹⁶ T. C. Resmi Gazete, 30 Temmuz 1969, Sayı: 13262.

çeşitli aşilar, sağlık alanı ile ilgili mallar ve iplikler ihraç edilmiştir. Aynı yıl içerisinde Türkiye'nin Polonya ve Yugoslavya'dan gemi satın alacağı açıklanmıştır.⁶¹⁷

Yugoslavya Federal İcra Konseyi Üyesi M. Hakija Pozderac Türkiye'den diplomatik bir heyeti Yugoslavya'ya davet etmiştir.⁶¹⁸ Bu davet üzerine 27 Mart-2 Nisan 1969 tarihleri aralığında Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Refet Sezgin Belgrad'a ziyarette bulunmuş⁶¹⁹ ziyaretinde konuşma yapan Sezgin Yugoslav resmi makamlarıyla teknik ve ticari görüşmelerde bulunacağını söylemiştir. Ayrıca Yugoslavya'nın Türkiye'den maden alımını arttırmak istediğini ve ayrıca Türkiye'nin enerji ve madenle ilgili yatırım projeleriyle ilgilendiğini açıklamıştır.⁶²⁰ Bu anlamda iki devletin çıkarları göz önüne alınarak iş birliği imkânlarının inceleneceğini de bildirmiştir. 2 Nisan günü Belgrad'dan ayrılmadan önce basın mensuplarına yaptığı açıklamalarda enerji, madenler ve petrol endüstrisi alanlarında iş birliği imkânlarının büyük olduğunu ve bu alanlardaki temasların devamını ümit ettiğini açıklamıştır.⁶²¹

Bu ziyaretin ardından 4-10 Şubat 1970 tarihleri arasında Yugoslavya Enerji Bakanı Hakija Pozderac Türkiye'yi ziyaret ederek mevkidaşı Sabit Osman Avcı ile görüşme gerçekleştirmiş; yapılan basın açıklamasında enerji, madencilik, petro-kimya ve gemi inşaatı alanlarında iş birliğini genişletme üzerinde durulduğu belirtilmiştir.⁶²² Buna ilaveten iki devletin dostane ilişkileri göz önüne alındığında daha aktif bir iş birliğinin de mümkün olacağı konusunda görüş birliğinin varlığından ve elektrik, çeşitli madenler, kömür ve benzeri konularda, ayrıca mühendislik alanlarında iş birliği imkânlarının incelenmesi konusunda karar kılınarak temasların sürmesi uygun bulunmuştur.

18 Mart 1970 tarihinde iki devletin heyetleri arasında ticaret görüşmeleri Türkiye'de başlamıştır.⁶²³ Görüşmelerin neticesinde taraflar arasında 25 milyon dolarlık ticaret protokolü imza edilmiş, 1970-1971 döneminde Türkiye'nin Yugoslavya'dan mamul ve yarı mamul maddeler alması ile Yugoslavya'nın ise

⁶¹⁷ "Alınacak 10 Gemi 400 Milyonluk Döviz Kaybına Yol Açacaktır", *Cumhuriyet Gazetesi*, 22 Şubat 1969, s. 1.

⁶¹⁸ Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer No: 230-9-11.

⁶¹⁹ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, D. 1, C. 35, 3 Nisan 1969 s. 1.

⁶²⁰ Dışişleri Belleteni, Mart 1969, Sayı:54, s. 24.

⁶²¹ Dışişleri Belleteni, Nisan 1969, Sayı:55, s. 12.

⁶²² Dışişleri Belleteni, Şubat 1970, Sayı:65, s. 54.

⁶²³ Dışişleri Belleteni, Mart 1970, Sayı:66, s. 25.

Türkiye’den bazı tarım ürünleri ile sanayi mamulleri alması kararlaştırılmıştır.⁶²⁴ Aynı yılın Nisan ayında bu defa Türkiye Odalar Birliği’nden bir heyet Yugoslavya Federal Ticaret Odası’nın davetlisi olarak ticari ve ekonomik incelemeler yapmak üzere Belgrad’a gitmiş, heyet burada sanayi bölgesini gezmiş ve buna ek olarak Türkiye’nin Yugoslavya’dan satın almış olduğu üç geminin denize indirilişi törenine katılmıştır.⁶²⁵

Yine bu sene içerisinde Yugoslavya’da dâhil olmak üzere Türkiye’den bazı devletlere tütün satışını arttırmak amacıyla görüşmelerde bulunmak için heyetler gönderilmiştir.⁶²⁶

Eylül ayında Süleyman Demirel’in Yugoslavya’ya yaptığı ziyaret sonrasında yayınlanan ortak bildiri de ticari konularla ilgili bilgilere yer verilmiştir. 1970 yılında ticaret hacminde yaşanan artış iki devleti de mutlu etmiş, ticari ve ekonomik iş birliğini geliştirmekte fayda sağlayacağı düşünülen serbest dövizle tediye sistemine geçilmesinde mutabık kalınmıştır.⁶²⁷ Ayrıca Yugoslavyalı yetkililer Pendik Tersanesi’nin yapımına talip olmuş ve bu konuda Ulaştırma Bakanı Nahit Menteşe’ye teklifte bulunmuştur.⁶²⁸

İki devlet 14 Nisan 1971 tarihinde Belgrad’da 1959 yılındaki anlaşmanın yerine bir ticaret anlaşması imzalamış, buna göre ödemelerin çevrilgen dövizle yapılacağı kararı alınırken bir yıllık yapılan bu anlaşma feshedilmediği sürece bir yıl uzaması kararlaştırılmıştır.⁶²⁹ Ayrıca ekonomik ilişkileri teşvik etme amacıyla bir Karma Ekonomik Komisyon kurulması kararı da alınmıştır. Türkiye-Yugoslavya arasındaki Karma Ekonomik Komisyon ile ilgili anlaşma Türk Dışişleri Bakanlığı’nda 1972’de imzalanmıştır.⁶³⁰

İki devlet arasındaki ticaret hacminde istikrarla süren artış 1971 yılında 30 milyon dolara ulaşmış, Türkiye, Yugoslavya’ya özellikle pamuk, patiska, bez, küçükbaş hayvan derileri ve bakliyat ihracı yaparken Yugoslavya’dan plastik hammaddeler, alüminyum, cam ve telekomünikasyon cihazları ithal etmiştir.⁶³¹ Aynı sene içerisinde Türkiye Dış İlişkiler Bakanı Özer Derbil hem Uluslararası Zagreb

⁶²⁴ **a.g.b.** s. 32.

⁶²⁵ Dışişleri Belleteni, Nisan 1970, Sayı:67, s. 72.

⁶²⁶ Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer No: 255-59-20.

⁶²⁷ Dışişleri Belleteni, Eylül 1970, Sayı:72, **a.g.b.** s. 50.

⁶²⁸ “Yugoslavya Pendik Tersanesi İçin Kredi Teklif Etti”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 5 Eylül 1970, s. 1.

⁶²⁹ T. C. Resmi Gazete, 18 Haziran 1971, Sayı: 13869.

⁶³⁰ Dışişleri Belleteni, Mart 1972, Sayı:90, s. 8.

⁶³¹ Dışişleri Belleteni, Kasım 1972, Sayı:91, **a.g.b.** s. 13.

Fuarı'nın açılışına katılmak hem de ekonomik ilişkileri görüşmek amacıyla Yugoslavya'ya gitmiştir.⁶³²

Yugoslavya Başbakanı Cemal Bijedic 1972 yılında Türkiye'ye ziyaretinden önce ilişkilerin durumunu değerlendirmiş, ekonomik ve ticari alanda verdiği beyanatta ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi için çaba sarf edildiği üzerinde durmuş ve şuan bulunan durumun da yetersiz olduğu kanaatini getirmiştir.⁶³³

1974 yılında Türkiye-Yugoslavya Ekonomik Karma Komisyonu toplanmış⁶³⁴ çeşitli alanlarda iş birliği gözden geçirilmiş ve bu sene iki devletin ticaret hacminin 50 milyon dolara ulaştığı açıklanmıştır. Bu toplantının ikincisi 1976 yılında yapılmış ve Türkiye heyetinin Başkanı Ticaret Bakanı Halil Başol olurken Yugoslavya'yı temsilen Federal Yürütme Konseyi üyesi Franjo Nadj başkanlık etmiştir.⁶³⁵ Bu toplantıda iki hükümet arasında “*Uzun Vadeli Ekonomik, Teknik, Sınai ve Bilimsel İş birliği Anlaşması*” yapılmış ve taraflar ekonomik iş birliğinin gelişmesinden duydukları memnuniyetleri iletmiştir.⁶³⁶ Sınai alanda iki devlete ait çeşitli firmalar iş birliğinde bulunmuş, makine yapımı, demir çelik, hidrolik enerji, elektrik ve deri sanayi alanlarında bu ilişkiler sağlanırken demiryolu, gemi yapımı ile ilgili ise görüşmeler sürmüştür. Bu iş birliği bilimsel, teknik ve turizm alanlarına da yansımıştır.

1978 yılında kurulan ve sonrasında bazı kuruluşları Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'na aktarılan İşletmeler Bakanlığı da kısa ömründe ilişkilerde yerini almıştır. Aynı yıl içinde İşletmeler Bakanı Kemal Bulutoğlu Yugoslavya'ya ziyarette bulunmuştur.⁶³⁷ Yine bu yıl içinde gerçekleşen Başbakan Bülent Ecevit'in Yugoslavya ziyaretinin genel mahiyeti ekonomik, ticari ve kültürel alanlarda görüşmelerde bulunmak olmuştur. Bu görüşmeler neticesinde elektrik enerjisi ile Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu demir-çelik ve gübre alımı konusunda anlaşılmıştır.⁶³⁸ Ayrıca dış ticaret hacminin arttığı, ithal ürünlerin hızlı ulaşımı ve Türkiye'den Yugoslavya'ya neler ihraç edileceği konusunda uzlaşmalar yapıldığı belirtilmiştir. Yayınlanan Türk-

⁶³² Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer No: 271-66-11.

⁶³³ Dışişleri Belleteni, Kasım 1972, Sayı:91, **a.g.b.** s. 35.

⁶³⁴ Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer No: 313-21-5.

⁶³⁵ Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer No: 353-138-14.

⁶³⁶ T. C. Resmi Gazete, 22 Kasım 1976, Sayı: 15771.

⁶³⁷ Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer No: 376-186-17.

⁶³⁸ “Ecevit: Yugoslavya ile Her Alanda Eski İlişkileri Açma Noktasına Vardık”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 17 Nisan 1978, s. 1.

Yugoslav ortak bildirisinde ekonomik, ticari, kültürel iş birliği konusunda anlaşıldığı yer almıştır.⁶³⁹

Gümrük ve Tekel Bakanı Tuncay Mataracı ve heyeti fason sigara üretimiyle ilgili denetim ve görüşmelerde bulunmak üzere Mart 1979'da Yugoslavya'ya gitmiştir.⁶⁴⁰ Sonucunda Yugoslavya'da bulunan tütün firmasının Türk tütünü ile sigara üretmesi konusunda uzlaşmıştır.

Nisan ayında Türkiye ve Yugoslavya arasında ekonomik iş birliği 3. dönem toplantısı Türk Dışişleri Bakanlığında yapılmış, Yugoslavya tarafına ekonomik işlerle görevli Devlet Bakanı Stojan Andov Türk tarafına ise Devlet Bakanı Hikmet Çetin başkanlık etmiştir. Toplantıda iki devlet arasındaki ekonomik, teknik ve sınai ilişkilerin geliştirilmesi ile ticaretin dengelenmesinin ele alınacağı bildirilmiştir.⁶⁴¹ Başbakan Ecevit de Devlet Bakanı Andov ile görüşmüş, görüşme öncesi açıklamalarında taraflar arasındaki ekonomik ilişkilere somut bir içerik kazandırılacağını belirtmiştir. Heyetlerin görüşmeleri neticesinde bir protokol imzalanmış, 6 gemi inşası için Yugoslavya'nın 40 milyon dolarlık kredi vereceği bildirilmiş ve iki devlet arasındaki ticaret hacminin arttırılacağı konusunda uzlaşmıştır.⁶⁴²

1979 yılının ağustos ayında Yugoslavya Maliye Bakanı Peter Costic heyeti ile beraber mevkidaşı Ziya Müezzinoğlu'nun daveti üzerine resmi görüşmelerde bulunmak için Türkiye'ye gelmiştir. Görüşmelerde iki devlet arasında daha sıkı ekonomik, ticari, teknik ve mali iş birliğinde bulunmak konusunda uzlaşmış ve bu alanlar gözden geçirilmiştir.⁶⁴³

⁶³⁹ "Türk-Yugoslav Ortak Bildirisi Yayınlandı", *Cumhuriyet Gazetesi*, 18 Nisan 1978, s. 5.

⁶⁴⁰ Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer No: 378-223-1.

⁶⁴¹ "Yugoslavya ile Ekonomik İş Birliği 3. Dönem Toplantısı Başladı", *Cumhuriyet Gazetesi*, 18 Nisan 1979, s. 11.

⁶⁴² "Yugoslavya gemi Yapımı İçin Kredi Veriyor", *Cumhuriyet Gazetesi*, 20 Nisan 1979, s. 5.

⁶⁴³ "Türkiye ve Yugoslavya Daha Yoğun Ticaret ve Teknik İş birliğine Girişecek", *Cumhuriyet Gazetesi*, 3 Eylül 1979, s. 5.

SONUÇ

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Güney Slavlarını bir araya getirmek amacıyla Sırp-Hırvat-Sloven Devleti kurulmuş, bu devletin ismi 1929 tarihinde Yugoslavya Krallığı adını almıştır. Aynı dönemde Osmanlı Devleti yıkılmış, yerine Atatürk liderliğinde Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur.

Yugoslavya ve Türkiye Birinci Dünya Savaşı'nın ardından kendi iç meselelerine dönmüşler ve dış politikada statükocu bir tavır sergilemişlerdir. Bu gayeyle Yugoslavya Küçük Antant gibi oluşumlara dâhil olurken Türkiye Yurtta Sulh Cihanda Sulh ilkesini benimseyerek komşularla problemlerini çözme yolunu seçmiştir. Türkiye ile Yugoslavya 1925 yılında diplomatik ilişkiler kurmuştur. İki devletin benzer dış politikalar gütmesi ve bölgesel yakınlığın da etkisiyle ilişkilerinde olumlu bir hava esmiştir. İki devlet arasında üst düzey ziyaretlerle beraber çeşitli anlaşmalar yapılmış, diğer Balkan devletlerin de katılımlarıyla Balkan toplantıları düzenlenmiştir.

Gerek bölgede ve gerekse Avrupa'da revizyonist politika takip eden devletlerin yayılmacı politikalar gütmesi düzeni savunucu Türkiye ve Yugoslavya gibi devletleri rahatsız etmiştir. Bu iki devlet Yunanistan ve Romanya'nın da katılımıyla Balkan Antantını kurarak bölgede güvenliklerini sağlamak istemişlerdir. Kurulan Antant kısa bir süre sonra başarısızlığa uğramış ve önemini kaybetmiştir. Almanya'nın Polonya saldırısı ile başlayan İkinci Dünya Savaşı'nda Romanya ve Bulgaristan Almanya ile iş birliğine gitmiş, Yunanistan ve Yugoslavya ise başta Almanya olmak üzere Mihver Devletlerin işgaline uğramıştır. Bu dönemde Türkiye ise İngiltere ile Fransa'ya yakınlaşarak güvenliğini sağlamak istemiş ve Antant böylece fiilen ortadan kalkmıştır.

Mihver Devletler tarafından işgal edilen Yugoslavya Almanya ve İtalya ile bölüşüldüğü gibi bir de Hırvat Devleti yaratılmış ve liderliğine Ante Paveliç geçmiştir. Yugoslavya'nın bu şekilde işgal ve paylaşımına açılması sonrası Kral.Peter II İngiltere'de sürgün hükümeti kurmuştur. Sürgün hükümetini temsil etmek amacıyla Mihailoviç liderliğinde Çetnik ismi ile bir direniş örgütü kurulmuş ve bu hareketin temel gayesi Yugoslavya topraklarında savaş öncesinde olduğu gibi Sırpların hâkimiyetinde kurulacak bir devlet olmuştur. Bir diğer direniş örgütü ise Komünist Partinin Genel Sekreteri olan Tito önderliğindeki partizanlardır. Çetnikler ve Partizanlar başta Mihver işgaline karşı mücadele etse de nasıl bir Yugoslavya Devleti

oluşturulacağı konusunda anlaşamadıkları için birbirleriyle de savaşmışlardır. Hatta Çetnikler Mihver ile iş birliğine dahi gitmiştir.

Tito'nun başarılı liderliği ve devlet yönetiminde her milletin eşit haklara sahip olması gerektiğini belirtmesi ile partizanlara katılım her geçen gün artmış ve büyük bir güç haline gelen bu hareket ülkeyi Mihverden kurtardığı gibi lider Tito'yu da devlet başkanı yapabilmişlerdir. Yugoslavya savaş sonunda altı ulustan meydana gelen federal bir yönetime dönüş ve bunun yanı sıra aynı zamanda Tito'nun başkanlığındaki bu devletin en önemli özelliği Sosyalist bir yönetime sahip olmasıdır.

Savaş sırasında Türkiye'de ise savaş dışı kalmak için büyük çaba sarf edilmiş, savaşın tarafı devletlerle çeşitli anlaşmalar yapılmış ve bu konunun korunması yeğlenmiştir. Bun politikasında başarılı olan Türkiye savaş sonrasında SSCB'nin çeşitli talepleri ile karşı karşıya kalınca yönünü Batıya çevirerek fiilen müttefiki olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından başlayan Soğuk Savaş ortamında Türkiye ve Yugoslavya farklı bloklarda yer almış ve bu durum 1948 yılına kadar ikili ilişkilerdeki başlıca soğukluğun nedeni olmuştur. Yugoslavya 1948 yılında Cominformdan ihraç edilmesinin ardından SSCB ve Komünist komşularından tehdit algılamaya başlamış, bu nedenle Batı ile ilişkiler geliştirmiştir. Bu durum Batı müttefiki olan Türkiye tarafından olumlu karşılanmıştır. Demokrat Partinin 1950'de iktidara gelişi sonrasında iki devletin ilişkilerinde belirgin bir yakınlaşma sağlanmıştır.

Batı Bloku üyesi Türkiye ve Yunanistan'ın Doğu Blokundan algıladıkları tehdit ile Yugoslavya'nın benzer kaygılar taşıması ABD'nin de desteği ile üç devlet arasında Balkan ittifakının kurulmasını kolaylaştırmıştır. Yugoslavya'nın dış politikasında benimsemiş olduğu Bağılantısızlık ile Yunanistan ve Türkiye arasında ortaya çıkan Kıbrıs anlaşmazlığı yapılan ittifakın uzun süreli olmamasına neden olmuştur. İttifakın başarısızlığının ardından Türkiye, Romanya ve Bulgaristan gibi Doğu Bloku devletlerin iş birliği tekliflerine kulak tıkamış ve bölgedeki devletlerden uzaklaşmıştır.

1950'li yıllarda Türkiye ve Yugoslavya arasında üst düzey ziyaretler yaşanmış, iki devlet ticari sahada çok çeşitli anlaşmalarda ve bu maksatla da görüşmelerde bulunulmuştur. Balkan Paktının yanı sıra ikili ilişkiler için önemli olan bir diğer gelişme 1953 yılında imzalanan Centilmenlik Antlaşması olmuş, bu anlaşma bir

bakıma göç anlaşması olarak görülmüş ve bununla Yugoslavya'dan Türkiye'ye çok sayıda göç yaşanmıştır.

1960 yılında Türkiye'de demokrasiye müdahale edilmiş, bu dönemin ardından genellikle Türk siyaseti istikrarsız bir sürece girmiştir. Bu tarihten sonra iç politikada yaşanan gelişmeler ile dış politikada ortaya çıkan olaylar Türkiye'nin izlemiş olduğu katı blok siyasetinden uzaklaşmasına neden olmuş ve Kıbrıs konusunda destek arayışının da etkisiyle sırtını döndüğü Balkanlara dönüş yapmak için gayret etmiştir. Tito idaresindeki Yugoslavya ise bu dönemde iç siyasetinde yükselmeye başlayan milliyetçilik hareketleri ile uğraşmış, Tito karizmatik liderliği ve aldığı önlemlerle bu tür hareketlerin önüne geçmeyi başarmıştır. Belgrad dış politikada Bağlantısızlığını sürdürmüş, üçüncü dünya devletleriyle ilişkiler geliştirmiş, uluslararası anlaşmazlıklarda izlediği dış politika doğrultusunda dönemin bazı uluslararası anlaşmazlıkların çözülmesi konusunda aktif yol almış, blok liderleriyle ilişkilerini de belli bir seviyede tutmaya çaba göstermiştir.

1960'lı yılların ortaları itibariyle Bastı Bloku dışındaki devletlerle ilişkiler geliştirmek isteyen ve bu maksatla Balkanlarda etkin politika izlemek için kollarını sıvayan Türkiye, uzun süredir ilişkilerin durağan olduğu Yugoslavya ile ilişkilerinde canlılık getirmek istemiştir. Hakikaten Balkan ittifakının başarısızlığının ardından siyasi anlamda iki devlet arasında uzaklaşma meydana gelmiş ve bunu iki devletin yetkilileri de açıkça beyan etmiştir. Fakat 1960'ların ortalarından itibaren bu süreç geride bırakılmış ve siyasi ilişkiler sürekli bir gelişme seyri içerisine girmiştir. Bunun en büyük kanıtı taraflar arasında sıkça yapılan ziyaretlerdir.

İki devlet siyasi ilişkilerin yanı sıra ticari ve ekonomik ilişkilerini de güçlendirmeye çalışmış, her geçen sene iki devlet arasındaki ticaret hacmi artmıştır, gelişen bu ilişkiler başka alanlarda da tarafların yakınlaşmasına yol açmıştır.

İncelenen dönem içerisinde 1948 öncesi hariç bırakılırsa iki devlet arasındaki en önemli mesele Kıbrıs konusundaki anlaşmazlık olmuştur. Tito Yugoslavya'sı üçüncü dünya devletlerinin bağımsızlığını da benimsemesiyle Adanın kendi kaderini tayin etme hakkı olduğunu ileri sürmüştü, dışardan başka bir devletin, müdahalesine yanaşmamıştır. Yunanistan'ın Enosis planına da tam anlamıyla destek olmamakla birlikte Ada için Self-Determinasyon ilkesine sadık kalmıştır. 1965 sonbaharına doğru Yugoslavya BM Genel Kuruluna Kıbrıs konusunda Rum iddiasını destekleyen bir

karar tasarısı sunan devletler içinde yer almış, bu kararlar Adaya dış müdahaleden kaçınılmasını savunduğu için Türkiye tarafından hoş karşılanmamıştır. Türkiye'nin Adaya 1974 yılında düzenlemiş olduğu harekât sonrasında ise Yugoslavya Türkiye'yi kınayıcı bir açıklamada bulunmamış, Yunanistan ile anlaşma yoluna gitmesini istemiş ve bu amaçla çalışmalar yapmıştır. 1975 yılında adada Türk devletinin ilan edilmesi ise Yugoslavya tarafından tek yanlı bir eylem olarak görülmüştür. Bağlantısız devletlerin düzenlemiş olduğu çeşitli toplantılarda da Kıbrıs konusunda benzer görüşleri savunmuştur. 1979 yılına kadar BM Genel Kurulunda aralıklarla gündeme gelen Kıbrıs konusunda sunulan karar tasarılarında yabancı güçlerin Adadan çekilmesi gerektiğini ileri sürmüş ve yine gerekli görülürse Güvenlik Konseyi'ne zorlayıcı önlemler alma çağrısında bulunmuştur. Her ne kadar Kıbrıs meselesi iki devlet arasında görüş ayrılıklarına yol açsa da bu, ikili ilişkilerin gelişmesine engel olmamış ve Tito dönemi boyunca bu mesele haricinde ilişkiler tarafları tatmin edecek bir seyir izlemiştir.

KAYNAKÇA

- Abazi, Burhan. Yugoslavya Siyasal Sistemin Yıkılışı, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2007.
- Ağanoğlu, H. Yıldırım. *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanların Makûs Talihi*. İstanbul: Kum Saati Yayınları, 2001.
- Akıncı, Abdul Vahap. Usta, Sefa. "Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçişte Etkili Olan İç Faktörlerin Analizi", *KMÜ Sosyal ve Ekonomik araştırmalar Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 29, 2015, s. 1-52.
- Akşam Gazetesi
- Akşın, Sina, *Kısa 20. Yüzyıl Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 6.baskı, 2018.
- Akyol, Gürkan. Balkan Politikasında Arnavutluk (1912 Sonrası), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2007.
- Alğur, Betül. Adalet Partisi Türk Dış Politikası (1965-1971), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek lisans Tezi, Ankara, 2009.
- Armaoğlu, Fahir. *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*. İstanbul: Kronik Kitap, 28.Baskı, 2020.
- Arslan, Mahmut. "2. Dünya Savaşı ve Türkiye'de Savaş Ekonomisi", *Aydın Toplum ve İnsan Dergisi*, Sayı: 2, 2016, s.1-14.
- Atay, Mehmet. "Birleşmiş Milletler Genel Kurul Kararlarında Kıbrıs Sorunu", *Avrasya Dosyası*, Cilt: 8, Sayı: 1, 2002, s. 299-309.
- Ateş, Toktamış. "Geçmişte ve Günümüzde Balkanlar", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt: 44, Sayı: 1-4, 1986, s. 82-104.
- Aydemir, Sefa Salih. "27 Mayıs 1960 Askeri Darbesine Giden Süreçte Üniversite'nin Etkisi", *IJOEEC*, Sayı:1, 2016, s. 9-22.
- Baklacioğlu, Nurcan Özgür. *Dış Politika ve Göç Yugoslavya'dan Türkiye'ye Göçlerde Arnavutlar [1920-1990]*. İstanbul: Derin Yayınları, 2010.
- Balcı, Ali. *Türkiye Dış Politikası İlkeler, Aktörler ve Uygulamalar Cilt 3*. İstanbul: Alfa, 2018.

- Balıkçioğlu, Emrah. “Kıbrıs Müzakerelerinde “Taksim” Tartışmaları (1956-1959)”, *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 1, Güz 2016, s. 31-61.
- Belge, Murat. *Başka Kentler Başka Denizler 3*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2011.
- Benhür, Çağatay. “14 Mayıs 1950 Genel Seçimlerinde CHP ve DP’nin Seçim Kampanyalarının Ana Hatları”, *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi*, Sayı: 17, 2007, s. 61-75.
- Bora, Tanıl. *Milliyetçiliğın Provokasyonu*. İstanbul: Birikim Yayınları, 1991.
- Bozkurt Gazetesi
- Bozkurt, Giray Saynur. “Tito Sonrası Dönemde Eski Yugoslavya Bölgesindeki Türkler ve Müslümanlar”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 2, Kış 2010, s. 51-95.
- Bozkurt, Neslihan. Cumhuriyet Dönemi’nde Yugoslavya’dan Marmara Bölgesi’ne Göçler ve Mekânsal Etkileri, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dünyası Coğrafyası Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2012.
- Budak, Muhsin Ertürk. Demokrat Parti Dönemi Türk-Balkan İlişkileri (1950-1960), Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dünyası Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2017.
- Caşın, Mesut Hakkı. “SSCB ile İlişkiler”. *Türk Dış Politikası 1919-2012*. Editör: Haydar Çakmak, Ankara: Barış Kitap, 2.baskı, 2012.
- Cumhuriyet Gazetesi
- Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi
- Çağlayangil, Sabri İhsan. *Anılarım*. İstanbul: Yılmaz Yayınları, 3.Baskı, 1990.
- Çalışkan, Berrin. “1953 Göçü Sonrası Yücelcilerin Memleket/Yugoslavya ve Anavatan/Türkiye Algıları”, *İnsan ve Toplum*, Cilt:4, Sayı: 8, 2014, s. 137-162.
- Çavdar, Tefvik. *1950’den Günümüze Türkiye’nin Demokrasi Tarihi*. Ankara: İmge Kitabevi, 5.Baskı, 2013.
- Çavuşoğlu, Halim. “Yugoslavya-Makedonya Topraklarından Türkiye’ye Göçler ve Nedenleri”, *Bilig*, Sayı: 41, 2007, s.123-154.
- Çavuşoğlu, Halim. “Yugoslavya-Makedonya’dan Türkiye’ye 1952-67 “Kitlemel” Göçü ve Bursa’daki Göçmen Kesimi, *Mülkiye Dergisi*, Cilt: 30, Sayı: 251, 2008, s. 151-184.

- Çavuşoğlu, Hüseyin. “27 Mayıs 1960 Darbesinin Nedenleri ve Sonuçları Üzerine Bir Tartışma”. *Türk Siyasal Hayatı Osmanlı Modernleşmesinden Günümüze*. Editör: Hasan Acar, Ankara: Nobel Yayıncılık, 2018.
- Çelebi, İlker. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtından Annan Planına Türkiye Cumhuriyeti’nin Kıbrıs Politikası ve Türkiye AB İlişkilerinde Kıbrıs’ın Etkisi (1974-2004), Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, 2020.
- Çiftçi, Kemal. *Tarih, Kimlik ve Eleştirel Kuram Bağlamında Türk Dış Politikası*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2010.
- Darıcı, Ali Burak. “Türk Dış Politikası ve ABD İlişkileri”. *Türk Dış Politikası*. Editör: Hasan Acar, Ankara: Nobel Yayıncılık, 2020.
- Demir, Hakan. “II. Dünya Savaşı’nda Yugoslavya (1939-1945): Hırvat Ustaşalar, Sırp Çetnikler ve Komünist Partizanlar”, *Karadeniz Araştırmaları Merkezi*, Sayı: 55, Güz 2017, s. 147-168.
- Demirel, Taner. “12 Eylül’e Doğru Ordu ve Demokrasi”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt:56, Sayı: 4, 2001, s. 43-75.
- Denk, Erdem. “Bir Kitle İmha Silahı Olarak Nükleer Silahların Yasaklanmasına Yönelik Çabalar”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 66, No: 3, 2011, s. 93-136.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Fon Kodu: 30-1-0-0, Yer No: 123-789-1.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer No: 204-16-20.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer No: 256-60-17.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer No: 275-91-12
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer No: 371-112-4.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer No: 395-88-7.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer No: 175-6-13.

- Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer No: 172-46-3.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer No: 220-41-13.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer No: 230-9-11.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer No: 255-59-20.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer No: 271-66-11.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer No: 313-21-5.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer No: 353-138-14.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer No: 376-186-17.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer No: 378-223-1.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer No: 131-1-1.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer No: 134-91-8.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer No: 131-9-11.
- Dışişleri Bakanlığı Cumhuriyetin 50.Yılı, “Silahsızlanma (1968-1971 Yılları İçindeki Gelişmeler)”.
- Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, Yer No: 539-220613-212915-8.
- Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, Yer No: 540-44575-213998.
- Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, Yer No: 571-34975-138212-3.
- Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, Yer No: 571-34999-138177-1.
- Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, Yer No: 571-35230-138604-1.
- Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, Yer No: 571-35723-141018-27.

Dışışleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, Yer No: 571-35880-141688-56.

Dışışleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, Yer No:571-68068-297628-19.

Dışışleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, Yer No:571-68140-298449-9.

Dışışleri Belleteni

Duman, Olcay Özkaya. Birsal, Haktan. “Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası ve Bu Politikanın Dinamiklerine Etki Eden Dış Gelişmeler”, *Atatürk Dergisi*, Cilt: 1, Sayı:1, 2012, s. 299-318.

Emiroğlu, Atiye. “Cumhuriyet Dönemi Darbelerin Türk Demokrasisi ve Çağdaşlaşmasına Etkileri Üzerine Bir İnceleme”, *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı:15, 2016, s. 1-22.

Erdem, Ufuk. “İkinci Dünya Savaşı’ndan Sonra Sovyetler Birliği’nin Türkiye’den İstekleri ve İngiltere (1945-1946)”, *Tarih Okulu Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 32, 2017, s. 179-209.

Ergüç, Ayzin. 1939-1945 Yılları Arasında İzlenen Türk Dış Politikası Ekseninde Türk-Yunan İlişkileri, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih (Türkiye Cumhuriyeti Tarihi) Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2015.

Erken, Ali. “Demokrat Parti Dönemi Türkiye-Yugoslavya İlişkileri ve Serbest Göç Mutabakatı”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 2, 2018, s. 937-954.

Esmer, Ahmet Şükrü. Sander, Oral. “İkinci Dünya Savaşında Türk Dış Politikası (1939-1945)”. *Olaylarla Türk Dış Politikası (1918-1995)*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 10.Baskı, 2014.

Fırat, Melek. “Yunanistan’la İlişkiler”. *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt 1*. Editör: Baskın Oran, İstanbul: İletişim Yayınları, 22.Baskı, 2018.

Geray, Cevat. “Türkiye’de Göçmen Hareketleri ve Göçmenlerin Yerleştirilmesi”, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 4, 1970, s. 8-36.

Göktepe, Cihat. Seydi, Süleyman. “Soğuk Savaş Başlangıcında Türk Dış Politikası”, *Bilig*, Sayı: 72, Kış 2015, s. 197-222.

Gönlübol, Mehmet. “Türk Dış Politikasının Yirmi yılı 1945-1965”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 21, Sayı:1, 1966, s. 143-182.

- Gönlübol, Mehmet. Kürkçüoğlu, Ömer. “1965-1973 Dönemi Türk Dış Politikası”. *Olaylarla Türk Dış Politikası (1918-1995)*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 10.Baskı, 2014.
- Gündüz, Tufan. *Büyük Olayların Kısa Tarihi*. İstanbul: Yeditepe Kitabevi, 7.Baskı, 2019.
- Gürbüz, Kahraman. “İkinci Dünya Savaşı’nda Balkanlardaki Gelişmeler ve Türkiye’nin Tutumu”, *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 13, 2007/2, s.363-373.
- Gürün, Kamuran. *Dış İlişkiler ve Türk Politikası (1939’dan Günümüze Kadar)*. Ankara: A.Ü Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1983.
- Güven, İbrahim Fevzi. “Yugoslavya’nın Dağılması Bağlamında Josip Broz Tito ve Slobodan Miloseviç’in Söylem ve Politikalarının İncelenmesi”, *Uluslararası Suçlar ve Tarih*, Sayı: 17, 2016, s.101-128.
- Güvenoğlu, Gülşah Kurt. Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı Dönemi’nde Yugoslavya’nın Siyasi Hayatı ve Türkiye ile Diplomatik İlişkiler (1918-1941), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih (Türkiye Cumhuriyeti Tarihi) Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara, 2009.
- Hale, William. *Türkiye’de Ordu ve Siyaset*. İstanbul: Alfa Yayıncılık, 2014.
- Işık, Salih. Balkan Antantı, Balkan Paktı ve Türkiye, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Edirne, 2011.
- İlyas, Ahmet. Turan, Orhan. “İnönü Dönemi Türk Dış Politikası”, *Atatürk Dergisi*, Cilt: 1, Sayı:1, 2012, s.319-341.
- İvgen, Ferhat. 1923-1960 Döneminde Türkiye’nin Balkan Politikası, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2007.
- Jelavich, Barbara. *Balkan Tarihi 2*. İstanbul: Küre Yayınları, 2006.
- Kahramanyol, Mustafa. Emgili, Fahriye. “Tito ve Balkan Siyaseti”, *Avrasya Etütleri*, Cilt: 50, Sayı: 2, 2016, s. 315-349.
- Karaca, Erdem. Türk Basınında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin Kuruluş Süreci ve Türkiye’nin Kıbrıs Politikası (1975-1983), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih (Türkiye Cumhuriyeti Tarihi) Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara, 2010.
- Karadeniz, Yeşim. “Çok Partili Siyasal Hayatın Dönüm Noktası: 1950 Seçimleri”, *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 16, 2018, s. 637-648.

- Karayuluk, Havva. Yugoslavya'nın Dağılma Süreci ile Sonrasında Kosova Sorunu ve Türkiye, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2019.
- Kaya, Halit. Adalet Partisi ve Ragıp Gümüşpala (1961-1965), Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 2014.
- Kelkitli, Fatma Aslı. "Soviet Union's Balkan Opening During The Khrushchev Period: Attempts to Restore Relations with Turkey, Yugoslavia, and Greece", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 73, Sayı: 4, 2018, s. 1177-1201.
- Keskin, Yusuf Ziya. "12 Eylül Ara Rejimi Döneminde Türkiye'de Siyasi Gelişmeler", *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 26, 2020, s. 703-724.
- Koçak, Cemil, "(Siyasi Tarih 1923-1950)". *Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980*. Editör: Sina Akşin, İstanbul: Cem Yayınları, 1995.
- Koçak, Cemil, *İkinci Parti Türkiye'de İki Partili Siyasal Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950) Cilt 1*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2010.
- Koçak, Cemil. *Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1939-1945) Cilt 1*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1996.
- Köksal, Ülkü. Yugoslavya'dan Türkiye'ye Göçler (1923-1960), Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, 2004.
- Köse, İsmail. "Yalta ve Postdam Konferansları: Sovyetler Birliği'nin Türk Boğazlarında Egemenlik Paylaşım Talepleri", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 19, 2015, s. 241-276.
- Köse, Serdar. Türk Demokrasi Hayatında 12 Mart 1971 Muhtırası, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar, 2010.
- Kurat, Yulug Tekin. "Elli Yıllık Cumhuriyetin Dış Politikası 1923-1973", *Belleten*, Cilt: 39, Sayı: 154, 1975, s. 265-308.
- Kurtkan, Amiran. *Yugoslavya'da Türk Kültürü*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 1987.
- Lu, Vi An. "Türkiye-Vietnam İlişkileri Tarihi ve Vietnam'da Türkiye Algısı Üzerine Bir İnceleme", *3. Uluslararası Öğrenciler Sosyal Bilimler Kongresi Bildiriler Kitabı II* (2-3 Aralık 2017), İstanbul: İLEM, 2017, s. 315-332.
- Millet Meclisi Tutanak Dergisi

Milliyet Gazetesi

Nam, Mehmet. "İşgalden İstiklale Cezayir", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, Sayı: 55, 2012, s. 155-187.

Orhun, Fatma Çalık. "Soğuk Savaş Döneminde Türk Dış Politikasında Balkanlar", *Avrasya Etüdüleri*, Sayı: 59, 2020, s. 59-79.

Otaç, Tuğrul. "İkinci Dünya Savaşında Müttefik Konferansları ve Türkiye İçin Önemi", *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, 2019, s. 97-126.

Öz, Sabri. Tüten, Mustafa. "Geçmişten Günümüze Filistin Sorunu", *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 35, 2019/1, s. 641-654.

Özal, İlkin Başar. *Kısa II. Dünya Savaşı Tarihi*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2.Baskı, 2019.

Özçelik, Mevrit. Yugoslavya'da Sırp ve Hırvat Milliyetçiliği, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli, 2018.

Özçelik, Mücahit. "İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası", *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 29, 2010/2, s.253-269.

Petroviç, Vladimir. "Josip Borz Tito's Summit Diplomacy In The International Relations of Socialist Yugoslavia 1944-1961", *Annales.Ser.Hist.Sociol*, Cilt: 24, Sayı: 4, 2014, s. 577-592.

Purat, Andrzej, Bielicki, Pawel. "An Analysis of Diplomatic Relations Between Yugoslavia and The Near East Counties In 1955-1970", *Istorija 20.veka*, Sayı: 1, 2021, s. 115-134.

Samani, Hasan. Yugoslavya'da Etnik Yapı ve Politika (1918-1992), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1997.

Sancaktar, Caner. Yugoslavya'da Sosyalizmden Kapitalizme Geçiş: Özyönetim uygulaması, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul, 2009.

Sander, Oral. *Balkan Gelişmeler ve Türkiye 1945-1965*. Ankara: İmge Kitabevi, 2018.

Sander, Oral. *Siyasi Tarih 1918-1994*. Ankara: İmge Kitabevi, 30.Baskı, 2020.

Seydi, Süleyman. "İnönü Dönemi Türk Dış Politikası (1939-1950)". 2. Baskıya Ek Makale. *Türk Dış Politikası Cumhuriyet Dönemi 1*. Editör: Mustafa Bıyıklı, İstanbul: Gökkuşbu Yayınları, 2.Baskı, 2015.

- Sinan, Gizem. Kapan, Kaan. "Makedonya'dan Türkiye'ye Yapılan Göçlerin Mekânsal Analizi" *1. İstanbul Uluslararası Coğrafya Kongresi Bildiri Kitabı (20-22 Haziran 2019)*, Editör: Emre Elbaşı, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 2019, s. 431-445.
- Soysal, İsmail, *Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağlıları Cilt II (1945-1990)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2.Baskı, 2000.
- Sönmez, Şinasi. "Cezayir Bağımsızlık Hareketinin Türk Basınına Yansımaları (1954-1962)", *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 12, 2010, s. 289-318.
- Sönmezoğlu, Faruk. "Kıbrıs Sorunu ve Birleşmiş Milletler: 1954-1975", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt: 38, Sayı: 3-4, 1984, s. 224-255.
- Stone, David R. "The Balkan Pact and American Policy", *East European Quarterly*, Cilt: 28, Sayı: 3, 1994, s. 393-407.
- Şafak, Yasin. Bosna Savaşı ve Yugoslavya'nın Parçalanması, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler ve Küreselleşme Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2010.
- Şahin, Enis. Tunç, Bilal. "Demokrat Parti'nin Kuruluş Süreci ve DP-CHP Siyasi Mücadelesi (1945-1947)", *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 2, 2015, s. 31-69.
- Şahin, Mehmet. Sarı, Buğra. "1960-1980 Dönemi Türkiye'nin Üçüncü Dünya ve İslam Ülkeleriyle İlişkileri", *Akademik Ortadoğu*, Cilt:11, Sayı: 2, 2017, s. 22-47.
- Şimşek, Mehtap. "Türk Basınında Vietnam Savaşı: Ulus Gazetesi Örneği", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı:42, 2008, s. 311-330.

T.C. Resmi Gazete

Tekin, Cemile. "Yugoslavya'dan Türkiye'ye Göçlerin nedenleri (1950-1958)", *Selçuk Ün. Sos. Bil. Ens. Der.*, Sayı: 39, 2018, s. 249-261.

Tekin, Cemile. Bosna-Hersek Kaynaklarına göre Yugoslavya'nın Dağılmasından Sonra Bosna-Hersek Federasyonu'nun Kurulması, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Konya, 2011.

Tekin, Yusuf. Sarıalioğlu, İrşat. "1946 Seçimleri ve Uluslararası Politikadaki Yansımaları: Soğuk Savaşın Eşiğinde Çok Partili Siyasal Hayata Geçiş", *Bilig*, Sayı: 96, Kış 2021, s. 1-32.

The Evening Star

The Key West Citizen

The Sunday Star

Tuncay, Mete. “Siyasi Tarih (1950-1960)”. *Türk Dış Politikası Cumhuriyet Dönemi I*. Editör: Mustafa Bıyıklı, İstanbul: Gökkuşbe Yayınları, 2.Baskı, 2015.

Turan, Sibel. “Balkanlar ile İlişkiler”. *Türk Dış Politikası 1919-2012*. Editör: Haydar Çakmak, Ankara: Barış Kitap, 2.baskı, 2012.

Turp, Muharrem. Türkiye-Yugoslavya İlişkileri (1923-1950), Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kars, 2013.

Uluç, Vahap. “Türkiye’de Çok Partili Sisteme Geçiş: İç ve Dış Dinamiklerin Etkisi”, *KSÜSBD*, Cilt: 7, Sayı: 1, 2020, s. 465-486.

Uyar, Hakkı. “Türkiye’de Askeri Darbeler ve Nedenleri Üzerine Bir Analiz Denemesi”, *ÇTTAD*, XX/ Özel Sayı, 2020, s. 77-96.

Uzgel, İlhan. “Balkanlarla İlişkiler”. *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt II*. Editör: Baskın Oran, İstanbul: İletişim Yayınları, 16.Baskı, 2018.

Ülman, Haluk. “Türk Dış Politikasına Yön Veren Etkenler (1923-1968)”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 23, Sayı: 3, 1968, s. 241-273.

Ürer, Levent. “Rethinking Turkish-American Relations as a Component of The Turkish Foreign Policy Towards The USSR From The Cold War Until Today”, *İstanbul Üniversitesi Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 3, 2003, s. 269-278.

Vatan Gazetesi

Yaşar, Öznur. “27 Mayıs 1960 Darbesi Dönemi Çizgisel Mizah ve Demokrasi”, *TurkishStudies*, Cilt: 12, Sayı: 16, 2017, s. 471-492.

Yellice, Gürhan. “İtalyan-Bulgar Revizyonist Politikaları Karşısında Türkiye’nin Balkan Antantı’nı “Ayakta Tutma” Çabası ve Türk-Yunan İttifak Arayışı”, *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 16, Sayı: 1, 2018, s. 538-578.

Yeni İstanbul

Yeni Sabah Gazetesi

Yıldız, İbrahim. *Türkiye’ye Uluslararası Göçler ve Türkiye’nin Göç Politikası*. Ankara: kırmızı Çatı, 2018.

Zaim, Sabahattin. “Son Yugoslav Muhacirleri Hakkında Rapor”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt: 19, Sayı: 1-4, 1957, s. 435-448.

Zorbay, Taner. “1950’ler Türk Dış Politikasında Göç Meselesi Yugoslavya’dan Türkiye’ye Serbest Göç ve Köprülü/Titoveles İlçesi Örneği”, *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 7, Sayı:1, 2017, s. 318-335.

ÖZGEÇMİŞ

Mehmet ÖZTÜRK ilkokul ile lise eğitimini Kocaeli’nde tamamlamış ve 2016 yılında Karabük Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü’ne girmeye hak kazanarak bölüm ikincisi olarak mezun olmuştur. Mezun olduğu 2020 yılında Karabük Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans Anabilim Dalına kabul edilmiştir. Akademik ilgi alanları arasında Türk Dış Politikası, Balkanlar ve Siyasi Tarih gelmektedir.